శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ఆచార్య నిష్ఠాసీమాభూమియాన

ఏఱుమ్బియప్పా అరుళిచ్చెయ్ద

నిష్కృష్ట సత్వనిష్ఠరాన శ్రీమణవాళమామునికళుడైయ

నిత్యానుష్ఠాన ప్రకాశకమాన

దినచర్యా.

ఇతఱ్కు

శ్రీమాన్ - తిరుమఴిశై - అణ్ణావప్పఙ్గా రరుళిచ్చెయ్ద

సంస్కృత వ్యాఖ్యానముమ్, పదవురైయుమ్

సభా పణ్డితరాన

శ్రీమాన్, పుదుప్పట్టు - తిరువేఙ్కటాచార్యరాల్

పరిశోధిక్కప్పట్టు

శ్రీవైష్ణవగ్రన్థ ముద్రాపక సభైయారాల్

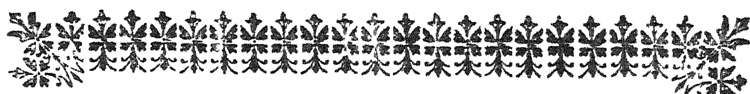
చెన్నై

శ్రీనికేతన ముద్రాక్షరశాలైయిల్

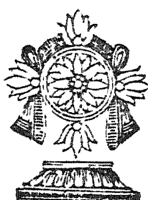
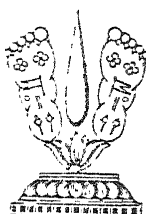
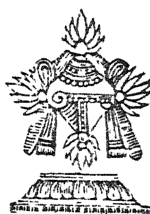
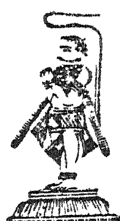
అచ్చిట్టు ప్రచురమ్ శెయ్యప్పట్టదు.

దున్దుభినామ సంవత్సరమ్.

1922.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీ దేవరాజగురు విరచితా

పూర్వదినచర్యా

సవ్యాఖ్యా.

దినచర్యై ప్రసాదిత్త

ఎఱుమ్బియప్పా విషయమాన తనియన్.

సౌమ్యజామాతృయోగీన్ద్ర చరణామ్బుజషట్పదమ్ ।
దేవరాజగురుంవందే దివ్యజ్ఞానప్రదంశుభమ్ ॥

పదవురై.

సౌమ్యజామాతృయోగీన్ద్ర - అఴ్కియ మణవాళమామునికళిన్, చరణామ్బుజషట్పదమ్ - తిరువడిత్తామరైకళిల్ వణ్డుపోల్ భోగ్యతానుభవమ్ శెయ్పవరుమ్, దివ్యజ్ఞానప్రదమ్ - ఆశ్రితరుక్కు బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టావాయుమ్, శుభమ్ - జ్ఞానానుష్ఠానఙ్గళాల్ ప్రకాశమానరుమాన, దేవరాజగురుమ్ - ఎఱుమ్బియప్పావై, వన్దే - దెణ్ణాన్ సమర్ప్పిక్కిఱేన్.

వాధూలవీరరాఘవార్య కృతా

దినచర్యావ్యాఖ్యా.

సేవేహంభక్తిసారాఖ్యం సౌదర్శనమహంమహః ।
యయాజజ్ఞమతాం యేనవేగాసేతుర్విభావితః ॥
దినచర్యాంవ్యాకరోతి దేవరాజార్యనిర్మితామ్ ।
వరదార్యదయానిఘ్నో వాధూలోవీరరాఘవః ॥

తత్రభవాన్ వరవరమునిదాసాపరనామధేయో దేవరాజగురుః "గురోర్నామసదాజపేత్। తదధీనశ్చవర్తేత సాక్షాన్నారాయణోహిసః । కుర్వీతపరమాంభక్తిం గురౌతత్ప్రియవత్సలః । తదఙ్ఘ్రిప్రాపాదీచతన్నామగుణహర్షితః । యథానుజీవీనృపతిం యథాభక్తశ్చదైవతమ్। తథైవదేశికంశిష్యస్సేవేత వినయాన్వితః। దాస్యాభిమానోనువ్రజ్యాశ్రవణం కీర్తనంస్మృతిః" ఇత్యాది విశిష్టాధికారివిషయ విశిష్టశాస్త్ర దర్శనేన నిరవధికగురుభక్తిభూమ్నాచ, స్వాచార్యం భగవన్తం వరవరముని మధికృత్య శతకకావ్య చమ్పుప్రముఖప్రబన్ధాన్నిబధ్నన్నప్యపర్యవసితప్రీతిః " గురోర్వార్తాశ్చకథయేత్ " ఇతివిధ్యుత్తమ్భితాభినివేశస్తమేవాధికృత్య దినచర్యాఖ్య ప్రబన్ధం ప్రారభమాణః, చికీర్షితస్య నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం స్వాధికారానురూపం గురునమస్క్రియారూపం మఙ్గళమాచరతి (అఙ్క-ఇత్యాదినా).

ఇయంహిదినచర్యా పఙ్క్తిపావనం భగవన్తం వరవరముని మధికృత్యప్రవృత్తా స్వయమపిపఙ్క్తిపావనీ సకలైరపినిష్కృష్టసత్త్వనిష్ఠైర్వైదికవరిష్ఠైః పఙ్క్తిశోఽను యాగానుష్ఠానారమ్భేష్వనుసన్ధీయత ఇతిసమ్ప్రదాయః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

మూలమ్;—అఙ్కే కవేరకన్యాయాస్తుఙ్గే భువనమఙ్గళే ।
రఙ్గేధామ్ని సుఖాసీనం వన్దే వరవరం మునిమ్ ॥ (౧)

పదవురై.

తుఙ్గే - సర్వోత్కృష్టమాన, భువనమఙ్గళే - భూలోకాదివాసిళిన్ ఇష్టార్థసిద్ధిరూపమఙ్గళత్తుక్కు సాధనమాన, కవేరకన్యాయాః - కావేరినదియినుడైయ, అఙ్కే - మధ్యత్తిల్, (ఇరుక్కుమ్) రఙ్గేధామ్ని - సర్వేశ్వరునుక్కత్యన్తాభిమతమాన తిరువరఙ్గమ్ తిరుప్పతియిల్, సుఖాసీనమ్-సుఖమాక (నిరుపద్రవమాక) నిత్యవాసమ్ శెయ్పవరుమ్, వరవరమ్-రూపౌదార్యాదికళాల్ అఴకియమణవాళనుక్కు సదృశరాయిరుక్కైయాలే అవర్ తిరునామత్తై ధరిత్తిరుప్పవరుమ్, మునిమ్-తత్త్వయాథాత్మ్యఙ్గళై మననమ్ శెయ్పవరుమాన మణవాళమామునికళై, వన్దే - స్తోత్రప్రణామఙ్గళ్ శెయ్కిఱేన్; ఎన్ఱు ఎఱుమ్బియప్పా తామ్ తుడఙ్గియ గ్రన్థమ్ నిర్విఘ్నమాక సమాప్తియాకుకైక్కు ఇష్టదేవతానమస్కారాత్మకమాన మఙ్గళమ్ శెయ్తరుళుకిఱార్(౧)

వ్యాఖ్యానమ్;-(అఙ్కే ఇత్యాది) (తుంగే) నిరతిశయే; ఇదం భువనమంగళ విశేషణమ్, (భువనానామ్) భూలోకాదీనామ్, (మఙ్గళే) మఙ్గళసాధనే; అగ్రిహితేష్టార్థసిద్ధిః - మఙ్గళమ్. అత్ర హేతుహేతుమతోరైక్యాద్ధేత్వలఙ్కారోపి శేషః, (మఙ్గళే) స్వయంప్రాప్యే వా; మఙ్గేరలచ్, మగి - సమర్పణ ఇత్యతో మఙ్గళశబ్దో నిష్పన్నః, ఇదఞ్చ పూర్వోత్తరాభ్యామన్వేతి, (కవేంకన్యాయాః) కావేర్యాః, (అఙ్కే) ఉత్సఙ్గే, (రఙ్గేధామ్ని) "యస్మాద్రతింగతో విష్ణుః" ఇత్యుక్తరీత్యా భగవదత్యన్తాభిమతస్థానవిశేషే. (సుఖాసీనమ్) సుఖేనవసన్తమ్, (వ

రవరంమునిమ్) రూపౌదార్యాదిభి శ్రీరఙ్గరాజేన సౌసాదృశ్యాత్త దాహ్వాయధరం తత్వయాథాత్మ్యమననశీలమ్, (వన్దే) నమామి, స్తౌమిచ. వది - అభివాదనస్తుత్యోరితి హి ధాతుపాఠః, ఏవంహికరణత్రయేణాపి మఙ్గళమనుష్ఠితంభవతి.

కవేరకన్యాయా అఙ్కే-రఙ్గేధామ్ని సుఖాసీనమిత్యనేన-వత్సలతరస్వమాతామహ్యుత్సఙ్గ సుఖనిషణ్ణశిశుసమాధిస్స్ఫుర్యతే; అత్ర "దుగ్ధాబ్ధిర్జనకో జననృహమియంశ్రీరేవపుత్రీ వరశ్శ్రీరఙ్గేశ్వరః" ఇత్యాదికంద్రష్టవ్యమ్, సుఖాసీనమిత్యత్రచ - ఏతదవతారానన్తరం శ్రీరఙ్గవిప్లవోనాస్తీతి ప్రసిద్ధిస్సూచితా; అఙ్క-ఇత్యకారేణోపక్రమాత్తస్యచ భగవదభిధానత్వాత్, "దేవతావాచకాశ్శబ్దాయేచ స్యుర్భద్రవాచకాః। తేసర్వేనైవనిన్ద్యాస్స్యుర్లిపితో గణతోపివా" ఇత్యేతదత్రానుసన్ధేయమ్. (౧)

మూ:—మయిప్రవిశతి శ్రీమన్మన్దిరం రఙ్గశాయినః।
పత్యుఃపదామ్బుజం ద్రష్టుమాయాన్తమవిదూరతః॥ (౨)

పదవురై.

శ్రీమత్ - కైఙ్కర్యసమ్పత్తుక్కు-అధికరణమాన, రఙ్గశాయినః - పెరియపెరుమాళుడైయ, మన్దిరమ్ - సన్నిధియై, మయి - నాన్, ప్రవిశతిసతి -(సేవార్థమాక) పుకురుమళవిల్, పత్యుః - సర్వశేషియాన పెరియపెరుమాళుడైయ, పదామ్బుజమ్ - తామరైపోన్ర తిరువడికళై, ద్రష్టుమ్ - సేవిప్పతఱ్కు, అవిదూరతః - సమీపత్తిల్, ఆయాన్తమ్ - యదృచ్ఛయా ఎழுన్దరుళానిన్ఱవరాయ్, (ఇతుముతల్ ౧౨-వతు శ్లోకమ్వరైయిల్ ఏకాన్వయమ్; త్వామెన్ఱతి

న్ పేరుళాన మణవాళమాముని కళుక్కు విశేషణమ్; ఇన్దశ్లోకమ్ము తల్ తామ్ఆచార్యవిషయీకారమ్ పెత్ఱమైయైఅనుసన్ధిక్కిఱార్.)(౨)

వ్యా;-అథస్వాచార్యేణ స్వవిషయీకార ప్రకారమనుసన్ధధానః, "తద్వచశ్శ్రవణోత్సుకః। విగ్రహాలోకనపరః శ్రవణంకీర్తనం స్మృతిః" ఇతిభరద్వాజోక్త ప్రకారేణ స్వాచార్యవచశ్శ్రవణాదీనాం ఫలరూపతాం భవదుఃఖప్రతిభటతాఞ్చవదన్, "ప్రత్యక్షేగురవస్తుత్యాః" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ప్రత్యక్షతోగురుం స్తువన్నర్థాచ్చికీర్షితగ్రన్థార్థం సఙ్గృహ్ణాతి (మయిప్రవిశతీత్యాదినా - అనాస్పదమిత్యన్తేన) (శ్రీమన్నితి) సమ్బుద్ధ్యన్తమ్. శ్రీమదితిమన్దిరవిశేషణంవా; శ్రీరిహ - స్వరూపానురూప కైఙ్కర్యసమ్పత్. తదతిశయశ్చ - మతుబర్థః; ఆద్యేకర్తృత్వేన, అన్త్యే అధికరణత్వేనచతద్వత్త్వం ద్రష్టవ్యమ్. (రఙ్గశాయినః మన్దిరంమయిప్రవిశతిసతి) పూర్వంవైముఖ్యహేతు దురితదూషితేఽపియి అనుకల్పభూతె మురభిత్పాదలిప్సామాత్రేణ ప్రవిశతిసతి, (పత్యుః) ✱ పతిం విశ్వస్యేత్యుక్తసర్వశేషిణః, (పదామ్బుజంద్రష్టుం) రఙ్గశాయినోమన్దిరం (అవిదూరతః) సమీపే. (ఆయాన్తమ్) అస్యచ-త్వామిత్యనేనాన్వయః.

మయిప్రవిశతి ఆయాన్తమిత్యనేన - "తదేతత్కాకతాలీయమ్" ఇతిన్యాయసూచితః, అవిదూరత ఇత్యనేనచ - "తద్దృష్టిగోచరాస్సర్వేముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః" ఇత్యుక్తప్రకారేణ తత్సన్నిధిప్రభావాద్వైముఖ్యహేతుదురితం నష్టమితిస్ఫోర్యతే; "పత్యుః పదామ్బుజమిత్యనేనతు - "దేవతాన్తరశబ్దాదిభక్తి కృష్టాఖ్యహేతుషు। సామ్యకృత్పరమైకాన్తీ హరౌస్వామీతిబుద్ధిమాన్" ఇత్యుక్తపారమైకాన్త్య విశేషోఽయతీన్ద్ర ప్రవణస్యధ్వన్యతే; శ్రీరఙ్గరాజచరణా

మ్భుజదిదృక్షయా శ్రీరఙ్గమన్దిరం ప్రవిశతోమమ భవద్విషయాకా రలాభః - కాష్ఠవిచాయకస్య మహానిధిలాభ ఇవేతిభావః. (౨)

మూ:—సుధానిధిమివస్వైర స్వీకృతోదగ్రవిగ్రహమ్ ।
ప్రసన్నార్క్రప్రతీకాశ ప్రకాశపరివేష్టితమ్ ॥ (3)

పదవృత్తి.

స్వైరస్వీకృతోదగ్రవిగ్రహమ్ - స్వేచ్ఛైయాలే అపూర్వ్వమాక పరిగ్రహిక్కప్పట్టతాయ్, మిక్క అళకియతాన శరీరత్తైయుడైయ, సుధానిధిమివ - క్షీరసముద్రమ్పోన్ఱవరుమ్, ప్రసన్నార్క్రప్రతీకాశప్రకాశపరివేష్టితమ్-కణ్కూశామల్ పార్క్కుమ్పడి సౌమ్యమాయుమ్ కుళిర్న్దుమిరుక్కిఱ సూర్యతేజస్సిరున్దాల్ అతుపోన్ఱ కాన్తియాల్ నాన్గుపక్క_త్తిలుమ్ శూళప్పట్టవరాయుమ్. (3)

వ్యా:-"ఆపాదాన్మౌళిపర్యన్తం గురూణామాకృతింస్మరేత్" "విగ్రహాలోకనపరః" ఇత్యాదికమభిసన్ధాయాహ (సుధానిధిమివేతి) (స్వైరేణ) స్వేచ్ఛయా, (స్వీకృతః) అపూర్వతయోపాత్తః, (ఉదగ్రః) అతిశయతరామణీయకః - విగ్రహోయేనసః - తథోక్తః, తాదృశమ్. (సుధానిధిమివ) క్షీరసాగరమివస్థితమ్. అత్రస్వైరస్వీకృతేతి - అత్యన్తాభిమతత్వం విగ్రహస్యవ్యజ్యతే, కర్మాయత్తత్వేహిశరీరస్య అనభిమతత్వమపితదాపతతి; ఉదగ్రేతి - సుధానిధిత్వావస్థాపేక్షయాపి రామణీయకాతిశయోభిసంహితః, యథావస్థితస్యసుధానిధేరుపమానానర్హత్వవ్యఞ్జనాయచాత్రోపమానశిక్షణంకృతమ్ ; తావతాప్యభావ్యంశుక్లత్వాపత్త్యాఽఽహ (ప్రసన్నేత్యాది) ప్రసన్నత్వమిహ సౌమ్యశీతళత్వాదీనాం సమవాయః; తేనచార్క్రోవిశేష్యతే. య

ధావస్థితస్యార్కస్యహి ఊష్మళత్వాదుపమానానర్హత్వమ్ ; (ప్రసన్నార్క (ప్రతీకాశేన) ప్రసన్నసూర్యసదృశేన (ప్రకాశేన) ద్యోతేన (పరితః) సమన్తాత్, (వేష్టితమ్) ఆవృతమ్, ఇకః కాళ ఇతి ప్రతిశబ్దస్య దీర్ఘః.

పూర్వత్రాత్రచ - అభూతోపమాలఙ్కారః; అత్రప్రబన్ధే ప్రాయేణానుప్రాసశ్శబ్దాలఙ్కారః. అత్రతుసన్దర్భేఽనుకులకంనామశబ్దాలఙ్కారశ్చ ఉపమాదయశ్చార్థాలఙ్కారాస్తత్ర తత్రద్రష్టవ్యాః; "కులకస్తుస్యాద్వల్లీకే కాకతిన్దుకే । క్లీబే త్వేకాన్వయశ్లోకబృన్దే" ఇతిహి రత్నమాలా; అత్రప్రసన్నార్కేత్యత్ర "తత్రగోవిన్దమాసీనం ప్రసన్నాదిత్యవర్చసమ్" ఇత్యుక్తభగవదన్వయప్రయుక్తం సౌమ్యత్వమభిప్రేతమ్, "హృదినివసతియస్యసౌమ్యరూపః" ఇతిహ్యుక్తమ్; పూర్వత్రమాధుర్య గామ్భీర్యపావనత్వాదీని వివక్షితాని; అత్రతుస్వకాన్త్యా విశ్వాప్యాయయకత్వం వివక్షితమ్; అత్రసుధానిధిదృష్టాన్తేన అస్య శేషావతారత్వం స్ఫోరితమ్; యథోక్తంశతకే -"నిత్యంపత్యుః పరిచరణతోవర్తతో నిర్మలత్వాత్" ఇత్యాది. (౩)

మూ:—పార్శ్వతః పాణిపద్మాభ్యాం పరిగృహ్యభవత్ప్రియా ।
విన్యస్యన్తం శనైరఙ్ఘ్రీ మృదులౌ మేదినీతలే ॥ (౪)

పదవురై.

పార్శ్వతః - ఇరణ్డుపక్కఙ్గళిలుమ్, భవతః - సర్వవిషయవిరక్తరాన దేవరీరుక్కు, ప్రియా-ప్రేమస్థానమాన కోయిలణ్ణనైయుమ్ అవర్ తిరుత్తమ్బియారైయుమ్, పాణిపద్మాభ్యామ్-భోగ్యతాదికళాల్ తామరైప్పూప్పోన్ఱ తిరుక్కైకళాల్, పరిగృహ్య-తన్మేన్మైపారామల్ పిడిత్తుక్కొణ్డు, మృదులౌ-సుకుమారమాన, అఙ్ఘ్రీ-తిరువడికళై, మేది

నీతలే - భూతలత్తిల్, శనైః-మన్దమాక, విన్యస్యన్తమ్ - వైయ్యాని త్తారాయ్. (౪)

వ్యా:-ఆయాన్తమిత్యుక్తమాయానంవిశినష్టి (పార్శ్వతఇత్యాదినా) (పార్శ్వతః) పార్శ్వయోః, సప్తమ్యాస్తసిః; (భవతః) సర్వవిషయవిరక్తస్యతవ. (ప్రియౌ) జ్ఞానవ్యవసాయ ప్రేమసమాచారై ర్నిరతిశయప్రేమస్థానభూతౌ, వాధూలవరదనారాయణ తదనుజ శ్రీనివాసగురువర్యౌ, యథోక్తంశతకే, "ప్రేమస్థానం వరవరమునే సన్తుసన్తశ్శతంతే తుల్యఃకో వావరదగురుణా తేషు నారాయణేన ।" ఇతి; ముక్తకేచ "వరవరమునివర్య ఘనకృపాపాత్రమ్" ఇతి; (పాణిపద్మాభ్యామ్) పావనత్వభోగ్యత్వాదినా పద్మతుల్యాభ్యాంకరాభ్యామ్, (పరిగృహ్య) బహిరన్తశ్చైకరూప్యేణ గృహీత్వా. యద్వా - కవ్యభిప్రాయేణ పరిగ్రహణోక్తిః, పరిగ్రహోహి - ఉత్కృష్టకర్తృకాఽపకృష్ట కర్మకస్వీకారః, (మృదులౌ) సుకుమారౌ, (అఙ్ఘ్రీ) చరణౌ, (మేదినీతలే) భూతలే, (శనైః) మన్దమ్. (విన్యస్యన్తమ్) నిదధానమ్;- భవన్తమిత్యన్వయః, అత్రపరిగృహ్యేత్యనేన భవత్ప్రియశబ్దనిర్దిష్టయోః హస్తదానంవ్యజ్యతే. ఉక్తఞ్చ భరద్వాజపరిశిష్టే;- "నీచైస్సంశ్లేషణం హస్తదానం మార్గప్రదర్శనమ్ । పశ్చాత్పార్శ్వపురోయానం జయాలోకాదిభాషణమ్" ఇతి.

యద్యపి "పాణిపద్మాభ్యాం పరిగృహ్య" ఇత్యనేన త్రిదణ్డధారణస్యానవకాశః ప్రతీయతే; సతునయుజ్యతే, త్రిదణ్డధారణస్యనిత్యశోవిహితత్వాత్, తథాచ శ్రీమతిపాఞ్చరాత్రే తత్వసాగరసంహితాయామ్ - "విష్ణురూపంత్రిదణ్డాఖ్యం సర్వదాధారయేద్యతిః" ఇతి, క్రతుశ్చ - "వింశతింధారయేన్మాత్రాం దశవాహఞ్చనిత్యశః" ఇతి,

తథావిష్ణుః -“ఉపవీతంత్రిదణ్డఞ్చ పాత్రంజలపవిత్రకమ్ । కౌపీనంకటిసూత్రఞ్చ నత్యాజ్యంయావదాయుషమ్” ఇతి.

నచాన్యేనత్రిదణ్డధారణం యుజ్యతే; తస్యాపిప్రతిషిద్ధత్వాత్, యదాహశౌనకః “ బ్రహ్మసూత్రంత్రిదణ్డఞ్చ శిఖావద్బిభృయాత్స్వయమ్ । వాహయేదితరేణాథ ప్రాయశ్చిత్తీభవేద్యతిః” ఇతి.

తథాపి-సమ్యక్ జ్ఞానవద్విషయే కేనచిన్నిమిత్తవిశేషేణ త్రిదణ్డధారణస్యకాదాచిత్కవిరహేప్యదోషాత్; తథాచక్రతుః-“శీలం వృత్తం శ్రుతంజ్ఞానం వైరాగ్యంధర్మలక్షణమ్ । ఐశ్వర్యంవిద్యతేయస్యసూత్రాభిస్తస్యకింఫలమ్” ఇతి; త్రిదణ్డంహిమాత్రాస్త్రర్యాఖ్యాతమ్; భగవన్నిర్గమనస్య భగవత్ప్రణామార్థత్వాత్త్రి దణ్డధారణస్యచ భగవత్ప్రణామేనసహానుష్ఠాతుమశక్యత్వాత్త్రిదణ్డధారణవిరహ ఉపపద్యతే; ఉక్తంహిశాణ్డిల్యేన;- “నిధాయదణ్డవద్దేహం ప్రసార్యచరణౌకరౌ । బధ్వాముకుళవత్పాణీ ప్రణామోదణ్డసంజ్ఞితః” “పాదౌశిరస్తథాహస్తానికుఞ్చ్య ముకుళాకృతీ । మనోబుద్ధ్యభిమానేన ప్రణామోష్టాఙ్గసంజ్ఞితః” ఇతి.

నహిత్రిదణ్డధారణే పాణ్యోర్ముకుళీకరణముపపద్యతే; నచైకేనత్రిదణ్డధారణ మితరేణతుకరేణ ప్రణామఇతియుక్తమ్. ఏకహస్తప్రణామస్యనిషిద్ధత్వాత్, తదుక్తంభగవతా;-“ఏకేనపాణినాయోవై ప్రణమేద్దేవమచ్యుతమ్ । తస్యదణ్డఃకరచ్ఛేదఇతి ధర్మవిదోవిదుః” ఇతి; అతోऽత్ర “పత్యుః పదామ్బుజంద్రష్టుమాయాన్తమ్” ఇతిప్రక్రమానుసారాత్ పాణిపద్మాభ్యాం పరిగ్రహోక్తిరుపపన్నా. త్రిదణ్డవియోగనిషేధస్తు ప్రణామవిశేషాదికాలవ్యతిరిక్త కాలవిషయ ఇతి భావః,

శనై రిత్యత్ర "దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదమ్" "దృష్టిపూతపద న్యాసీ" ఇత్యాదికమభిసంహితమ్; మేదినీశబ్దేనచ-మధుకై టభ మేదో మేదురాయామాభూమే రీదృశదివ్యచరణనళినయుగళవ్యతికరో మహా భాగ్యపరిణామఇతివ్యజ్యతే; అథవాదివ్యచరణయుగళం సస్నేహం భూమిరనుభవతీతివ్యజ్యతే, "ఞిమిదా స్నేహనే" ఇతిధాతుపాఠః(౪)

మూ:-అమ్లానకోమళాకార మాతామ్రవిమలాంబరమ్ ।
ఆపీనవిపులోరస్క మాజానుభుజభూషణమ్ ॥ (౫)

పదవురై.

అమ్లానకోమలాకారమ్ - శిరీషపుష్పమ్పోల్ మృదువాన తిరుమేనియై యుడైయవరుమ్, ఆతామ్రవిమలామ్బరమ్ - మికవుమ్ శివన్దుమ్ శుద్ధమాన తిరుప్పరియట్ట మణిన్దవరాయుమ్, ఆపీనవిపులోర స్కమ్ - ఉన్నతమాయుమ్ విశాలమాన తిరుమార్పైయుడైయవ రుమ్, ఆజానుభుజభూషణమ్ - ముఴన్దాళళవుమ్ నీణ్డతిరుక్కైకళాల్ విళఙ్గానిన్ఱవరుమ్. (౫)

వ్యా:-ఏవంపాదాబ్జ సౌభాగ్యమనుభూయ దివ్యాఙ్గసౌకుమా ర్య మాత్రశమోచితపరిధానసౌష్ఠవ మవయవాన్తర సౌన్దర్యఞ్చానుస న్ధత్తే. (అమ్లానేతి) అమ్లానఇవకోమలోమృదుళ ఆకారో-విగ్రహో యస్యస తథోక్తః; తమ్, "అమ్లానస్తుమహాసహా" ఇతికోశః; అమ్లా నః - వాడాక్కుఱిఞ్జి; తస్యశిరీషమాలత్యాదిభ్యోపి సౌకుమార్యాతి శయప్రసిద్ధ్యా తత్సాదృశ్యంవర్ణితమ్; అనేన న కేవలమఙ్ఘ్ర్యోర్మృదు ళత్వమ్, కిన్తుసర్వావయవేష్వీత్యుక్తంభవతి. కేచిత్తు-ఉపరిపాదత్ర యేపి దీర్ఘోపక్రమత్వాత్తదానురూప్యాయ ఆద్యపాదేపి దీర్ఘోపక్రమ

పాఠమాద్రియన్తే; తత్ర - అమ్లానశివకోమళః - అమ్లానకోమళః, ఆసమన్తాదమ్లానకోమళః - అమ్లానకోమళ ఇతి విగ్రహో ద్రష్టవ్యః; అమ్లానః - శిరీష ఇత్యప్యన్యే.

(ఆతామ్రవిమలామ్బరమ్) ఆతామ్రమ్ - ఆసమన్తాద్రక్తమ్, విమలమ్-శుద్ధమ్, అమ్బరమ్ యస్య స తథోక్తః; తమ్, ఆతామ్రత్వం గైరికధాతునా రక్తత్వమ్; తదాహ దత్తాత్రేయః, "మోక్షాశ్రమే స్మృతం వస్త్రం రక్తం గైరికధాతునా। ధార్యం యజ్ఞోపవీతన్తు సితం త్రిగుణాన్వితమ్" ఇతి, విమలత్వఞ్చ - సుధానిధిమివేత్యుక్త వర్ణవిశేషలబ్ధ పరభాగవత్త్వమ్; ఏతేన సుధాసముద్రస్థిత విద్రుమపటలసాదృశ్యం వ్యజ్యతే.

(ఆపీనవిపులోరస్కమ్) ఆపీనమ్ - తుఙ్గమ్, విపులమ్ - విశాలమ్, ఉరః - వక్షః యస్య స తథోక్తః, తమ్, ఉరః ప్రభృతిభ్యశ్చేతి బహువ్రీహౌ కప్, (ఆజానుభుజభూషణమ్) ఆజాను - జాన్వభివ్యాప్తౌ, భుజౌ భూషణం యస్య స తథోక్తః, తమ్; అత్ర యోగ్యతాభిప్రాయేణ భుజయోరాజానుత్వ మనుసంహితమ్, నాతః" పార్శ్వతః పాణిపద్మాభ్యాం పరిగృహ్య" ఇత్యనేన వ్యాఘాతః; తయోశ్శ్రీమాశఙ్క్యయావా పరమదయాళోర్మధ్యే మధ్యేకిఞ్చిత్కాలం భుజయోః ప్రసారణాదాజానుత్వం వివక్షితమ్; అత్ర "చక్షుః కుక్షిశ్చ నక్షశ్చ ఘ్రాణస్కన్ధలలాటకాః। సర్వభూతేషు నిర్దిష్టా ఉన్నతాఙ్గాస్సుఖప్రదాః। దీర్ఘభ్రూబాహుముష్కస్తు చిరఞ్జీవీ ధనీ నరః" ఇత్యాదికం ద్రష్టవ్యమ్. (౫)

మూ:-మృణాళతన్తు సన్తానసంస్థానధవళత్విషా।
శోభితం యజ్ఞసూత్రేణ నాభిబిమ్బసనాభినా॥ (౬)

పదవురై.

మృణాళతన్తుసన్తాన సంస్థానధవళత్విషా - తామరైక్కొడి యిలుళ్ళ నూల్కళిన్ (అవిచ్ఛిన్నపరంపరైయిన్) విస్తారవిశేషత్తిన్ సన్నివేశమ్బోల్ వెళుత్తకాన్తియైయుడైయ, నాభిబిమ్బసనాభినా - మణ్డలాకారమాన నాభి (సదేశమాన) యుళవుమ్ తోళ్గ్గానిఱ్కిఱ, యజ్ఞసూత్రేణ-యజ్ఞోపవీతత్తినాల్, శోభితమ్-ప్రకాశమానరాయుమ్(౬)

వ్యా:-అథవక్షస్స్థితం యజ్ఞసూత్రమనుసన్ధత్తే (మృణాళేతి) మృణాళస్య - బిసస్య, తన్తూనామ్ - సూత్రాణామ్, సన్తానస్య-విత్తతివిశేషస్య, సంస్థానస్యేవ - సన్నివేశస్యేవ, ధవళాత్విట్ - కాన్తిర్యస్యతత్తథోక్తమ్, తేన. యద్వా, ధవళాత్విట్ యస్యతత్ - ధవళత్విట్, మృణాళతన్తుసన్తానసంస్థానమివ ధవళాత్విడితివిగ్రహే-ఉపమానానిసామాన్యవచనైరితి సూత్రేణసమాసః. అత్రోనవ్యధికరణ బహువ్రీహిః. "సంస్థానమాకృతౌమృత్యౌ సన్నివేశేచతుష్పథే." ఇతిరత్నమాలా.

(నాభిబిమ్బసనాభినా) నాభిబిమ్బస్య - మణ్డలాకారనాభేః, సనాభినా - సహజేన; అత్రచ - "స్వరస్సత్వఞ్చనాభిశ్చగమ్భీరా సమ్ప్రశస్యతే" ఇత్యేతదనుసన్ధేయమ్, "సపిణ్డాస్తుసనాభయః।సమానోదర్యసోదర్య సగర్భ్యసహజాస్సమాః"ఇత్యమరః;సమానానాభిర్యస్యేతివిగ్రహేబహువ్రీహౌ జ్యోతిర్జనపదేత్యాదినా సమానస్యసభావః. (యజ్ఞసూత్రేణ) యజ్ఞోపవీతేన, (శోభితమ్).

ధవళత్విషేత్యత్రచ - "ధార్యంయజ్ఞోపవీతంస్యాత్సితంనవగుణాన్వితమ్" ఇతి దత్తాత్రేయవచనమభిప్రేతమ్; మేధాతిథిరప్యాహ "యతీనాంత్రీణిశుక్లాని భవన్త్యేతానినిత్యశః। యజ్ఞోపవీతం

దన్తాశ్చ యథాజన్తునివారణమ్" ఇతి. జన్తునివారణమ్-జలపవిత్రమ్; యజ్ఞసూత్రమితి - యజ్ఞోపవీతపర్యాయః. తదుక్తం మహర్షిభిః -"తన్మహామునిభిర్వేద బ్రహ్మసూత్రమితిస్మృతమ్ । ఉపవీతం బ్రహ్మసూత్రం సూత్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । యజ్ఞసూత్రం దేవలక్ష్మ్య ఇత్యాఖ్యాష్షట్క్రమేణతు" ఇతి. యజ్ఞసూత్రేణేత్యేకత్వం పశ్వేకత్వవద్వివక్షితమ్, తథాచ వ్యాసభరద్వాజౌ - "ఏకమేవయతేస్సూత్రం సాజినం బ్రహ్మచారిణః । పోత్రిణీయాం గృహిణస్తథైవ వనవాసినః ।" ఇతి, తథాభృగురపి - "ఉపవీతం వటోరేకం ద్వేతథేతరయోస్స్మృతే । ఏకమేవయతీనాం స్యాదితిశాస్త్రస్యనిశ్చయః" ఇతి. సనాభిసేత్యనేన-సహజయోరివ సదేశత్వమభిప్రేతమ్; యథోక్తం మహర్షిభిః - 'నాభేరూర్ధ్వమనాయుష్య మధస్తాత్తుతిపఃక్షయః । తస్మాన్నాభిసమం కుర్యాదుపవీతం విజానతః" ఇతి. (౬)

మూ:-అమ్భోజబీజమాలాభి రభిజాతభుజాన్తరమ్ ।
ఊర్ధ్వపుణ్డ్రైరుపశ్లిష్ట ముచితస్థానలక్షణైః ॥ (౭)

పదవురై.

అమ్భోజబీజమాలాభిః - తామరై మణికళాల్ శెయ్యప్పట్ట మాలైకళాల్, అభిజాతభుజాన్తరమ్ - అలఙ్కృతఙ్గళాయ్ అఴకితానతిరుత్తోళ్కళెన్న తిరుమార్పెన్న ఇవైకళై యుడైయవరాయుమ్, ఉచితస్థానలక్షణైః - శాస్త్రోక్తఙ్గళాన తిరునెఱ్ఱిముతలాన స్థానఙ్గళెన్న, సాన్తరాళత్వాదిలక్షణఙ్గళెన్న ఇవైకళైయుడైయ, ఊర్ధ్వపుణ్డ్రైః - ద్వాదశోర్ధ్వపుణ్డ్రఙ్గళోడు, ఉపశ్లిష్టమ్ - (పుష్పఙ్గళ్ పుష్పిత్తాప్పోల్) పొరున్దినవరాయుమ్ (౭)

వ్యా:- ఏవంవక్షస్థలం తత్పార్శ్వసమ్బన్ధిభుజయుగం భుజశిఖరావలమ్బియజ్ఞసూత్రంతత్సదేశనాభిశ్చానుసంహితమ్, అథతదుపరిస్థగ్రైవీమబ్జబీజమాలా మూర్ధ్వపుణ్డ్రాంశ్చ భుజభుజాన్తరాదిసమ్బన్ధినోనుసన్ధత్తే (అమ్భోజేతి) (అమ్భోజబీజమాలాభిః) పద్మాక్షమాలాభిః, (అభిజాతమ్) సున్దరమ్, (భుజాన్తరమ్) భుజౌచతన్మధ్యభూతం వక్షశ్చయస్యసతథోక్తః; తమ్. (ఉచితస్థానలక్షణైః) ఉచితాని- శాస్త్రానురూపాణి, స్థానాని - ఉదరాదీని, లక్షణాని - సాన్తరాళత్వదశాఙ్గుళత్వసపాదత్వాదీని యేషాంతథోక్తాః, తైరూర్ధ్వపుణ్డ్రైః, (ఉపశ్లిష్టమ్) సంయుక్తమ్, ఉపశ్లేషోక్తిః-పుష్పితవత్ సుఘటితత్వాభిప్రాయికా.

విశిష్టాధికారిణాం పద్మాక్షమాలాది స్మృతిసిద్ధమ్; తథాచభరద్వాజః - "పవిత్రాణ్యబ్జబీజాని శఙ్ఖచక్రాద్యభూషణమ్ । ధారయేద్వైష్ణవంనామ వైష్ణవాశ్రయమేవవా" ఇతి, పరాశరశ్చ - "ఉపవీతంశిఖాబన్ధ మూర్ధ్వపుణ్డ్రంతథైవచ । పద్మాక్షమాలాంకౌశేయం సతతంధారయేద్ద్విజః" ఇతి.

మాలాభిరితిబహువచనం శతపత్రసహస్రపత్ర బీజకృతవైచిత్ర్యార్థకృతమాలాబహుత్వం తుళసీకాష్ఠఖణ్డకృతమాలా పవిత్రమాలా బహుత్వఞ్చాభిప్రైతి. ఉక్తఞ్చ - "యేకణ్ఠలగ్నతుళసీనళినాక్షమాలాః" ఇత్యాది; బ్రాహ్మేచ - "శ్రీకృష్ణతుళసీకాష్ఠ మణిమాలాంతథైవచ । శ్రీమత్పవిత్రందేవేన ధారితంవైగళేతథా । సహ పద్మాక్షమాలాఞ్చ" ఇతి.

ఊర్ధ్వపుణ్డ్రవిషయేచ వృద్ధమనుః - "ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం మృదా ధార్యం యతీనాన్తువిశేషతః । భస్మచన్దనగన్ధాదీన్ వర్జయేద్వ్యాప

దాయుషమ్" ఇతి, పరాశరశ్చ - "ఆదాయవైష్ణవక్షేత్రాత్ మృత్తికాంవిమలాంసితామ్ । మూలమన్త్రేణాభిమన్త్ర్య ఊర్ధ్వపుణ్డ్రాణిధారయేత్ । లలాటాదిషుచాఙ్గేషు కేశవాదీన్యథాక్రమమ్ । త్ర్యఙ్గులం ద్వ్యఙ్గులంవాపి సాన్తరాళంప్రకల్పయేత్ । పార్శ్వమఙ్గుళిమాత్రన్తు ఊర్ధ్వపుణ్డ్రస్యలక్షణమ్ । హరేఃపాదాకృతింరమ్యాం సుపార్శ్వాంసుమనోరమమ్ । నాసికామూలమారభ్య లలాటాన్తంసువిన్యసేత్ । ఊర్ధ్వపుణ్డ్రప్రమాణాని స్థానానిద్విజసత్తమాః । వ్యూహభేదానినామాని వక్ష్యామిచపృథక్పృథక్ । చతుస్త్రిద్వ్యఙ్గులంవాపి విస్తారంపరికల్పయేత్ । లలాటే కేశవాయేతి చతురఙ్గులమాయతమ్ । చతుశ్చక్రధరం దేవం శుద్ధజామ్బూనదప్రభమ్ । కుక్షౌనారాయణాయేతి ధారయేత్తుదశాఙ్గుళమ్" ఇత్యాది.

తథాశ్రీపాఞ్చరాత్రే పరాశరసంహితాయాంసఏవాహ "నాసాదాద్వ్యఙ్గుళంపాదం మధ్యంసార్ధాఙ్గుళంభవేత్ । పార్శ్వమఙ్గుళిమాత్రన్తు సుస్పష్టంధారయేద్ద్విజః" ఇతి, పాద్మపురాణే - "ఆరభ్యనాసికామూలం లలాటాన్తంసువిన్యసేత్ । సమారభ్యభ్రువోర్మధ్య మన్తరాళంప్రకల్పయేత్।" ఇతి, "అన్తరాళంద్వ్యఙ్గుళంస్యాత్ పార్శ్వేచాఙ్గుళమాత్రకా।" ఇతిచ, "హ్రస్వందీర్ఘంతతం తను । వక్రంవిరూపం బద్ధాగ్రం ఛిన్నమూలంపదచ్యుతమ్ । అశుభ్రమ్" ఇత్యారభ్య-"పుణ్డ్రమాహురనర్థకమ్" ఇతిచ. పదచ్యుతమ్ - చ్యుతపదమిత్యర్థః; బిన్దుచ్యుతమిత్యాదివత్; నతుపదరూపేణచ్యుతమితి; రూపేణేత్యధ్యాహారప్రసఙ్గాత్, ఛిన్నమూలమశుభ్రమితిచ పూర్వోక్తంవైరూప్యప్రసఙ్గాచ్చ, భరద్వాజశ్చ - "ఉదరేహృదికణ్ఠేచ దశాష్టచతురఙ్గుళాన్" ఇత్యాది; విస్తరేణాహ "త్రయోదశద్వాదశవాపూర్ధ్వ పుణ్డ్రాణిధారయేత్" ఇతిసఏవాహ. అత్రచసఙ్ఖ్యావిశేషానుక్తి రుభ

యసమ్భవాభిప్రాయేణ. "యద్ద్వాదశోర్ధ్వపుణ్డ్రాణాం ధారణంతచ్చ పార్థివమ్" ఇత్యస్యపరోక్తావప్యేతత్పరామర్శదర్శనాత్. అత్రాపిద్వాదశసఙ్ఖ్యైవవావివక్షితా.

అత్రశ్రీచూర్ణధారణ మప్యభిప్రేతమ్; యథాహపరాశరః - "ఊర్ధ్వపుణ్డ్రస్యాన్తరాళే హారిద్రాం ధారయేచ్ఛ్రియమ్" ఇతి. భరద్వాజశ్చ - "తతోదివ్యఞ్చహారిద్రం సహేమతులసీదళమ్ । మన్త్రేణధారయేచ్చూర్ణమ్" ఇతి, అమ్భోజబీజమాలాశబ్దేచాఽజహల్లక్షణాబోధ్యా. (౭)

మూ:— కాశ్మీరకేసరస్తోమ కడారస్నిగ్ధరోచిషా ।
కౌశేయేనసమిన్ధానం స్కన్ధమూలావలమ్బినా॥ (౮)

పదవురై.

కాశ్మీరకేసరస్తోమకడారస్నిగ్ధరోచిషా - కుఙ్కుమప్పూక్కళిన్ సముదాయమ్బోలే రక్తవర్ణమూయుమ్. పళపళత్తుమానకాన్తియైయుడైయతాయ్, స్కన్ధమూలావలమ్బినా - తిరుత్తోళ్కళిల్ ధరిక్కప్పట్టిరుక్కిఱ. కౌశేయేన - పట్టువస్త్రత్తినాల్. సమిన్ధానమ్ (తిరుమేనిక్కు ప్పరభాగమాయిరుప్పతినాల్) మికవుమ్ప్రకాశమానరాయుమ్. (౮)

వ్యా:- ఏవమూర్ధ్వపుణ్డ్రానుబన్ధాత్ స్కన్ధమూలంతత్స్థముత్తరీయంచానుసన్ధత్తే (కాశ్మీరేతి) (కాశ్మీరకేసరాణామ్) కుఙ్కుమకుసుమకిఞ్జల్కానామ్, స్తోమస్యేవ - సఙ్ఘాతస్యేవ. (కడారమ్) రక్తమ్, (స్నిగ్ధంరోచిః) కాన్తిర్యస్యతత్తథోక్తమ్. తేన. స్నిగ్ధశబ్దేన - చాకచక్యంవివక్షితమ్. స్కన్ధమూలం - కణ్ఠమూలమవలమ్బత ఇతి (స్కన్ధ

మూలావలమ్బి). తేన. సుప్యజాతావితిశేషః. (కౌశేయేన) కృమికోశోత్థవస్త్రవిశేషేణ. (సమిన్ధానమ్) పరభాగేనదీప్యమానమ్.

అత్రస్కన్ధమూలావలమ్బినేతి - ఉత్తరీయత్వేనధారణ మభిసంహితమ్. పారాశరోహి - చతుర్ణామాశ్రమిణాం పృథక్పృథక్పరిధానంవక్ష్యన్, ఆదౌచాతురాశ్రమ్యసాధారణం కౌశేయధారణంపృథగాహ "ఉపవీతంశిఖాబన్ధ మూర్ధ్వపుణ్డ్రంతథైవచ । పద్మాక్షమాలాంకౌశేయం సతతంధారయేద్ద్విజః" ఇతి; నోత్తరీయమితి నిషేధస్తు - అవైష్ణవయతివిషయః ఆయాన్తమిత్యాగమనసమయావస్థితదశానుసన్ధానేచ స్కన్ధమూలావలమ్బినేత్యుక్తిరుపపద్యతే. యతశ్శాణ్డిల్యేన ప్రణామకాలఏవ కణ్ఠగతవస్త్రత్వంప్రతిషిద్ధమ్. యథా - "ప్రదక్షిణేప్రణామేచ పూజాయాంహవనేతథా । నకణ్ఠగతవస్త్రస్స్యాద్దర్శనేగురుదేవయోః ।" ఇతి. కౌశేయస్యకషాయవర్ణత్వ మన్యత్రాప్యుక్తమ్. "కషాయమేవకార్పాసం వాసఃకన్థాశ్చధారయేత్ । వల్కలంవాజినంవాపి కౌశంశాణమయన్తువా" ఇతి.

మూః—మన్త్రరత్నానుసన్ధాన సన్తతస్ఫురితాధరమ్ ।
తదర్థతత్వనిధ్యాన సన్నద్ధపులకోద్గమమ్ ॥ (౯)

పదవృత్తి.

మన్త్రరత్నానుసన్ధాన సన్తతస్ఫురితాధరమ్ - మన్త్రశ్రేష్ఠమానద్వయత్తై సదా అనుసన్ధానమ్ శెయ్వతినాల్ కొణ్డుమ్‌చలియానిఱ్కిఱ తిరుప్పవళత్తై యుడైయరాయుమ్, తదర్థతత్వ నిధ్యాన సన్నద్ధపులకోద్గమమ్-అన్దద్వయార్థమాన పురషకారోపాయానుష్ఠానాద్యర్థత్తిల్ యాతొరుతత్వముణ్డు - పురుషకారోద్భావిత గుణవి

శిష్టసర్వేశ్వరను డైయ తిరుమేనిముతలానవై; అతై దర్శనసమానా కారమాక ధ్యానమ్ శెయ్తు అన్ద ధ్యాన త్తినాఽఽనన్దాన రోమాఞ్చో దయత్తైయుడై యరాయుమ్. (౯)

వ్యా;—అధస్కన్దమూలసన్నికర్షాదధరస్యాభాగ్య మనుభవతి (మన్త్రరత్నేతి) మన్త్రరత్నపదం ద్వయే యోగరూఢమ్; తత్ర సర్వమన్త్రశ్రేష్ఠత్వం యోగార్థః; శ్రీమన్నారాయణేత్యాద్యానుపూర్వీవిశేషో రూఢ్యర్థః; యోగరూఢిశ్చ "సర్వేషామేవమన్త్రాణాం మన్త్రరత్నం ద్వయాహ్వయమ్ । మన్త్రరత్నం ద్వయం న్యాసః ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః । నామాని మన్త్రరత్నస్య పర్యాయేణ నిబోధమే ।" ఇత్యాదితో వమతా; అస్య సర్వమన్త్రశ్రేష్ఠత్వం పరాశరాయనారదేనోక్తమ్. "మన్త్రాణాం పరమో మన్త్రో గుహ్యానాం గుహ్యముత్తమమ్ । రహస్యానాం రహస్యఞ్చ సద్యస్సంసారతారణమ్ । సర్వసంశయభేత్తాచ సర్వకల్మషనాశనః । శరణాగతిమన్త్రోయం సర్వసమ్పచ్ఛుభావహః" ఇతి; పరాశరేణాప్యుక్తమ్ "న్యాసాఖ్యం పరమం మన్త్రం సంసారచ్ఛేదనం శుభమ్ । సర్వదం సర్వపాపఘ్నం మహత్ప్రియతరం విభోః" ఇతి; లక్ష్మ్యాచోక్తమ్ "వేదామృతమహాంభోధేర్మ్యాదిణాద్వయముద్ధృతమ్" ఇతి; ఏతాదృశోత్కర్షవివక్షయైవాత్ర మన్త్రరత్నపదముపాత్తమ్. తస్య (అనుసన్ధానేన) ఉపాంశూచ్చారణేన (సన్తతమ్) సర్వదా (స్ఫురితః) కిఞ్చిచ్చలితః (అధరః) యస్యసతథోక్తమ్। అత్ర సన్తతస్ఫురితత్వోక్తి రనుసన్ధానస్య సదాతనత్వం వ్యంజయతి.

తథాచోక్తమ్;— "అనేనమన్త్రరత్నేన మత్ప్రియేణభజేత్సదా" ఇతి; పరాశరేణచోక్తమ్ "యావచ్ఛరీరపాతన్తు ద్వయమావర్తయేన్మనుమ్" ఇతి, స్ఫురితపదేనచ ఉచ్చారణస్యాత్యన్తోపాంశు

త్వాలబ్ధమ్; తేనచ "మన్త్రింయత్నేనగోపయేత్" ఇతిశాస్త్రోక్తోను ష్ఠితోభవతీతిధ్వనితమ్ ;

అనన్యోపాయానాం మన్త్రరత్నాదేః స్వరూపతోనుపా దేయత్వాదాహ (తదర్థేత్యాది) అర్థానుసన్ధానరూప దృష్టవిధ యాతదుపకారోఽన న్యోపాయానాంసదూప్యతీతిభావః ; (తస్య) మన్త్రరత్నస్య (అర్థే) పురుషకారోపాయాద్యాత్మక తత్త్వ తత్ప్ర వృత్త్యనుష్ఠానాత్మకహితరూపేభిధేయే,(యత్తత్త్వం)పురుషకారతదుద్భా విలగుణయోగ తద్విశిష్ట సిద్ధోపాయతదీయవిగ్రహ తదుపలక్షకచర ణాదిరూపసిద్ధవస్తు, తస్య (నిధ్యానేనసన్నద్ధః) సజ్జః (పుళకోద్గమః) రోమాఞ్చోదయః యస్యసతథోక్తః, తమ్; "సన్నద్ధాసజ్జవర్మితౌ" ఇతికోశః; నిత్యుపసర్గేణ-ధ్యానేప్రాప్తి దశాభావిరసవిశేషనిష్పాదస సమృద్ధవైశద్యవిశేషోపధాయక భావనాప్రకర్ష పర్యన్తత్వం వివక్షి తమ్; తేనసన్నద్ధ పుళకోద్గమ త్వోక్తిరుపపద్యతే.

అత్రచమన్త్రరత్నస్య ప్రవృత్త్యనుష్ఠానంప్రతి కరణ మన్త్ర త్వాదనుష్ఠానస్యచ సకృత్త్వాత్, సన్తతానుసన్ధానని ధ్యానోక్త్యను పపత్తిరితి శఙ్కాపనోదనాయ తత్త్వపదము పాత్తమ్; అనేనచాను ష్ఠానాపేక్షయా తయోరను పపన్నత్వేపి కాలక్షేపభోగార్థతయా తదుపపత్తి రిత్యుక్తంభవతి.

యద్వా, (తదర్థస్య) మన్త్రరత్నార్థస్య (యత్తత్త్వం) పర్య వసితం యాథాత్మ్యం తస్య (నిధ్యానేన) ఇత్యాదిరర్థః; పర్యవసితం యాథాత్మ్యఞ్చ "విష్ణోశ్శేషీతదీయ శ్శుభగుణనిలయో విగ్రహశ్శ్రీ శఠారిశ్శ్రీమాన్రామానుజార్యః పదకమలయుగం భాతిరమ్యంతదీ యమ్" ఇతిభగవత్కృష్ణపాదానుగ్రహీతరీత్యా రామానుజస్య

చరణశ్లాఘ్యత్వమ్; తస్యైవయతీన్ద్రప్రవణ ప్రత్యను సన్ధేయత్వాదితి బోధ్యమ్; "సన్నద్ధపుళకోద్గమం భవన్తం పశ్యన్" ఇత్యత్రచ "ఆహ్లాదశీతనేత్రామ్బుః పుళకీకృత గాత్రవాన్। సదాపరగుణా విష్టోద్రష్టవ్యస్సర్వ దేహిభిః" ఇతిశాస్త్రోక్తోనుష్ఠితో భవతి; ఉక్తఞ్చభరద్వాజపరిశిష్టే "భక్తిజ్ఞాన సమాచారవైరాగ్యాద్యను మోదనమ్" ఇతి.(౯)

మూ;—స్మయమానముఖామ్భోజం దయమాన దృగఞ్చలమ్ ।
మయిప్రసాదప్రవణం మధురోదారభాషణమ్ ॥ (౧౦)

పదవురై.

స్మయమానముఖామ్భోజమ్ - సదా మన్దహాసత్తోడుకూడియ తిరుముఖమణ్డలత్తై యుడైయరాయుమ్, దయమానదృగఞ్చలమ్-దయాసూచకమాన అపాఙ్గవీక్షణత్తై యుడైయరాయుమ్, మయి - ఇత్తనైనాళ్ ఆశ్రయణవిముఖనాన ఎన్నిడత్తిల్, ప్రసాదప్రవణమ్-విశేషాకారేణ అనుగ్రహత్తైప్పణ్ణానిన్ఱుమ్, మధురోదారభాషణమ్ - అవ్వనుగ్రహకార్యమాక పుణ్డానతాయ్ కేట్కుమ్బోతే ఇనితాయ్ అర్థత్తినాల్ గమ్భీరమాన వార్త్తైకళై యుడైయరాయుమ్, (౧౦)

వ్యా;—అథ అధరసన్నిహితం స్మితం తత్కాన్తి వ్యతికరితమపాఙ్గం తదుభయ సంవాదివచనామృతం తదున్నేయం స్వస్మిన్ననుగ్రహఞ్చానుసన్ధత్తే। (స్మయమానేతి) స్మయమానం - సదామన్దహాసయుక్తం, ముఖామ్భోజం యస్యసతథోక్తః, తమ్, "ష్మిఙ్ - ఈషద్ధసనే" ఇతిధాతుపాఠః। మన్దహాసాన్వయాత్ ముఖామ్భోజమితిపరిణామాలఙ్కారః; ఉపమాయాన్తు అమ్భోజముఖమితిస్యాత్; పూర్వో

క్తిభావనాప్రకర్షాత్ ప్రాప్యస్యాలబ్ధత్వబుద్ధ్యా స్వకార్యార్థత్వానుసన్ధానేన సన్తోషాత్సదా మన్దహాసయుక్తత్వం వక్ష్యమాణ మధురోదార భాషణస్య స్మితపూర్వకత్వంవా ప్రోచ్యతే; జనానామీదృశపురుషార్థహాన్యనుసన్ధానేన పరదుఃఖదుఃఖిత్వలక్షణదయాపి సర్వదేత్యాహ (దయమానేతి) దయమానే - దయావ్యఞ్జకత్వేన సదాదయాయుక్తే, దృశోరఞ్చలే - అన్తౌయస్యస తథోక్తః, తమ్; దృగఞ్చలమపాఙ్గం భాషణహేతు దయావా ప్రోచ్యతే.

సన్తోషో దయాచాఽవశ్యకధర్మౌ; తదాహబృహస్పతిః, "క్షమాతీర్థం తపస్తీర్థం తీర్థమిన్ద్రియనిగ్రహః। సర్వభూతదయాతీర్థం ధ్యానంతీర్థమనుత్తమమ్। ఏతానిపఞ్చతీర్థాని సత్యంషష్ఠన్తు సర్వదా" ఇతి; అన్యత్రచ - "సన్తోషోగురుశుశ్రూషా హ్యప్రసాదఃక్షమా దయా" ఇత్యుక్తమ్, భరద్వాజ పరిశిష్టేచ - "సత్యశౌచదయా ధైర్యక్షమాసన్తోషయుక్తతా" ఇత్యుక్తమ్; తథాపరాశరః "సాధారణన్తు సర్వేషాం శఙ్ఖచక్రాదిధారణమ్। అహింసాసత్యమక్రౌర్యం శౌచమిన్ద్రియనిగ్రహః। దానందమఃక్షమా విద్యాసర్వేషాంమునిభిస్స్మృతమ్" ఇతి,

స్వస్మిన్నసాధారణం ప్రసాదమాహ (మయీతి) మయి - ఏతావన్తం కాలంవిముఖేమయి. (ప్రసాదే) అనుగ్రహే. (ప్రవణమ్) ఆసక్తమ్; ప్రసాదః - కాలుష్యనివృత్తిర్వా. మద్వైముఖ్యానునుసన్ధాయ శోకావిలహృదయస్యాస్య మదాభిముఖ్యదర్శనేన తన్నివృత్తిర్జాతేతిభావః; ప్రసాదకార్యమాహ (మధురేతి) మధురమ్ - "సంశ్రవేమధురమ్" ఇతినక్ శ్రవణదశాయామేవప్రియమ్, (ఉదారమ్) అర్థతోగమ్భీరమ్, (భాషణమ్) వాక్యం యస్యసతథోక్తః తమ్, అర్థతోగమ్భీరత్వఞ్చ - పూర్వోక్తమన్త్రరత్నార్థవిశ్రాన్తి,

అతస్సన్తతస్ఫురితాధరత్వోక్త్యా నవిరోధః. వాఙ్మాధుర్యఞ్చ వక్తృక ధర్మః. తదాహ మేధాతిథిః, "సూనృతామీరయేద్వాచమ్" ఇతి. శాణ్డిల్యోఽపి - "అర్థయుక్తఞ్చ సత్యఞ్చ శ్రావ్యం ప్రియకరం మధు । శుద్ధం మితఞ్చ యుక్తఞ్చ కాలయోగ్యం వదేద్వచః" ఇతి, "ఆగచ్ఛ గచ్ఛ తిష్ఠేతి స్వాగతం సుహృదః ప్రతి । సమ్మానమపి న బ్రూయాన్మునిర్మోక్షపరాయణః" ఇత్యాదికన్త్వవైష్ణవవిషయమితి భావః. (౧౦)

మూ:—ఆత్మలాభాత్పరం కిఞ్చి దన్యన్నాస్తీతి నిశ్చయాత్ ।
అఙ్గీకర్తుమివ ప్రాప్త మకిఞ్చనమిమం జనమ్ ॥ (౧౧)

పదవృత్తై.

ఆత్మలాభాత్ - ఈశ్వరనుక్కు కౌస్తుభస్థానీయమాన ఆత్మ ప్రాప్తియైక్కాట్టిలుమ్, అన్యత్ - వేఱాన, కిఞ్చిత్ - ఒరువస్తువుమ్, పరంనాస్తి - ఉత్కృష్టమాన పురుషార్థమన్ఱు, ఇతి - ఎన్ఱు. నిశ్చయాత్ - వ్యవసాయత్తినాల్, అకిఞ్చనమ్ - అఙ్గీకరిక్కైక్కు హేతువాన ఆత్మగుణలేశముమిల్లాతవనాయ్, ఇమమ్ - పరిత్యజిక్కైక్కు త్తక్కదోషభూయిష్ఠనాన వెన్నై, అఙ్గీకర్తుమ్ - స్వీకరిక్కైక్కాక, ప్రాప్తమివ - అభిముఖమాక ఎఴున్దరుళుకిఱాప్పోలిరుక్కిఱు, (భవన్తమెన్బతోడన్వయమ్.) (౧౧)

వ్యా:—ఏవమేభిర్దయమానదృగఞ్చలత్వాదిభిర్మన్యే మద్విషయీకారోద్దేశేనైవ మదాగమనావసరం ప్రతిసన్ధాయరఙ్గమన్దిరం మయిప్రవిశత్యాయాతో నతుయదృచ్ఛయాసమాగత ఇత్యాహ (ఆత్మేతి) ఆత్మనః - కౌస్తుభస్థానీయస్యలాభాత్ - ప్రాప్తేః, (అన్యత్

కిఞ్చిత్) కిమపి, (పరమ్) ఉత్కృష్టమ్, (నాస్తీతినిశ్చయాత్) వ్యవసాయాద్ధేతోః.

(అకిఞ్చనమ్) అఙ్గీకారహేతులవవిరహిణమ్ (ఇమమ్) పరిత్యాగహేతు దోషభూయిష్ఠజనం మామిత్యర్థః. ఉక్తాకిఞ్చన్యవిశేష దృఢీకరణాయ జనమితిసామాన్యవ్యపదేశః. (అఙ్గీకర్తుమ్) స్వీకర్తుమ్ (ప్రాప్తమివ) ఆయాతమివస్థితం భవన్తమిత్యర్థః. "ప్రణష్టస్యయథా లాభః" ఇత్యుక్తరీత్యాస్వలాభః స్వామినోఽభిమతఇతి, తత్సాహాయ్యకమపి శేషిముఖోల్లాసహేతురితి, ఆత్మలాభస్యప్రకృష్ట పురుషార్థత్వమితిభావః; యథోక్తంశతకే;-"ఆత్మనశ్శోధయిత్వా పద్మాభర్తుః ప్రతిదినమిహప్రేషయన్ ప్రాభృతాని" ఇతి; ఇవశబ్దః - సమ్భావనాయామ్. (౧౧)

మూ;—భవన్తమేవనీరన్ధ్రం పశ్యన్వశ్యేనచేతసా ।
మునేవరవరస్వామిన్ముహుస్త్వామేవకీర్తయన్॥ ౧౨

పదవురై.

స్వామిన్ - తన్వస్తువై తానే అభిమానిక్కుమ్పడియాన స్వామిత్వ సమ్బన్ధముడైయవరే! వరవర! మునే - ఎన్నైవిషయీకరిక్కైక్కుత్తక్క ఉపాయచిన్తైశెయ్యుమ్ మణవాళమామునియే! భవన్తమేవ - సౌన్దర్య సౌలభ్యాదిగుణపూర్ణరాన దేవరీరైయే, నీరన్ధ్రమ్ - ఇడైవిడామల్, పశ్యన్ - కణ్ణారక్కణ్డుకొణ్డుమ్, వశ్యేన - దేవరీర్కటాక్ష విశేషత్తినాల్ ఎనక్కుస్వాధీనమాన, చేతసా - మనస్సుడన్, త్వామేవ - కీర్తనీయరాన దేవరీరైయే, ముహుః -అడిక్కడి, కీర్తయన్ - స్తుతిశెయ్తుకొణ్డుమ్ (౧౨)

వ్యా:-"విగ్రహాలోకనపరః కీర్తనంశ్రవణంస్మృతిః" ఇత్యాదికంహృదినిధాయాహ (భవన్తమితి) (స్వామిన్) స్వకీయం వస్తుత్వాయమేవాభిమన్యమాన! "స్వామ్యం స్వీయాభిమానితా" ఇత్యుక్తమ్, ఏతేన స్వీయమేవస్వసమ్బన్ధం మయ్యనుసన్ధాయవిముఖం మామఙ్గీకృతవానితివ్యజ్యతే; (మునే) మద్విషయాకారమననశీల! (వరవర)

(భవన్తమ్) పూర్వోక్తసౌన్దర్య సౌలభ్యాదిగుణపూర్ణమ్, ఏవకారేణ ద్రష్టవ్యాన్తరవ్యుదాసః (నిరన్తరమ్) నిరన్తరమ్, పశ్యన్, (వశ్యేన) త్వత్కటాక్ష విశేషవశాత్ మద్వశంవదేన, (చేతసా) మనసా, (త్వామేవ) కీర్తనీయంత్వామేవ. (కీర్తయన్) అనయోశ్చ అధ్యాహృతేనాహమిత్యనేన ఉత్తరశ్లోకే అన్వయః,

"లక్షణహేత్వోః క్రియాయాః" ఇతిహేత్వర్థకశ్శత్రాదేశః; అనేన దర్శనకీర్తనయోర్భవదుఃఖానాస్పదత్వే హేతుత్వముక్తం, భవతి; తచ్చ - ఆచార్యనిష్ఠావిశేషస్య సిద్ధోపాయాధికారి పఙ్క్తిస మ్పాదనవిధయా సిద్ధోపాయాధీన విరోధినివృత్తి ప్రయోజకత్వ రూపమ్; ఇన్ద్రియాణాం ప్రాప్తవిషయదర్శన కీర్తనాదిసుఖవ్యాపృతత్వేన భవదుఃఖానా మనవకాశపరాహతత్వాఽఽపాదకత్వరూపంవా. (౧౨)

మూ:- త్వదన్యవిషయస్పర్శ విముఖైరఖిలేన్ద్రియైః ।
భవేయంభవదుఃఖానా మసహ్యానామనాస్పదమ్॥ ౧౩

పదవృత్తి.

త్వదన్యవిషయస్పర్శవిముఖైః - దేవరీర్తిరుమేనియ మన్ఱియే విషయాన్తరఙ్గళిల్ సమ్బన్ధత్తిల్ ద్వేషవత్తుక్కళాన, అఖిలేన్ద్రియైః-

వాగాదికర్మేన్ద్రియఙ్గళైన్న చక్షురాది జ్ఞానేన్ద్రియఙ్గళైన్న, ఇవైకళా లే (అహమ్-నాన్) అసహ్యానామ్ - దుస్సహఙ్గళాన, భవదుఃఖానామ్ - శరీరసమ్బన్ధనిబన్ధనమాన దుఃఖఙ్గళుక్కెల్లామ్, అనాస్పదమ్ - ఆశ్రయమాకాతవనాయ్, భవేయమ్ - ఆకుమ్పడి కృపై శెయ్‌తరుళవేణుమ్. (౧౩)

వ్యా:-అనుక్తానామిన్ద్రియాణామపి స్వాచార్యప్రావణ్యాశంసాపూర్వకం స్వస్యభవదుఃఖాఽసమ్బన్ధం ప్రార్థయతే. (త్వదన్యేతి.)

త్వదన్యేషాంవిషయాణాం స్పర్శే - సమ్బన్ధే, విముఖైః - ద్వేషవద్భిః, త్వదన్యత్వమేవవిషయాణాం ద్వేష్యత్వేనిబన్ధనమ్; న త్వల్పాస్థిరత్వాదికమితిభావః. (అఖిలేన్ద్రియైః) ఉక్తానుక్తైః కరణైః, (అహమ్) అహమితిచాధ్యాహారః, భవేయమిత్యుక్తేః; (అసహ్యానామ్) "సర్వంసహే" ఇత్యధ్యవసితేనాపి దుస్సహానామ్. (భవదుఃఖానామ్) శరీరసమ్బన్ధనిబన్ధనానా ముపక్లేశానామ్. (అనాస్పదమ్) అనధికరణమ్. (భవేయమ్) భవితుమాశంసే ఇత్యర్థః.

అత్రచ పశ్యన్నితి - చక్షుషః, వశ్యేనచేతిసేతి - మనసః, కీర్తయన్నితి - వాగిన్ద్రియస్య, మధురోదారభాషణమితి శ్రోత్రస్య, స్వచరణామ్భోజ స్పర్శసమ్పన్న సౌరభైస్త్రిస్థైరితి వక్ష్యమాణత్వాత్ ఘ్రాణరసనయోః, దీర్ఘంప్రణమతఇతి - పాణిపాదస్య, పదద్వయందత్వేతి - త్వగిన్ద్రియస్యచ వినియోగవిశేషోనుసన్ధేయః; విషయాన్తరవైముఖ్యోక్తేః, కురవ్ద్రూపాణాంకరణానాం ప్రాప్తవిషయవినియోగోహ్యర్థసిద్ధః.

తదిదమాహ శాణ్డిల్యః - "ప్రతిషిద్ధేష్వసక్తంయత్సక్తం శబ్దేషుసాధుషు । భగవద్విషయేష్వేవశుద్ధం తచ్ఛ్రోత్రముచ్యతే । అప్ర

ర్శ్యమస్పృశన్తీయా స్పృశన్తీస్పర్శ్యమేవచ । తత్రాప్యలోలుపా సా
తు త్వక్ఛుద్ధేతినిగద్యతే । పాషణ్డపతితాద్యేషు నవక్తి కదాచన ।
అరూక్షాసమ్నృతన్తి దృక్ఛుద్ధా భాగవతాదిషు । భోజ్యానేవరసాన్ర
స్యే న్నాత్యన్తచపలారసే। కాలేమితఞ్చసాజిహ్వా పరిశుద్ధేతికీర్త్యతే ।
మేధ్యగన్ధేషు యోజితా । యుక్తేష్వలోలుపా యా సా నా
సాశుద్ధేతికీర్త్యతే । పుణ్యస్తవాదిపఠనే నిరతా ప్రియవాదినీ । సత్యైః
పరహితైస్స్వార్థైర్మితై ర్గుణసంయుతైః । యుక్తాక్షరైస్సుపూతా
వాక్॥ అభ్యఞ్జనాదివ్యాపారేవృత్తః పిత్రోర్గురో స్తథా "ఇత్యుపక్ర
మ్య, శుద్ధః పాణితలోమతః" ఇత్యాదినా.

తథా భరద్వాజపరిశిష్టేపి – "యేసన్తి తత్ర నియతాస్తేసన్త
ఇతికీర్తితాః । సర్వాత్మనా తు యావృత్తిస్తేషు భక్తిమయీ పరా । సా
భక్తేః పరమా కాష్ఠా వృత్తేశ్చ పరమాత్మని । ఆచార్యవద్దేవతావన్మాతృ
వత్పితృవత్స్వయమ్ । సుహృద్వత్స్వామివత్సన్తో ద్రష్టవ్యా రాజవత్త
థా ।† శ్రుత్వైవసహసోత్థానం ప్రత్యుత్థానం సుదూరతః । దర్శనాను
భవప్రీతిః ప్రణిపాతో౽నివేదనమ్ । నీచైస్సంశ్లేషణం హాసదానం మా
ర్గప్రదర్శనమ్ । పశ్చాత్పార్శ్వపురోయానం జయాలోకాదిభాషణమ్ ।
పాదావనేజన శ్చార్ఘ్యోపహారస్స్వాగతాదిచ । ప్రసాదనం క్షామణఞ్చ
ప్రీతిసఙ్కథనానిచ । ఉపాసనం ప్రశ్రయణ మాత్మాత్మీయనివేదనమ్,
ఆజ్ఞాభ్యర్థనమాలోక నిర్దేశవచనాదరః । సాధనం సమ్పదామిష్టాదరో
౽నిష్టనివర్తనమ్ । విరహానిష్టపీడావమాననాద్యసహిష్ణుతా । దాస్యా
భిమానో౽నువ్రజ్యా శ్రవణం కీర్తనం స్మృతిః । భక్తిజ్ఞానసమాచారవై
రాగ్యాద్యనుమోదనమ్ । సఙ్గమేచ్ఛాపగమనమన్వస్థానాసనాదికమ్
సమానసుఖదుఃఖత్వం మిథశ్చార్థవిచిన్తనమ్ । క్రియాకాలేనువరణం

---

† (పా) దృష్ట్వైవ

సదస్యగ్రేచపూజనమ్। పరిషత్సుచసాన్నిధ్యం సంవిదాఞ్చప్రవర్తనమ్
సదాభ్యనుజ్ఞాపూర్వాఞ్చ సర్వార్థేషుప్రవృత్తయః । ప్రచ్ఛాదనఞ్చదో
షాణాం గుణానాంఖ్యాపనంతథా । క్వచిచ్చైవాపిధర్మేణ కృచ్ఛ్రే
ణాప్యర్థసాధనమ్ । ఏతాశ్చాన్యాశ్చవివిధా వృత్తయోరసనిర్భరాః।
విష్ణుభక్తేషువృత్త్యాఖ్యత రోర్హ్యాఫలసమ్పదః" ఇతి సర్వకరణానామా
చార్య విషయవినియోగ విశేషాస్సమ్యగుక్తాః; సతామాచార్యము
ఖ్యానా మిత్యుపరితనగ్రన్థస్వరసాత్, "తేసన్త ఇతికీర్తితాః" ఇత్యత్ర
సచ్ఛబ్దేనాచార్య సఙ్గ్రహస్స్పష్టః.

అత్రచ, "ఊర్ధ్వపుణ్డ్రైరుపశ్లిష్టమ్" "పత్యుఃపదామ్బుజం ద్ర
ష్టుమాయాన్తమ్" ఇతిప్రాతఃకాలానుయాయ్యభిగమనం సూచితమ్,
తదుక్తంశాణ్డిల్యేన:-"సహాభిగమనేనైవ ప్రాతఃకాలానుయాయినా।
వక్ష్యామియోగాదూర్ధ్వం యత్కర్తవ్యంస్నానపూర్వకమ్" ఇతి,

"ఆత్మలాభాత్పరమ్" ఇతిచోపాదానం సూచితమ్; యథాధి
కారముపాదానస్యానుష్ఠేయత్వాత్, భగవద్యాగయోగ్య ద్రవ్యస
మ్పాదనంహ్యుపాదానమ్, తద్ధియథాశ్రమధర్మంస్వీకార్యమ్, మన్త్ర
రత్నానుసన్ధానేతి-స్వాధ్యాయః, తదర్థతత్త్వనిధ్యానేతి యోగశ్చసూ
చితావితి ప్రాయేణగ్రన్థార్థోపిసఙ్గృహీతః, యథోక్తంభరద్వాజేన ;
"కృత్వాభిగమనం పూర్వముపాదాయచసమ్పదః । ఇష్ట్వాధీత్యాచ
యుఞ్జానోభోగైః కాలంనయేత్" ఇతి, "బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చ వా
నప్రస్థోథభిక్షుకః । ఏకాన్తినస్స్వధర్మస్థా స్సర్వేయాన్తిపరాంగతిమ్"
ఇతిచ.

ఇతి దినచర్యావ్యాఖ్యాయాం సదాచారదీపికా సమాఖ్యాయా
ముపోద్ఘాతవిభాగః

మూ:—పరేద్యుః పశ్చిమేయామే యామిన్యాస్సముపస్థితే।
ప్రబుధ్య శరణం గత్వా పరాం గురుపరమ్పరామ్॥ ౧౮

పదవురై.

పరేద్యుః - తమక్కు యాదృచ్ఛికసమాగమమున్దానదిన త్తిన్ మఱ్ఱైనాళిల్, యామిన్యాః - రాత్రియినుడైయ, పశ్చిమే - కడై శియాన, యామే - నాలావతుయామమ్, సముపస్థితేసతి - ప్రాప్త మానవళవిల్. ప్రబుధ్య - తిరుక్కణ్మలర్న్దరుళి, పరామ్ - ఉత్త మమాన, గురుపరమ్పరామ్ - శ్రియఃపతిముతల్ స్వాచార్యపర్యన్త ముళ్ళ ఆచార్యపరమ్పరైయై, శరణంగత్వా - ఉపాయమాక అధ్య వసిత్తు. (గురుపరమ్పరానుసన్ధానమ్పణ్ణి యెన్ఱపడి.)

వ్యా.-అథసఙ్గ్రహేణోక్తానర్థాన్ విస్తరేణవక్తుముపక్రమతే, (పరేద్యురిత్యాదినా) ఇహ ఖలు యోగ్యతాపాదకైస్సహ సాఙ్గసకల ధర్మత్యాగస్య సిద్ధోపాయస్వీకారాఙ్గత్వేనవిధానేపి వినియోగ పృ థక్త్వన్యాయేనవా కర్త్రన్తరత్వన్యాయేనవా నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ధర్మాణాం కైఙ్కర్యభూతానామనుష్ఠానమ్, ఆనృశంస్యేనవా కథఞ్చి త్తేషామనుష్ఠాన మితిసిద్ధాన్తాత్, పాఞ్చకాలికకర్మణాం పరమకారుణి కేన పరమశేషివిషయపరిచర్యైకపరాయణేన భగవతా వరవర మునినా నిత్యానుష్ఠానాత్, "గురోర్వార్త్తాశ్చకథయేత్" ఇతిశాస్త్ర తోభక్తితశ్చ తత్ప్రబన్ధనిబన్ధనస్య శిష్యస్యోచితత్వా దేతత్ప్రబన్ధార మ్భఆవశ్యకః. అర్వాచీనానామపి పాఞ్చకాలికక్రియానుష్ఠాన ప్రతి ష్ఠాపకత్వాదప్యయం ప్రబన్ధఆవశ్యకః; ప్రయోజనాన్తరమపిసామ్ప్ర దాయికం పూర్వమేవ్రోక్తమ్.

(పరేద్యుః) (యామిన్యాః) రాత్రేః, (పశ్చిమే) చతుర్థయామే (సముపస్థితేసతి) (ప్రబుధ్య) స్వాపంహిత్వా, (పరాం గురుపరమ్పరాం శరణంగత్వా) శరణం గురుపరమ్పరాం గత్వాబుద్ధ్వావా, అత్రపరేద్యురితిపదం మయిప్రవిశతీత్యుక్త యాదృచ్ఛికసమాగమో యస్మిన్దినే, తదుత్తరదినఇత్యర్థకమ్,

ఇదఞ్చప్రదర్శనార్థమ్, పాఞ్చకాలికకర్మణాం నిత్యానుష్ఠేయత్వాత్, తథాభగవతా అనుష్ఠితత్వాచ్చ; తదుక్తంకావ్యే -"నిత్యం నిశావసానేషుసోయం శుద్ధేనచేతసా। ప్రబుధ్యసుచిరం ధ్యాత్వాపరాం గురుపరమ్పరామ్" ఇత్యాదినా నిత్యానుష్ఠితత్వమ్.

యద్యపి " పరేద్యవి " ఇత్యేవ అనుశాసనసిద్ధమ్, తథాపి, స్మృతిషుతద్వివరణ నిబన్ధనేషుచ బహుళం ప్రయోగాత్, పరేద్యురిత్యేతదపిసాధ్వేవ; "దినద్వయంసమాశ్రిత్య పౌర్ణమాసీయదిస్థితా। పరేద్యుస్సఙ్గవంవ్యాప్తా స్థితాసాకర్మణోర్హతి " ఇతినిగమేప్రయోగాత్; కాలనిర్ణయాదినిబన్ధనగ్రన్థేష్వపి " పరేద్యుర్ద్వాదశ్యభావవిషయమ్" "పరేద్యుర్దివాపారణమ్" ఇత్యాది ప్రయోగాచ్చహిసాధుత్వంసుస్థమ్; తస్యాత్రప్రయోగశ్చ స్వగ్రన్థస్య స్మృతిగ్రన్థమూలకత్వవ్యఞ్జనార్థః

రాత్రావన్త్యయామే ప్రబోధాదికం పరాశరేణవిస్తరేణోక్తమ్, " ఉత్థాయపశ్చిమేయామే ఆచమ్యప్రయతాత్మవాన్ । ఉపవిశ్యశుచౌదేశే సమాసీనస్సుఖాసనః" ఇత్యాదినా,"పశ్చిమేయామే" ఇతి నిర్దేశోపిస్వగ్రన్థార్థస్య పరాశరాదిధర్మశాస్త్ర మూలకత్వస్యాపి స్ఫోరణార్థః; గౌతమశ్చాహ;-ఉత్థాయపశ్చిమేయామే శాన్తమానసోఽపనిద్రస్సతివిరోధే తత్త్యక్త్వానోచేత్తత్రసంస్థితః " ఇతి; శాణ్డి

లోప్యపి;-"సుఖనిద్రారతః కాలే హస్తేత్యుత్థాయసత్వరమ్ । ప్రక్షాళ్య పాదముత్థాయయుఞ్జీతాఽపి యథావిధి" ఆద్యన్తవర్జంనిద్రాయాయోగ్యం యామద్వయంనిశి । చతుర్థేయామఉత్థాయయోగీ యోగం సమాచరేత్" ఇతి,

ఉత్తరత్ర రహస్యత్రయానుసన్ధానస్యవక్ష్యమాణత్వాత్తదఙ్గభూతం గురుపరమ్పరానుసన్ధానమత్రోక్తమ్, తదుక్తంపరాశరేణ; - "స్వాచార్యంహృదయేధ్యాత్వా జప్త్వాగురుపరమ్పరామ్" ఇత్యుపక్రమ్య " మన్త్రమధ్యాపయేద్గురుః । న్యాసాఖ్యంపరమంమన్త్రమ్ " ఇతి; భరద్వాజపరిశిష్టేపి-"ఆదౌగురూణాం విజ్ఞానమథమన్త్రార్థచిన్తనమ్ । తతఏవాత్మనోజ్ఞానం తద్ధర్మాణాఞ్చసర్వశః । పరస్యపుంసశ్శ్రీశస్య పరేశస్యపరాత్మనః । స్వరూపరూపవిభగుణ వ్యాపారచిన్తనమ్" ఇత్యాదివిస్తరేణోక్తమ్

అయమేవచక్రమః-శరణంగత్వేత్యాదికే ప్రణిధాయచేత్యన్తే సన్దర్భేనిబద్ధః; గురుపరమ్పరాం శరణంగత్వేత్యేతత్సదాచారానుప్రవిష్టశరణాగతిపరమ్; " తమాచారంప్రవక్ష్యామి యస్సద్భిరనుపాల్యతే" ఇత్యుపక్రమ్య "హిత్వాయోగమయీం నిద్రాముత్థాయాపరరాత్రతః । ప్రపద్యేతహృషీకేశం శరణంశ్రీపతింహరిమ్" ఇత్యుక్తత్వాత్, సదాచారనిష్పత్త్యర్థాతు శరణాగతిరత్రస్వాధికారానుగుణం గురుపరమ్పరావిషయేప్రయుక్తేతిభావః. యద్వా, స్వాధికారానుగుణం స్వాభిమతోపాయభూతా గురుపరమ్పరా అత్రానుసంహితేతిభావః, "ప్రబుధ్యసుచిరందధ్యౌ పరాంగురుపరమ్పరామ్" ఇత్యుక్తంకావ్యే;-పరామిత్యనేనతు " పుత్రాన్ బన్ధూన్ సఖీన్ గురూన్ " ఇత్యుక్తగురువిశేషవ్యుదాసః ౧౮

మూ;—ధ్యాత్వారహస్యత్రితయం తత్త్వయాథాత్మ్యదర్పణమ్ ।
పరవ్యూహాదికాన్ పత్యుః ప్రకారాన్ప్రణిధాయచ॥ ౧౫॥

పదవురై.

తత్త్వయాథాత్మ్యదర్పణమ్ - ఆత్మస్వరూపత్తినుడైయ యాథాత్మ్యమాన అనన్యార్హశేషత్వాది రూపాకారత్రయఙ్గళుక్కు కణ్ణాడిపోల్ ప్రకాశకరమాన, రహస్యత్రితయమ్ - మూలమన్త్ర మన్త్రరత్న చరమశ్లోకఙ్గళాకిఱ రహస్యఙ్గళిన్ మూన్ఱైయుమ్, ధ్యాత్వా - సార్థమాక మననమ్పణ్ణి, పరవ్యూహాదికాన్ - పరత్వవ్యూహత్వవిభవత్వాఽన్తర్యామిత్వార్చారూపత్వాదికళాన, పత్యుః-సర్వశేషియాన శ్రీమన్నారాయణనుడైయ, ప్రకారాన్ - అవస్థావిశేషఙ్గళై, ప్రణిధాయచ - ధ్యానమ్పణ్ణి. (౧౫)

వ్యా;-(తత్త్వమ్) ఆత్మస్వరూపమ్, తస్య (యాథాత్మ్యమ్) తదీయపర్యన్త మనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణత్వానన్యార్హభోగ్యత్వరూపాకారత్రితయమ్, తస్య, (దర్పణమ్) స్ఫుటావలోకనోపకరణమ్, దర్పణోహ్యాత్మదర్శనఇతిప్రసిద్ధిః, అతస్తత్త్వేనరూపణంకృతమ్, (రహస్యానామ్) మూలమన్త్రమన్త్రరత్న చరమశ్లోకానామ్, (త్రితయమ్) (ధ్యాత్వా) సార్థకమనుచిన్త్య. అత్రచ, మూలమన్త్రస్యస్వరూపయాథాత్మ్య పరత్వమవివాదమ్; ఇతరయోరపిప్రపత్త్యనుష్ఠానవిధిపరత్వాత్తస్యాశ్చ స్వరూపయాథాత్మ్య జ్ఞానపర్యవసితత్వాత్తత్పరత్వమితిభావః.

యథోక్తంపరాశరేణ ;-" సమ్బన్ధమపివిజ్ఞేయం నిరుపాధిత్వమీశితుః । అకారవాచ్యస్యవిభోర్హరేశ్శేషమహంసదా । మమాపిచ

నకర్తాస్మి పరవానవ్యయస్యవై। నిత్యంనారాయణాయైవ కైఙ్కర్యం కరవాణ్యహమ్ । మన్త్రార్థంచిన్తయేదేవం ప్రాతరుత్థాయసర్వదా । ఇత్థమాత్మస్వరూపన్తు జ్ఞాత్వామన్త్రేణమన్త్రవిత్ । స్వరూపమాత్మనోజ్ఞానం తద్వ్యాప్తిఞ్చద్వయేనవై। అఖిలస్యేశ్వరానిత్యా సర్వదాజగదాశ్రయా । నిత్యానపాయినీవిష్ణో జగతాముపకారిణీ ।.సమాసీనః శ్రియాసార్థం గుణవాన్ పరమేశ్వరః। శరణంతస్యచరణౌ ప్రజామ్యాకిఞ్చనస్సదా। ఆసీనాయశ్రియాసార్ధం హరయేపరమాత్మనే। తస్యచిత్తానురూపేణ శేషవృత్తింకరోమ్యహమ్వై। ఇత్థంద్వయార్థంసఞ్చిన్త్య స్వకర్త్రాదిచతుష్టయమ్, ఉపాయభావాత్సన్త్యజ్య తమేవశరణంవ్రజన్, కర్మకుర్యాదసక్తస్సన్ సన్తుష్ట్యైపరమాత్మనః” ఇతి.

(పరవ్యూహేత్యాది) పరః - పరత్వమ్, భావప్రధానోనిర్దేశః ప్రకారానిత్యనేన సామానాధికరణ్యాత్, తచ్చ శ్రీవైకుణ్ఠగద్యానుగృహీతంబోధ్యమ్, వ్యూహః - సఙ్కర్షణాదిరూపః, అయమపి భావప్రధానోనిర్దేశః, ఆదిపదేనరామకృష్ణాది విభవావస్థా, హృదయపుణ్డరీకేషు సవిగ్రహావస్థానరూపమ్, ఆత్మస్వరూపేష్వ విగ్రహావస్థానరూపఞ్చాన్తర్యామిత్వమ్, దివ్యార్చసైద్ధమానుషాదిభేదభిదురమర్చారూపత్వమాచార్యత్వఞ్చ సఙ్గృహ్యతే, పరవ్యూహా -ఆదీయేషాంతే, తథోక్తాః, తాన్, శేషాద్విభాషేతికప్. ప్రకారపఞ్చక ప్రకారషట్కోభయవివక్షయైవ సఙ్ఖ్యావిశేషోనన్దిష్టః, తత్రప్రకారపఞ్చకంప్రసిద్ధమ్, ప్రకారషట్కఞ్చ -“మమస్వరూపంసర్వస్మాత్పరస్య జగదీశితుః । షడ్విధంపరిపూర్ణం తత్సేనేశపరిపఠ్యతే। పరత్వంవ్యూహవిభవమన్తర్యామిత్వమేవచ । అర్చాచార్యావతారౌ ద్వావషడ్వి

ధ్యం మే ప్రకీర్తితమ్।” ఇత్యత్ర ద్రష్టవ్యమ్.

(పత్యుః) సర్వశేషిణః; అనేన “హరౌ స్వామీతి బుద్ధిమాన్” ఇత్యుక్తపారమైకాన్త్య విశేషో వ్యఞ్జితః, (ప్రకారాన్) అవస్థా విశేషాన్, (ప్రణిధాయ) ధ్యాత్వా, తదుక్తం పరాశరేణ; - “ఏవం వైకుణ్ఠనాథోఽసౌ రాజతే పరమే పదే। సేవ్యమానస్సదా నిత్యముక్తైర్భోగపరాయణైః। ఏవం సఞ్చిన్తయేన్నిత్యం పరే వ్యోమ్ని మహేశ్వరమ్। తస్యైవ వ్యూహభేదాశ్చ విభవార్చాదిమూర్తయః” ఇత్యుపక్రమ్య, “దర్శనార్థం దివౌకసామ్। లోకసంరక్షణార్థాయ వైభవాయ సమాగతాన్। నృసింహరామకృష్ణాది విగ్రహానపి చిన్తయేత్। దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది చేతనేష్వపి సంస్థితిః। తదన్తర్యామ్యవస్థా హి విష్ణోస్సర్వగతస్య వై। స ఏవ యోగిహృదయపఙ్కజేషు సవిగ్రహః। సౌలభ్యాయ స సర్వేషామర్చాయాం నిత్యసన్నిధిః।” ఇతి.

చకారేణ స్వశరీరచిన్తనం సముచ్చీయతే. యథోక్తం పరాశరేణ; - “ఆత్మానం స్వశరీరఞ్చ పరేశమనుచిన్తయన్। శుక్లశోణితసమ్భూతం శరీరం పాఞ్చభౌతికమ్” ఇత్యాది, “తం తు మద్భోగయోగ్యన్తు కృపారూపప్రకాశనాత్। నయామి పరమం స్థానమర్చిరాదిగతిం వినా। గరుడస్కన్ధమారోప్య యథేష్టమనివారితః” ఇత్యేతదభిప్రేత్య అర్చిరాదిగతిస్మృతేరనుక్తిః, చకారేణ వా సాపి సఙ్గృహ్యేతి ధ్యేయమ్. (౧౫)

మూ:—తతః ప్రత్యుషసి స్నాత్వా కృత్వా పౌర్వాహ్ణికీః క్రియాః॥
యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వప్రవణేనైవ చేతసా॥ (౧౬)

పదవురై.

తతః - ధ్యానానన్తరభావిశౌచదన్తధావనాదికార్యఙ్గళ్ ముడిన్దపిఱకు, ప్రత్యూషసి - అరుణోదయకాలత్తిల్, స్నాత్వా - నీరాడి, పౌర్వాహ్ణికీః - ప్రాతఃకాలత్తిల్ శెయ్యవేణ్డియ, క్రియాః-తిరుప్పరివట్టమ్ శాత్తుతల్ సన్ధ్యావన్దనాదికళాన కర్మఙ్గళై, యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వప్రవణేన - యతిసార్వభౌమరాన ఎమ్బెరుమానారుడైయ తిరువడిత్తామరైకళిల్ పరమభక్తిభరితమాన, చేతసా -మనస్సుడన్, కృత్వా - శెయ్తు.

వ్యాః—(తత ఇత్యాది) ప్రణిధాయేతి ల్యప్తైవానన్తర్యే లబ్ధేపి, తతఇత్యుక్తిః - బుద్ధిస్పన్దదన్తధావనం తత్ప్రాక్తనంశౌచాదీకఞ్చ కృత్వేత్యేతదర్థికా, తదాహపరాశరః; "ప్రాతరుత్థాయసతతం శౌచం కృత్వాయథావిధి । ప్రక్షాళ్యపాదౌహస్తౌచ పశ్చాదాచమనంచరేత్ । తతస్స్నానంప్రకుర్వీత దన్తధావనపూర్వకమ్" ఇతి. అన్యత్రాప్యుక్తమ్ "బ్రాహ్మేముహూర్తేచోత్థాయ వసురణ్యోవిభూరితి । అనేనపరమాత్మానం ధ్యాయేదహరహర్హృది । తత ఆవశ్యకం కృత్వా పూర్వమాదాయమృత్తికామ్ । శౌచంచతుర్గుణంకుర్యాద్విహితాద్గృహమేధినః ।" ఇతి. విశ్వామిత్రశ్చ - "ఉషఃకాలే సముత్థాయ శౌచంకృత్వావిధానతః । దన్తకాష్ఠమథాచమ్య పర్వవర్జమతన్ద్రితః । కృతస్నానో జపేత్తావద్యావదాదిత్యదర్శనమ్"ఇతి

(ప్రత్యూషసిస్నాత్వేతి) ప్రత్యూషసీతి-అరుణోదయ ఉచ్యతే; తత్రైవయతీనాం స్నానోక్తేః, యథాభవిష్యత్పురాణే; - "చతస్రోనాడికాః ప్రాతరరుణోదయ ఉచ్యతే । యతీనాంస్నానకాలస్తు గఙ్గామ్బుసదృశస్స్మృతః।" ఇతి. స్కాన్దగారుడయోశ్చ - "ఉదయా

త్వాప్రాక్చతస్రస్తునాడికా అరుణోదయః । తత్రస్నానంప్రశస్తంస్యాత్ సహిపుణ్యతమస్స్మృతః" ఇతి.

(స్నాత్వా) స్నానంకృత్వా ; స్నానప్రకారశ్చ శాణ్డిల్యేనోక్తః. "ధ్యాయన్ దేవంపరంబ్రహ్మ యథాశక్తినిమజ్యచ । చతుర్నిమజ్యవిధివత్" ఇతి. (పౌర్వాహ్ణికీః) పూర్వాహ్ణేభవాః - పౌర్వాహ్ణిక్యః; తాః, కాలాట్ఠక్, అధ్యాత్మాదిత్వాద్వా, అహ్నఃపూర్వోభాగః - పూర్వాహ్ణః, పూర్వాపరేత్యాదినా ఏకదేశిసమాసే అహస్సర్వైకదేశేత్యాదినా సమాసాన్తే, అహ్నోహ్న ఏతేభ్య ఇతి అహ్నాదేశః, అహ్నోదన్తాదితిణత్వమ్, అత్రపూర్వాహ్ణశబ్దేన - ప్రాతఃకాల ఏవగృహ్యతే, పారిశేష్యాత్, ప్రకరణాచ్చ.

(క్రియాః) వస్త్రగ్రహణసన్ధ్యావన్దనాదికాః; తదాహ మేధాతిథిః "ఊర్ధ్వంజాన్వోరధోనాభేః పరిధాయైకమమ్బరమ్ । ద్వితీయమన్తర్వాసశ్చ పరిధాయ" ఇతి. అన్యత్రాప్యుక్తమ్; - "స్నాత్వా చాచమ్యవిధివత్తిష్ఠన్నాసీనఏవవా । బిభ్రజ్జలపవిత్రఞ్చ అక్షసూత్రంకరద్వయే । తద్వత్పవిత్రైర్గోవాలైః కృతే దుష్కృతనాశనే । ఉదయాద్విధివత్సన్ధ్యాముపాస్యత్రికమల్పవత్ । మిత్రస్యచర్షణీత్యాద్యైరుపస్థాయరవింత్రిభిః । ప్రాతస్సాయఞ్చపతిష్ఠే ద్వారుణీభిశ్చ పఞ్చభిః ।" ఇత్యాది. ఆచమనఞ్చ జలపవిత్రేణ కార్యమ్, తదుక్తమ్- "ఆచమనాదిషుపఞ్చసుజల పవిత్రస్యసమ్బన్ధః" ఇతి; గాలవశ్చాహ;- "సదాజలపవిత్రేణ మార్జనాచమతర్పణమ్" ఇతి. ఊర్ధ్వపుణ్డ్రకాషాయకౌశేయపవిత్ర పద్మాక్షతులసీమాలా యజ్ఞోపవీతాదిషు ప్రమాణాన్యుపోద్ఘాతవిభాగఏవ లిఖితాని.

(యతీన్ద్రేత్యాది) యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వప్రవణేన - భగవద్రామానుజపాదయుగ విషయ పరమభక్తిపూర్ణేన, వనసనసమ్భక్తావితి

ధాతుపాఠః, సమ్భక్తిః - ప్రీతిః, యద్వా - ప్రాచీనప్రవణే వైశ్వదేవేనయజేతేత్యత్రేవ ప్రవణశబ్దోఽవనతస్థలవాచీ; యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వం ప్రవణం యస్యతత్తథోక్తమ్, తథావిధేన; - అవనతస్థలేహి సలిలాదేశ్శీఘ్రగమనమన్యతో నిర్గమనవిరహశ్చదృష్టమితిభావః. చరణద్వన్ద్వస్య ప్రవణేన-నిమ్నస్థలేన, యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వంహి - నిర్హేతుకమేవాత్రాగమ్య అన్యతోనిర్గచ్ఛతీతివార్థః; చరణద్వన్ద్వే అవనతేనేతివార్థః, "ప్రవణంక్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రవాహే" ఇతి కోశః. యద్వావనుచనోచ్యత ఇతి ధాతుపాఠాత్క్రియాసామాన్యవాచినోవనతేః ప్రపూర్వాత్పచాద్యచినిష్పన్నః ప్రవణశబ్దః క్రియాసామాన్యకర్తృవచనః; తథాచ, యతీన్ద్రచరణోద్దేశ్యక క్రియాసామాన్యపరేణేత్యర్థః; ఏవకారశ్చ-కరణేనో యతీన్ద్రప్రవణసమాఖ్యాసిద్ధయతీన్ద్రప్రావణ్యానుబన్ధ నిబన్ధనాంచేతసస్తత్ప్రావణ్య ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి, స్వాధికారవిరుద్ధ ప్రథమపర్వప్రావణ్యం వా స్వాతన్త్ర్యేణ ప్రతిషేధతి.

(చేతసా) మనసా కరణేన కృత్వేతి పూర్వేణాన్వయః, మధ్యమణిన్యాయాదుత్తరత్రాపి సర్వత్రాన్వయః; "తదధీనశ్చవర్తేత సాక్షాన్నారాయణోహిసః" "యచ్చకర్మతదర్థం తద్విష్ణోరారాధనాత్పరమ్। అపదిశ్యపితౄన్ దేవాన్ గురౌ యత్ప్రతిపాద్యతే। దేశకాలక్రియామన్త్రనిరపేక్షం తదక్షయమ్" ఇతి భరద్వాజోక్తమ్; ఆచార్యనిష్ఠానామాచార్యరూప భగవన్ముఖోల్లాసోద్దేశేనైవ నిత్యనైమిత్తికాది కైఙ్కర్యకరణం స్వాధికారానుగుణమిత్యవగమ్యతే.

అత ఏవహి ఆన్ధ్రపూర్ణవ్యాజేన శ్రీవత్సచిహ్నమిశ్రైః భగవద్భాష్యకారాజ్ఞప్తైరాహ్నికమాచార్యనిష్ఠాధికారికర్తవ్యనిత్యనైమి

త్తికాద్యనుష్ఠానప్రకార ప్రతిపాదకం ప్రణీతమ్, ఏతచ్చ శ్రీపాఞ్చరాత్ర రక్షాయాంస్పష్టమ్; యద్వా, యతీన్ద్రేత్యాదినా భగవద్రామానుజ దివ్యాజ్ఞయైవ నిత్యనైమిత్తికాద్యనుష్ఠానమిత్యుచ్యతే, తదుక్తంకా వ్యే; - "ఆత్మస్వరూపయాథాత్మ్య మాచార్యాధీనతైవయత్ । ఆమ్నాయానాంరహస్యంత దఖిలేభ్యః ప్రకాశయన్ । సర్వంయతి పతేస్తేన కుర్వన్నాదేశపూర్వకమ్ । కృత్యాకృత్యేషుక ర్తృత్వం కృతీకిమపినాస్పృశత్" ఇతి. (౧౬)

మూ:—అథరఙ్గనిధింసమ్యగభిగమ్యనిజంప్రభుమ్ ।
శ్రీనిధానంశనైస్తస్య శోధయిత్వాపదద్వయమ్ ॥ (౧౭)

పదవురై.

అథ - నీరాడి ప్రాతఃకాలకృత్యఙ్గళై ముడిత్తు మఠత్తుక్కెழுన్దరుళిన పిఱకు, నిజమ్ - తమక్కు అర్చారూపేణసన్నిహితరాయ్, ప్రభుమ్ - సర్వనియన్తావాన, రఙ్గనిధిమ్ - శ్రీరఙ్గత్తుక్కు నిధిపోల్ సర్వైశ్వర్యహేతువాన అరఙ్గనకరప్పనై, సమ్యక్ అభిగమ్య - యథాశాస్త్రమాక ప్రేమత్తోడే కిట్టిదణ్డన్సమర్పిత్తు, శ్రీనిధానమ్ - కైఙ్కర్య శ్రీక్కునివాసభూతమాన, తస్య - అన్ద అరఙ్గనకరప్పనుడైయ, పదద్వయమ్ - తిరువడికళై, శనైః - అత్యన్తభక్తిపారవశ్యత్తినాల్ త్వరైయిన్ఱిక్కేమన్దమాక, శోధయిత్వా-తీర్థత్తినాల్ తిరుమఞ్జనమ్ శెయ్తు.(తిరుమఞ్జనత్తైచ్చొన్నతు, తిరువారాధనత్తుక్కు ముపలక్షణమ్) (౧౭)

వ్యా:—(అథేతి) (అథ) కావేరీసకాశాచ్చన్ద్ర పుష్కరిణీ సకాశాదన్యస్మాద్వా స్నానదేశాన్మఠాగమనానన్తరమ్, (నిజం

(ప్రభుమ్) స్వార్చాత్మనాసన్నిహితమ్, సర్వనియన్తారమ్, (రఙ్గనిధిమ్) రఙ్గస్యనిధిమ్, నిధిమివ అనవధికైశ్వర్య నిదానంభగవన్తమ్, (సమ్యగభిగమ్య) యథాశాస్త్రం ప్రేమపురస్సరంచాభిగమ్య; (శ్రీనిధానమ్) "శ్రీమన్నారాయణచరణౌ సమాశ్రితోఽహమ్" ఇత్యుక్తరీత్యా శ్రియోనిధానమ్ - నివాసభూతమ్, తస్య - రఙ్గనిధేః, (పదద్వయమ్) అఙ్ఘ్రియుగ్మమ్, (శనైః) భక్తిభూమ్నాత్వరణాసమర్థస్సన్ శనైరిత్యత్రచ "అత్వరన్సుమనాఃక్రోధం కామంహిత్వాయజేతచ" ఇతి శాణ్డిల్యవచనమభిప్రేతమ్, (శోధయిత్వా) స్నాపయిత్వా;

ప్రాతఃకాలికస్నానానన్తర మభిగమనంహిస్మృతిసిద్ధమ్। తదాహ శాణ్డిల్యః, "సహాభిగమనేనైవ ప్రాతఃకాలానుయాయినా। వక్ష్యేమియోగాదూర్ధ్వం యత్కర్తవ్యంస్నానపూర్వకమ్ ।" ఇత్యుపక్రమ్య స్నానాదిప్రకారాన్ విస్తరేణోక్త్వా, "అభిగచ్ఛేచ్చదేవేశం సుస్నాతస్సోర్ధ్వపుణ్డ్రకః । సుప్రక్షాళితపాదశ్చ స్వాచాన్తస్సంయతేన్ద్రియః । సన్ధ్యయోరుభయోర్నిత్యం యావదర్కస్యదర్శనమ్ । ధ్యాయన్ బ్రహ్మజపేన్మౌనీ తతోఽభిగమనక్రియా" ఇతి. ప్రభుమిత్యత్రచ - "స్వామిత్వేనసుహృత్త్వేన గురుత్వేనచసర్వదా । పితృత్వేన తథాభార్యా మాతృత్వేనచమాధవః" ఇతి శాణ్డిల్యవచన మభిసంహితమ్ । (నిజమితి) స్వార్చారూపత్వ మభిప్రేతమ్, తదుక్తం కావ్యే; - "అభిగమ్యక్రమాత్స్వయ మర్చయామాసమాధవమ్ । తత్సంశ్లేషాభిలాషేణ రఙ్గధామాపరఃపుమాన్ । తద్గృహార్చాత్మనాత్రసన్నిధిం విదధేసదా" ఇతి.

(పదద్వయంశోధయిత్వేతి) పాద్యప్రదానమారాధనస్య ప్రదర్శనార్థమ్, అర్చయామాసేతి-కావ్యేసమానప్రకరణేస్థితత్వాత్; శా

ణ్డిల్యేనాప్యుక్తమ్-“జప్త్వాభిగమనంమన్త్రైరర్చ యిత్వాయథావిధి । ఆసనార్ఘ్యాదిభిర్భోగైర్భక్త్యా పరమపావనైః । అభిగమ్యజగన్నాథం ధ్యాయన్నేవసనాతనమ్” ఇతి, అత్రయతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వే త్యాదిక మధిక్రియతే, తేనస్వోద్దేశ్యయతీన్ద్రోద్దేశ్యత్వేనరూపేణ రఙ్గనిధేరా రాధ్యత్వంలబ్ధమ్, అతోనస్వాధికారవిరోధః, యథోక్తమ్-“నాహం స్వపిమిజాగర్మితమేవార్యం విచిన్తయన్ । ఇత్యేవమవదద్భ్రాతా శత్రుఘ్నోభరతప్రియః” ఇత్యాది. (౧౭)

మూ:—తతస్తత్సన్నిధిస్తమ్భమూల భూతలభూషణమ్ ।
ప్రాఙ్ముఖంసుఖమాసీనం ప్రసాదమధురస్మితమ్ ॥ (౧౮)

పదవృత్తై.

తతః - తిరువారాధనమ్ ముతలియవై శెయ్తపిఱకు, తత్సన్నిధిస్తమ్భమూల భూతలభూషణమ్-అన్ద అరఙ్గనకరప్పన్ సన్నిధియిలిరుక్కుమ్ స్తమ్భత్తిన్ అడిప్రదేశత్తుక్కు అలఙ్కారభూతరాయ్, ప్రాఙ్ముఖమ్ - కిఴక్కుముఖమాక, సుఖమ్ - చిత్తైకాగ్రత్తైక్కు అనుకూలమాక, ఆసీనమ్ - ఎఴున్దరుళియిరుక్కుమవరాయ్, ప్రసాద మధురస్మితమ్ - సన్తోషాదిప్రయుక్తమనోనైర్మల్య విశేషత్తాలే ప్రియమాన మన్దహాసత్తైయుడైయరాయుమ్.

వ్యా:—(తత ఇత్యాది). (తతః) బుద్ధిస్థాన్మన్త్రరత్నాది జపాదనన్తరమ్, (తస్య) రఙ్గనిధేః, (సన్నిధేః) ఆయతనస్య, (స్తమ్భస్య) మూలస్యభువః, తలస్య, (భూషణమ్) అలఙ్కర్తారమ్, అత్ర షడపి షష్ఠ్యోఽధికరణేషష్ఠ్యః. (ప్రాఙ్ముఖం సుఖమాసీనమ్) ఉపవిష్టమ్, ప్రాఙ్ముఖమితిక్రియావిశేషణమ్, కర్తృవిశేషణంవా; (ప్రసా

దేన) సన్తోషాదిప్రయుక్త మనోనైర్మల్య విశేషేణ, (మధురమ్) ప్రియమ్, (స్మితమ్) మన్దహాసఃయస్యసతథోక్తః, తమ్.

ఆరాధనానన్తరం మన్త్రరత్నజపః పరాశరేణోక్తః, "కాలత్రయార్చనాన్తేతు జపేదష్టసహస్రకమ్ । అష్టోత్తరశతంవాపి అష్టావింశతిమేవవా । యథాశక్తిజపేన్నిత్యం మన్త్రరత్నమతన్ద్రితః । తదర్థంచిన్తయేన్నిత్యం యావద్దేహనిపాతనమ్ ।" ఇతి. శాణ్డిల్యేనాప్యుక్తమ్ - "ఆముహూర్తాత్తువై బ్రాహ్మాదన్యూనం ప్రహరాత్సుధీః । స్నానార్చనజపస్తోత్రపాఠైః కాలంవినోదయేత్ ।" ఇతి.

అత్రాపి "యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వే త్యాదికమనువర్తతే, తేన జపాసనాదిసర్వావస్థాసు స్వాధికారానురూప్యేణ స్వాచార్యస్మృతిరుక్తాభవతి; ప్రాఙ్ముఖత్వంజపాదిషు శాణ్డిల్యేనోక్తమ్; - "ఆచార్యమేకభక్తశ్చ భగవన్మన్దిరంజలమ్ । అగ్నిమర్కఞ్చసోమఞ్చ పృష్ఠీకృత్యజపేన్నచ" ఇత్యుపక్రమ్య "ఉదఙ్ముఖః ప్రాఙ్ముఖోవాకుర్యాద్భగవతఃక్రియాః" ఇతి. (౧౭)

మూ;—భృత్యైః ప్రియహితైకాగ్రైః ప్రేమపూర్వముపాసితమ్ ।
తత్ప్రార్థనానుసారేణ సంస్కారాన్ సంవిధాయమే॥ (౧౮)

పదవురై.

ప్రియహితైకాగ్రైః - ఇష్టమాయుమ్ పథ్యమాయుముళ్ళ భగవదారాధనోపయుక్తవస్తు సమ్పాదనత్తిల్ ఏకచిన్తైయుడైయరాన, భృత్యైః - కన్దాడై అణ్ణన్ముతలియ శిష్యరాలే, ప్రేమపూర్వమ్ - స్నేహపూర్వమాక, ఉపాసితమ్ - పరిచర్యై శెయ్యప్పట్టవరాయ్, తత్ప్రార్థనానుసారేణ - అన్ద అన్తరఙ్గశిష్యర్కళు

నైయ అనతిక్రమణీయమాన ప్రార్థనావశత్తినాల్, మే - పూర్వ దినత్తిలేయే ఆశ్రయిత్తిరుక్కిఅవెనక్కు, సంస్కారైః - తాపాది పఞ్చసంస్కారజ్ఞై, సంవిధాయ - యథావిధియాకశెయ్తు. (౧౯)

వ్యా;—(భృత్యైరిత్యాది) (ప్రియేతి) ప్రియమ్ - ఇష్టమ్, హితమ్ - పథ్యమ్, తయోః, (ఏకాగ్రైః) ఏకచిత్తైః; ఏతేన భగవదారాధనోపయుక్తవర్ణాశ్రమాఽవిరుద్ధవస్తూపాదానాదిముఖేనప్రియ హితపరత్వముక్తంభవతి ; తదుక్తం యతిధర్మసముచ్చయే ; - “ ఫలపుష్పోత్పాటనే ప్రాయశ్చిత్తవిధానాదద్భిః కర్తవ్యమన్యాభృత్యైర్వా,” ఇతి; “సిద్ధమన్నం భక్తజనైరానీతం యన్మఠంప్రతి । ఉపపన్నంతదిత్యాహుర్మునయో మోక్షకాఙ్క్షిణః” ఇత్యేతత్తుల్య న్యాయేన భగవదారాధనార్థం భక్తజనసన్నిధాపిత తణ్డులశాకాదిక మప్యదూష్యమిత్యభిప్రైతి; దేశకాలవైగుణ్యాదిసమీక్షయాభిక్షా మసంమన్యమాన గురువచనేనచ ఏకాన్నభోజనం సామ్ప్రదాయికమ్; తన్మూలఞ్చ - “అష్టౌతాన్యవ్రతఘ్నాని ఆపోమూలం ఘృతంపయః । హవిర్బ్రాహ్మణకామ్యాచ గురోర్వచనమౌషధమ్” ఇత్యాది వచనమ్; విశేషతశ్చ “తదీయారాధనేరతిః” ఇత్యాది స్మర్యతే, పరాశరసంహితాయాఞ్చ - “మాతాపత్యంయతిః కుర్యాద్విష్ణుధర్మాభివృద్ధయే” “ ధనధాన్యాది సఙ్గ్రహమ్” ఇత్యాదిక ముచ్యతే; పద్మసంహితాయాఞ్చ - “మన్నిమిత్తాద్యాధిపత్యం యతీనాం మోక్షకారణమ్, ” ఇత్యుక్తమ్, అతోయథాసమ్ప్రదాయం భక్తోపనీత భగవదారాధనోపయుక్త ద్రవ్యసమ్పత్త్యా ఉపాదానకార్యసిద్ధి రవిరుద్ధా.

యద్వా, స్వాయత్తాచార్యప్రియ తదాయత్తస్వహిత తదుభయపరైః భృత్యైః- వాధూల వరదనారాయణ గురుప్రభృతిభిః,

(ప్రేమపూర్వమ్) స్నేహపూర్వమ్, (ఉపాసితమ్) పరిచరితమ్; పరిచరణఞ్చ - పూర్వోక్తసాంస్పర్శికాది ద్రవ్యసన్నిధాపనాదిరూపమ్, గురుమన్త్రదేవతా పరిభవవిరహేణ జ్ఞానవ్యవసాయ ప్రేమసమాచార సమవాయేనచాచార్య ప్రీతిసంవర్ధనరూపఞ్చ.

(తత్ప్రార్థనానుసారేణ) తేషామ్ - ప్రియహితపరభృత్యానామ్, ప్రార్థనాయాః - అనతిక్రమణీయాయా యాచ్ఞాయాః, అనుసారేణ-అనురోధవ్యత్యాద్ధేతోః, (మే)పూర్వేద్యురేవ్రాప సన్నస్యమమ, (సంస్కారాన్) తాపాదీన్, (సంవిధాయ) కృత్వా, ఇదఞ్చాభిషేచనేన్వేతి.

అత్రచ "సంవత్సరముపాసీతతమేవ సుసమాహితః," "ఉపాసీత గురోర్వర్షమ్" ఇత్యాదినా సంవత్సరం పరీక్షితస్యైవ సంస్కారాణాం కర్తవ్యతోక్తావపి,"తత్ప్రార్థనానుసారేణ" ఇతి సంవత్సరం తదధికఞ్చకాలంపరీక్షితానాం హితపరాణాం భృత్యానాం ప్రార్థనావశాత్పూర్వేద్యురాగతస్యాప్యస్య సంస్కారయోజనం నానుపపన్నమ్.

" శోధయిత్వా పదద్వయమ్" ఇత్యుక్తమారాధనఞ్చ తాపాదిసంస్కారేషు ప్రసఙ్గాదుపకరోతి, తేషాంహిభగవదర్చనమఙ్గమ్, తదుక్తంపరాశరేణ;-"స్నాత్వాశుభేహ్ని పూర్వాహ్ణే సమ్యగభ్యర్చ్య కేశవమ్ । స్నాతంశిష్యం సమాహూయ కృతకౌతుకబన్ధనమ్ । ఆచార్యోవిధివత్కుర్యా చ్చక్రపుణ్డ్రాదిసత్క్రియామ్" ఇతి.

"నకాలస్యపరీక్షాస్తి" ఇత్యాదినాచ "సఏవ దేశః కాలశ్చ" ఇత్యాద్యుపష్టబ్ధేనశుభకాలప్రతీక్షణా సపేక్షాబోధితా, సంస్కారానితిబహుత్వం కపిఞ్జలాధికరణన్యాయాత్ త్రిత్వేపర్యవస్యతి; తథాచ,

తాపపుణ్డ్రనామరూపాంస్త్రీన్ కృత్వేతిలబ్ధమ్; మన్త్రస్యాత్ర శ్లోకద్వయేన వక్ష్యమాణత్వాత్, యాగస్తుయథాధికారం స్వీయపాదుకాద్వయాదిప్రసాదనాపదేశేనకాలాన్తరేకరిష్యత ఇతిబోధ్యమ్.

"సంవిధాయ" ఇత్యత్ర-సమిత్యేకీకారే, ఏకదైవ విధాయేత్యర్థః; ఉక్తఞ్చ భరద్వాజపరిశిష్టే:— "సదైకదివసేవాద్వేత్రీణి చత్వారిపఞ్చచ," ఇతి, అగ్నికార్యఞ్చ అన్యేనకార్యమ్, యతీనామగ్నికార్య నిషేధాత్; ఉక్తంహితత్రైవ, "ఆచార్యస్స్వయమాదాయ నియుక్తోవాథమన్త్రవిత్ । ప్రాఙ్ముఖస్యోపవిష్టస్య న్యసేద్బాహ్వోతుదక్షిణే"ఇతి, యదైవంప్రధానస్యైవాచార్యనియుక్తేనాన్యేన కరణం తదాజ్ఞమాత్రస్యాన్యేనకరణ మనుక్తసిద్ధమ్, "నశిష్యానను బధ్నీత" ఇత్యాది నిషేధస్తు విశిష్టప్రార్థనావిరహవిషయ ఇతిభావః.

మూ;—అనుకమ్పాపరీవాహై రభిషేచనపూర్వకమ్ ।
దివ్యంపదద్వయం దత్వాదీర్ఘంప్రణమతోమమ ॥ (౨౧)

పదవురై.

అనుకమ్పాపరీవాహైః - పరానర్థఙ్గళై పొఱుక్కమాట్టాత కృపాప్రవాహత్తినాల్, అభిషేచన పూర్వకమ్ - (అడియేనై) అభిషేకమ్ పణ్ణియతుడన్, దీర్ఘమ్ - బహుకాలమ్, ప్రణమతః - భక్త్యతిశయత్తినాల్ దణ్డనిట్టుక్కిడక్కిఱ, మమ - అడియేనుక్కు, దివ్యమ్ - సర్వోత్కృష్టమాన, పదద్వయమ్ - తిరువడిత్తామరైకళై, దత్వా - ప్రసాదిత్తు (అడియేన్ శిరస్సిల్ వైత్తు.) (౨౧)

వ్యా:—(అనుకమ్పేత్యాది), అనుకమ్పాయాః - పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వ లక్షణకృపాయాః, పరీవాహైః - అధికప్రవాహైః,

కరస్థైః, అభిషేచనమ్ - స్నపనమ్ - పూర్వం యస్మిన్కర్మణి, తత్తథోక్తమ్, ఇదందానేన్వేతి, పూర్వోక్తసంస్కార సంవిధానం త్వభిషేచనేన్వేతి, (దీర్ఘంప్రణమతోమమ) భగ్నాభిమానతావశాత్, భక్త్యతిశయాచ్చ చిరందణ్డప్రణామంకుర్వతో మే, (దిష్ట్యమ్) భగవచ్ఛరణాపేక్షయాపి ప్రకృష్టమ్, (పదద్వయమ్) శ్రీపాదయుగళమ్, (దత్వా) శిరసికృత్వా.

మూ;—సాక్షాత్ఫలైకలక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తి పవిత్రితమ్ ।
మన్త్రరత్నం ప్రయచ్ఛన్తం వన్దే వరవరంమునిమ్ ॥ (౨౧)

పదవురై.

సాక్షాత్ఫలైకలక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తి పవిత్రితమ్ - ద్వయోపదేశత్తుక్కు ముఖ్యోద్దేశ్యమాన భగవన్మంగళాశాసన రూపఫలత్తిల్ ముఖ్యోద్దేశ్యత్వప్రకారక బుద్ధియినాల్ శుద్ధియోగత్తై ఉడైయతాను మ్బుడి, మన్త్రరత్నమ్ - ద్వయత్తై, ప్రయచ్ఛన్తమ్ - ఉపదేశియానిఱ్కిఱ, వరవరంమునిమ్ - మణవాళమామునికళై, వన్దే - దణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్. (౨౧)

సాక్షాత్ఫలే - ఉపదేశక్రియోద్దేశ్యే స్వశిక్షితశిష్యనిష్ఠ భగవన్మఙ్గళాశాసన ఫలో* పాయకత్వరూపఫలే, యాఏకలక్ష్యత్వ ప్రతిపత్తిః, అద్వితీయోద్దేశ్యత్వ ప్రకారికాబుద్ధిః, తయా, పవిత్రితంయథాతథా (మన్త్రరత్నం) ద్వయం (ప్రయచ్ఛన్తమ్) - ఉపదిశన్తమ్, వరవరంమునిం, (వన్దే) నౌమి.

అత్రాపి యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వేత్యాదికంవర్తతే, తేన ఉపదేశసమయే స్వస్మిన్ యతీన్ద్రకరణ్యానుసన్ధానంలబ్ధమ్, ఇదంగురుపర

---

* (పా) ఫలోపధాయకత్వ.

మ్పరానుసన్ధాన ప్రదర్శనార్థమపిభవతి, మధ్యగ్రహణే పార్శ్వ ద్వయస్యాపిగ్రహణాత్, యతీన్ద్రోహి - గురుపఙ్క్తిహారనాయకః - ప్రధానేకృతంకార్యం హిసర్వత్రకృతంభవతి. "శిష్టం శ్రీమద్గురూ ణాంకులమిదమఖిలం తస్యనాథస్యశేషః," ఇతిహ్యుక్తమ్

కృపయోపదేశః శాణ్డిల్యేనోక్తః, "సంవత్సరంతదర్ధం వామా సత్రయమథాపివా । పరీక్ష్యవివిధోపాయైః కృపయానిస్పృహో వదేత్" ఇతి, వివిధోపాయైరిత్యత్ర పరీక్షితవతాం ప్రార్థనాప్యన్త ర్భవతి; పరాశరేణాప్యుక్తమ్ - "కృపయాపేక్షయేద్గురుః । స్వాచా ర్యంహృదయేధ్యాత్వా జప్త్వాగురుపరమ్పరామ్" "ఆచార్యః కృప యాస్వయమ్ । స్వాచార్యం హృదయేధ్యాత్వా మన్త్రమధ్యాపయే ద్గురుః । న్యాసాఖ్యంపరమంమన్త్రం సంసారచ్ఛేదనంశుభమ్।" ఇతి. ద్వయానుసన్ధానంహి గురుపరమ్పరానుసన్ధాన పూర్వకమితి "జప్త్వా గురుపరమ్పరామ్" ఇత్యనేన లభ్యతే.

యద్యపి, శిష్యసఙ్గ్రహణో యతీనాంబన్ధహేతుః, యథోక్తమ్- "ఆసనంపాత్రలోపశ్చ సఞ్చయశ్శిష్యసఙ్గ్రహః । దివాస్వాపోవృథా జల్ప ఏతేషడ్బన్ధకారిణః" ఇతి, తథాపికృపయాశిష్యమ్ప్రత్యుపదేశో యతీనామవిరుద్ధః, తదుక్తం "శుశ్రూషాలాభపూజార్థం యశోర్థం వాపరిగ్రహః । శిష్యాణాం నతుకారుణ్యాత్సజ్ఞేయశ్శిష్యసఙ్గ్రహః" ఇతి.

వైష్ణవానాన్తు యతీనాముపదేశో విశేషశాస్త్రసిద్ధః; తదా హశాణ్డిల్యః-"బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చ వానప్రస్థోయతిస్తథా । కృప యాశ్రమిణస్సర్వే ధర్మంబ్రూయుస్త్వలిఙ్గినే । గృహస్థోవాపిసర్వే భ్యో ధర్మాన్బ్రూయాన్మహామతిః । పరివ్రాడపివాబ్రూయాత్" ఇతి,

తదిదమను కమ్పాపరీవాహైరిత్యనేనవ్యఞ్జితమ్, అభిషేచనపూర్వకం దివ్యం పదద్వయందత్వా మన్త్రరత్నం ప్రయచ్ఛన్తమితి, స్నాన మాల్యభూషణ ప్రదానశైలీవ్యజ్యతే.

దీర్ఘంప్రణమత ఇత్యత్ర "నమస్కృత్యగురుం దీర్ఘంప్రణామైస్త్రిభిరాదృతః । తత్పాదౌగృహ్యమూర్ధ్ని స్వే నిధాయవినయాన్వితః । గృహ్ణీయాన్మన్త్రరాజానం మాంగచ్ఛేచ్ఛరణంనరః" ఇతి, మన్త్రిస్తేషూక్త మర్యాదాపేక్షిమతిదిశ్యత ఇతిధ్వనితమ్, దీర్ఘం ప్రణమత ఇత్యత్రప్రణామైకత్వం స్వరసతోఽవగమ్యతే; తన్మూలన్తు:- "ఏకోఽపికృష్ణస్య సకృత్ప్రణామః" "యేప్రణామాంస్తు సుబహూన్కారయన్త్యవిచక్షణాః ।" ఇత్యాదికం వచనమ్.

సాక్షాత్ఫలేత్యత్ర - సాక్షాత్పదముద్దేశ్యతాత్మక ముఖ్యతామాహ "సాక్షాత్ప్రత్యక్షముఖ్యయోః" ఇతిహ్యభిధానకోశః; ఏకపదేనచ అర్థశుశ్రూషాది దృష్టప్రయోజనం శిష్యస్వరూపోజ్జీవనం శిష్యస్వరూప శిక్షణప్రయుక్త భగవత్కైఙ్కర్యమ్, అనుకూల సహవాససిద్ధిశ్చేత్యేషాం చతుర్ణామనుద్దేశ్యత్వముచ్యతే; అనుద్దిష్టానామపి తేషాంసిద్ధిస్తు-శిష్యైశ్వరస్యాచార్యాణామభిసన్ధిభిరితిచసూచ్యతే.

అత్రచ ఋష్యాదీనామనుక్తిః - "వినాపిన్యాసముద్రార్థ తత్త్వర్షిచ్ఛన్దదైవతమ్ । ఉచ్చారణేమనోరస్య సర్వసిద్ధిఫలంభవేత్" ఇతి పరాశరవచన మభిప్రేత్యేతిబోధ్యమ్; అన్యత్రాప్యుక్తమ్ - "నమోన్తంమన్త్రరత్నఞ్చ జపేయుర్వైష్ణవాస్సదా । ఋష్యాదీంశ్చకరన్యాస మఙ్గన్యాసఞ్చవర్జయేత్ । నారీవావృషలోవాపి గురువన్దనపూర్వకమ్ । స్త్రీణాఞ్చసర్వవర్ణానాం పురుషాణాంతథా విదుః । ఏవంధ్యాత్వాద్విజశ్రేష్ఠో ద్వయంనిత్యమతన్ద్రితః । శ్రీమ

న్నారాయణంధ్యాత్వా జపేత్తంపురుషోత్తమమ్" ఇతి, పరాశర వచనే- తత్వర్షిచ్ఛన్దోదైవత మిత్యత్రఛన్దశ్శబ్దే సకారలోపస్త్వార్షః.

అత్రచోపాదానవిధిర్యథాధికారమనుష్ఠితో భవతీత్యుక్తం భవతి, భగవద్భోగద్రవ్యసమ్పాదనం హ్యుపాదానమ్, తచ్చాచేత నస్యపుష్పాదేరివచేతనస్యాపిసమ్పాదనరూపమితియుక్తమ్;- తథోక్తం భరద్వాజపరిశిష్టే; - "అన్యేషాఞ్చైవభోగానాం చేతనాచేతనాత్మ నామ్। నిష్పాదనంరక్షణఞ్చ సంస్కారోపనయాదిచ। భక్త్యాచ నియతాసాఙ్గా హ్యయమారాధనక్రియా। ఇత్యేతత్సకలంకాణ్డ స్కన్ధ శాఖాదళాఙ్కురమ్" ఇతి. (౨౧)

మూ;—తతస్సార్ధం వినిర్గత్యభృత్యైర్నిత్యానపాయిభిః।
శ్రీరఙ్గమఙ్గళంద్రష్టుం పురుషం భుజగేశయమ్॥ (౨౨)

పదవురై.

తతః - ద్వయోపదేశానన్తరమ్, శ్రీరఙ్గమఙ్గళమ్ - తిరువ రఙ్గమ్‌తిరుప్పతిక్కు అలఙ్కారభూతరాయ్, భుజగేశయమ్ - తిరు వనన్దాఴ్వాన్మేలే కణ్వళర్న్దరుళానిఱ్కుఱ, పురుషమ్ - సర్వా పేక్షిత ప్రదరాన పెరియపెరుమాళై, ద్రష్టుమ్ - సేవిప్పతఱ్కు, నిత్యానపాయిభిః - క్షణకాలముమ్ విశ్లేషాసహిష్ణుక్కళాన, భృత్యైస్సార్ధమ్ - కోయిలణ్ణన్ ముతలాన అన్తరఙ్గ శిష్యర్కళు డన్, వినిర్గత్య - మఠత్తిల్ నిన్ఱుమ్ పుఱప్పట్టు. (౨౨

వ్యా;—(తత ఇతి) (తతః) మన్త్రరత్న ప్రదానానన్తరమ్ శ్రీరఙ్గస్య - అనన్యాధేయాతిశయస్యాపిరఙ్గనగరస్య, శ్రీర్హ్యనన్యాధే యాతిశయాభవతి; అతస్తత్వేన రూపణంకృతమ్. (మఙ్గళమ్) అల

జ్కారభూతమ్, (భుజగేశయమ్) అనన్తశాయినమ్, (పురుషమ్) సర్వకారణభూతం సర్వాన్తర్యామిణం సర్వాపేక్షితప్రదం భగవన్తమ్, (ద్రష్టుమ్) సాక్షాత్కర్తుమ్, అస్యచ వినిర్గత్యేత్యనేనాన్వయః, (నిత్యానపాయిభిః) నియతోయోవిశ్లేషాభావః, తద్వద్భిః "అతిశాయినే మతుబాదయః" ఇతి ఇనిప్రత్యయః, నాతోన కర్మధారయాదితిని షేధః, అతిశయశ్చ "ఛాయావాసత్వ మనుగచ్ఛేత్" ఇత్యుక్తఛాయాపేక్షయా, సాహిరాత్రౌన భవతి, ఏతేనాత్యన్త భక్తిరుక్తాభవతి.

(భృత్యైస్సార్ధమ్) క్రయవిక్రయార్హైః వాధూల వరదాచార్య ప్రభృతిభిస్సహ(నిర్గత్య) స్వమఠాదితి శేషః, అత్రాపి-యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వేత్యాదికం వర్తతే, తేన స్వోద్దేశ్యయతీన్ద్రముఖోల్లాస హేతుతయా శ్రీరఙ్గనాథదర్శనమితిలభ్యతే, తదుక్తంకావ్యే: - "సర్వం యతిపతేరేవకుర్వన్నాదేశపూర్వకమ్," ఇత్యుపక్రమ్య- "తతస్తస్యముఖోల్లాసం చికీర్షన్నేవ కేవలమ్ । నిర్జగామ జగద్ధామనిద్రాణం ద్రష్టుమచ్యుతమ్" ఇతి ; నిత్యానపాయిభిరిత్యేతదపి తత్రైవస్ఫుటీకృతమ్. "గచ్ఛన్తమన్వగచ్ఛం స్తం గరీయాంసంగుణైశ్శుభైః।తదీయాస్తత్పదద్వన్ద్వ ఛాయాఛాయాదవృత్తయః" ఇతి. ఏతేనఛాయాయా దుస్త్యజత్వాత్ తత్స్థానీయానాం సహవాస సహాగతాగతాదికం సదుష్యతీత్యుక్తంభవతి.

తథాచ, "ఏకోభిక్షుర్యథోక్తస్తు తావేవ మిథునంస్మృతమ్ । త్రయోగ్రామాస్సమాఖ్యాతా ఊర్ధ్వంతు నగరంయతేః। నగరన్తుననకర్తవ్యం గ్రామోవా మిథునన్తువా।ఏతత్త్రయం ప్రకుర్వాణస్స్వధర్మాచ్చ్యవతేయతిః ।" ఇత్యేతత్, "స్నేహపైశున్యమాత్సర్యం సన్నికర్షాద్భవిష్యతి ।" ఇతివాక్యశేషానుసారాత్ తథావిధానాం

సన్నికర్షపరమ్; నతు "బోధయన్తః పరస్పరమ్" ఇత్యుక్తానుకూల సహవాసనిషేధక మితిభావః.

అత్రచ, "ప్రభుంభక్తపరాధీనం నిత్యమాలోకయేద్ధరిమ్ । విమానమథవాతస్య దూరాద్గోపురమేవవా" ఇతి భరద్వాజసంహితోక్తేః; పఞ్చస్వపికాలేషు యత్రావకాశోస్తి, తత్రదివ్యాలయగమనంస్వార్చాభగవదభిగమనాత్పృథగేవ కార్యమిత్యవగమ్యతఇతి, తదేవతతస్సార్థం వినిర్గత్యేత్యాదినోచ్యతే.

క్వచిత్తు, భగవదాయతనస్య తీర్థాసన్నత్వే స్వగృహార్చాభూత భగవదభిగమనాత్పూర్వమేవ దివ్యాలయగమనం కర్తవ్యమ్; యథోక్తమ్ - "ఉపస్థాయాధారశక్త్యాదీన్ సన్తర్ప్య చనిపీడ్యచ । వస్త్రంబ్రహ్మముఖంకృత్వాఽఽనమ్యతీర్థోపగహ్వరమ్ । గృహంగత్వాభ్యుక్ష్య హుత్వాభిగచ్ఛే కమలాపతిమ్" ఇతి. (౨౨)

మూ;—మహతిశ్రీమతిద్వారే గోపురంచతురాననమ్ ।
ప్రణిపత్యశనైరన్తః ప్రవిశన్తంభజామితమ్ ॥ (౨౩)

పదవురై.

శ్రీమతి - సకలైశ్వర్యఙ్గళాల్ నిఱైన్దతాయ్, మహతి - విశాలమాన ఇడముడైయతాయ్, ద్వారే - నాన్ముకన్ కోట్టైవాశలెన్ఱు పేరైయుడైయ సన్నిధిద్వారత్తిల్, చతురాననమ్ - చతుర్ముఖ సంజ్ఞమాన, గోపురమ్ - గోపురత్తై, ప్రణిపత్య - మనోవాక్కాయఙ్గళాల్ దణ్డన్ సమర్పిత్తు, శనైః - మృదువాక (అతినుడైయ అఴకై యనుభవిత్తిరుక్కై అకణ్ణాలెకట్టప్పట్టుత్తిరుప్పి)అన్తః-

సన్నిధికుళ్, ప్రవిశన్తమ్ - ఎழுన్దరుళానిఱ్కిఱ, తమ్ - అన్ద మణవాళ మామునికళై, భజామి - సేవిక్కిఱేన్, (౨౩)

వ్యా:—(మహతీతి) (శ్రీమతి) - బ్రహ్మాదీనామపిసకృత్తస్య స్మిన్ ప్రవేశమాత్రేణ సర్వైశ్వర్య నిదానభూతైశ్వర్యభూయిష్ఠే, ((మహతి) సర్వాత్మసాధారణనాథ గోష్ఠీపూరేపి దుష్పూర మహావకాశే, (ద్వారే) దివ్యాలయప్రతీహారే, (చతురాననమ్) చతుర్ముఖసాజ్ఞమ్, (గోపురమ్) విమానమ్, అత్రగోపురశబ్దః - తదుపరిస్థితవిమానపరః, (ప్రణిపత్య) మనోవాక్కాయైర్నమస్కృత్య "శ్రీమద్ద్వారంమహాత్ప్రాప్య నానుధ్యాయన్నమస్యయా," ఇతిహికావ్యాః (శనైః) మన్దమ్, తదీయకనకకవాటకామనీయకకబళితం కథమపి చక్షురాకృష్యేతిభావః, (అన్తః) అభ్యన్తరమ్, (ప్రవిశన్తమ్) (తమ్) వరవరమునిమ్, (భజామి) సేవే.

తిష్ఠతుగోపురాదికమ్, ప్రాప్తశేషిసమృద్ధి సాక్షాత్కార సమ్ప్రాప్తిరేవాస్య మన్మనఃక్రీణాతీతిభావః. ఉక్తఞ్చ భరద్వాజ సంహితాయామ్ - "ఉపేత్యాయతనంవిష్ణోః ప్రణిపత్యతతస్తతః । పరీత్య దేవదేవేశం ప్రణమ్యాత్మానమర్పయేత్"ఇతి; అత్ర "ప్రణిపత్య తతస్తతః" ఇతి విమానమణ్డపాదివిషయేషు తత్తన్నాభిర్నమస్యోచ్యతే, "ప్రణిపత్యశనైరన్తః" ఇత్యత్రచ ప్రణిపత్యేతి నిర్దేశో భరద్వాజవచన ప్రత్యభిజ్ఞానార్థః.

మూ:— దేవీగోదాయతిపతి శఠద్వేషిణౌరఙ్గశృఙ్గం
సేనానాథోవిహగవృషభః శ్రీనిధిస్సిన్ధుకన్యా ॥
భూమానీళాగురుజనవృతః పూరుషశ్చేత్యమీషా
మగ్రేనిత్యం వరవరమునేరఙ్ఘ్రియుగ్మంప్రపద్యే ॥ (౨౪)

పదవురై.

దేవీ - అయోనిజైయాయ్ యవతరిత్తతాల్ వన్ద అప్రాకృత తేజస్సైయుడైయళాన, గోదా - ఆణ్డాళ్, యతిపతిశఠద్వేషిణౌ - ఎమ్బెరుమానార్ నమ్మాழ్వార్, రఙ్గశృఙ్గమ్ - శ్రీరఙ్గవిమానమ్, సేనానాథః - సేనై ముతలియార్, విహగవృషభః - పెరియ తిరువడి, శ్రీనిధిః - శ్రీరఙ్గనాథన్, సిన్ధుకన్యా - పెరియ పిరాట్టియార్, భూమా నీళాగురుజనవృతః - శ్రీభూమిప్పిరాట్టి, శ్రీమహాలక్ష్మి, నీళాదేవి, నమ్మాழ్వార్ ముతలియ ఆచార్యవర్గత్తాల్ శూழప్పట్ట, పూరుషః - పరమపదనాథన్, ఇత్యమీషామగ్రే - ఆకియ ఇవర్కళ్ తిరుమున్బే, వర్తమానే - స్వాచార్యరాన మణవాళమామునికళుడైయ అఙ్ఘ్రి యుగ్మమ్ - తిరువడికళై, నిత్యమ్ - ప్రతిదినమ్, ప్రపద్యే - దెణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్ (ఇత్తాల్ సన్నిధియిల్ మణవాళమామునికళ్ మఙ్గళాశాసనమ్ శెయ్తరుళిన క్రమమ్ శొల్లప్పట్టతు.)   (౨౮)

వ్యా ;—అయం శ్లోకః శఠకస్థస్సేవాక్రమబోధకో ఽత్రాపి నిబద్ధః, (దేవీ) తులసీమూలసఞ్జాతత్వాదతిరోహితాఽప్రాకృత స్వభావా, (గోదా) భట్టనాథసుతా, (యతిపతిః) భగవాన్ రామానుజః, (శఠద్వేషీ) పరాఙ్కుశః, తౌ, (రఙ్గశృఙ్గమ్) శ్రీరఙ్గవిమానమ్, పర్వతాగ్రవాచినా శృఙ్గశబ్దేన తద్వదున్నతస్థిరవిపులం విమానముచ్యతే, (సేనానాథః) విష్వక్సేనః. (విహగవృషభః) విహగానాం పక్షిణాం, వృషభః - పరిబృఢో గరుత్మాన్, (శ్రీనిధిః) శ్రీరఙ్గనాథః, (సిన్ధుకన్యా) శ్రీరఙ్గరాజమహిషీ. భూః - భూదేవీ, మా - శ్రీదేవీ, నీళా - నీళాదేవీ, గురుజనాః - పరాఙ్కుశాద్యాః ప్రథమే పురుషాః, తైః, వృతః - పరిగతః, (పూరుషః) పరమపదనాథ

శ్చైత్యమీషామగ్రే - ధుని, వరవరమునేరఙ్ఘ్రియుగ్మం నిత్య-ప్రపద్యే.

అత్రనిత్యమిత్యనేన - పరేద్యురిత్యేతత్సర్వదినప్రదర్శనార్థమిత్యుక్తంభవతి; స్వోద్దేశ్యభూత వరవరముని చరణయుగళాపేక్షయాప్రథమమధ్యమపర్వభూతేషు గోదాదిపురుషాన్తేషు స్వాతన్త్ర్యేణ స్వమనఃప్రవృత్తేర్వారణాయేయం స్వాధికారానుగుణా దేవరాజగురోర్వరవరమునిచరణారవిన్దశరణాగతిరితి, నాచార్యప్రాచార్యసన్నిహితేత్యాదినాఽస్య విరోధః.

అనేన సేవాక్రమ విశేషేణప్రదక్షిణస్యసిద్ధేః "పరీత్య దేవీ దేవేశమ్" ఇతి వచనార్థోప్యనుష్ఠితోభవతి; దేవీగోదేత్యాదికే విహగవృషభ ఇత్యన్తే, గురుజనవృత ఇత్యత్రచ "పరీవారాంశ్చ సేవేత భక్త్యాపరమయాహరేః । తత్తదర్చాగతాఽభక్తాఽ గుర్వాదీంశ్చవిశేషతః" ఇతి భరద్వాజవచన మభిసంహితమ్; గోదాహ్యాభక్తేషు గురుషుచాన్తర్భవతి. "అహంశిష్యాచదాసీచ భక్తాచ పురుషోత్తమ" ఇతి భూమ్యుక్తేః; అత్రచ, అమీషామితి నపుంసకలిఙ్గమ్; తేన స్త్రీపున్నపుంసకానాం సహోక్తౌ నపుంసక శేషోపిన్యతః. (౨౪)

మూ:—మఙ్గళాశాసనంకృత్వా తత్రతత్రయథోచితమ్ ।
ధామ్నస్తస్మాద్వినిష్క్రమ్య ప్రవిశ్యస్వంనికేతనమ్॥ (౨౫)

పదవురై.

తత్రతత్ర - ఆణ్డాళ్ ముతలాక పరమపదనాథన్ ముడివాక వుళ్ళ అన్నవ విషయఙ్గళిల్, మఙ్గళాశాసనమ్ - ఉణ్డాన కుత్తైవుకళ్

నీఙ్గి మేన్మేలుమ్ నిరవధికమఙ్గళముణ్డాకవేణుమెన్గిఱ ప్రార్థనైయై, యథోచితమ్ - అన్దన్ద విషయత్తిల్ తమ్ ప్రేమత్తుక్కుత్తక్క తాక, కృత్వా - శెయ్తు, తస్మాత్ ధామ్నః - అన్ద సన్నిధియిలిరున్దు, వినిష్క్రమ్య - పుఱప్పట్టు, స్వానికేతనమ్ - తమ్ మఠత్తుక్కు, ప్రవిశ్య - ఎఴున్దరుళి (౨౫)

•వ్యా:—(మఙ్గళాశాసనమితి) (తత్రతత్ర) గోదాది పురుషార్థేషు విషయేషు, (మఙ్గళాశాసనమ్) ప్రేమాన్ధ్యాత్, విద్యమానామఙ్గళ నివృత్తిప్రార్థనామవిద్యమానమఙ్గళ సమ్ప్రాప్తిప్రార్థనాఞ్చ, (యథోచితమ్) తత్తద్విషయానురూపమ్, చరమనిష్ఠా విశేష నిష్ఠస్వాధికారానురూపం వా, (కృత్వా) (తస్మాద్ధామ్నః) భగవద్దివ్యాలయాత్, (వినిష్క్రమ్య) వినిర్గత్య, (స్వమ్) శ్రీరఙ్గనాథానుజ్ఞాలబ్ధత్వేన స్వీయతయాలోకైః ప్రతిపాద్యమానం (నికేతనమ్) స్థానమ్, (ప్రవిశ్య) ప్రాప్య.

అత్ర పరిపూర్ణవిషయేపి మఙ్గళాశాసనకరణే ప్రమాణోపపత్తిసమ్ప్రదాయవిస్తరః పూర్వాచార్య దివ్యసూక్తిష్వనుసన్ధేయః. "సర్వత్రదృష్ట్వా దేవేశం జితన్తఇతిమన్త్రికమ్" ఇతి శాణ్డిల్యవచనమిహాభిప్రేతమ్; జితమిత్యస్యహి మఙ్గళాశాసనపర్యవసానం పూర్వైర్నిర్వ్యూఢమ్.

అత్రచ భగవన్నిదేశేన నికేతనవిశేషవాసోనదూష్యతి, "అనగ్నిరనికేతస్స్యాత్" ఇత్యాదికన్తు భగవన్నిదేశాదివిశేషనిదానాభావే నికేతనవిశేషం నిషేధతీత్యభిప్రాయేణ స్వం నికేతనమితినిర్దిష్టమ్; "ధామ్నస్తస్మాద్వినిష్క్రమ్య" ఇత్యేతచ్చ భగవద్విశ్లేషాసహిష్ణుతయా అతికృచ్ఛ్రాన్నిర్గమనమభిప్రైతి; "త్రిపీ

సంప్రాప్తసర్వాఙ్గః స్తుత్వాచాభివిలోకయన్ ” ఇతిచ భరద్వాజే నోక్తమ్. (౨౫)

మూ;—అథ శ్రీశైలనాథార్యనామ్ని శ్రీమతిమణ్డపే ।
తదఙ్ఘ్రిపఙ్కజద్వన్ద్వచ్ఛాయా మధ్యనివాసినమ్ ॥ (౨౬)

పదవృత్తి.

అథ - మఱత్తుక్కెழுన్దరుళియ పిఱకు, శ్రీశైలనాథార్య నామ్ని - స్వాచార్యరుడైయ తిరునామమాన తిరుమలైయాழ்వా రెన్ఱు పేరైయుడైయ తాయ్, శ్రీమతి-ఆచార్యర్ తిరుమాళిகైయిన్ మణ్కొణ్డు శెయ్విత్తతాల్ నిరవధికశోభాయుక్తమాన, మణ్డపే-మణ్డపత్తిల్ (చిత్రరూపమాక ఎழுన్దరుళియిరుక్కుమ్) తదఙ్ఘ్రిపఙ్కజ ద్వన్ద్వచ్ఛాయామధ్యనివాసినమ్ - అన్ద స్వాచార్యరాన తిరువాయ్ మొழிప్పిళ్ళైతిరువడిత్తామరైకళిన్ ఛాయైయిల్ నిత్యవాసమ్ శెయ్యు మవరాయ్.

వ్యా;—(అథేతి) ప్రవిశ్యేతిల్యప్పేవ ఉత్తరకాలేబోధితేష్య థేత్యుక్తిర్బుద్ధిస్థం యతీన్ద్రియవృత్తినివేదనం కృత్వేత్యర్థికా; తదుక్తంకావ్యే;-“ఉపేత్యపునరప్యేష నిజమేవనివేశనమ్ । నివేద్యనిఖిలంతత్రయతీన్ద్రియనమస్యయా ।” ఇతి. శ్రీశైలనాథార్యస్య - స్వాచార్యస్య, నామయస్యసః తథోక్తస్తస్మిన్. “తిరుమలైయాழ்వార్” ఇతిహి తన్నామ, శ్రీశైలనాథార్యేతి నామయస్యేతి వ్యాఖ్యానేతు, తదఙ్ఘ్రీత్యత్ర తచ్ఛబ్దేన శ్రీశైలనాథార్యస్యపరామర్శః క్లిష్టశ్చస్యాత్, (శ్రీమతి) భగవల్లోకగుర్వాది పూర్వాచార్య దివ్యాయతననివేశక్షేత్రగత దివ్యమృత్స్నాలేపేన సమధికసౌభాగ్య యుక్తే (మణ్డపే) జనాశ్రయే.

(తస్య) శ్రీశైలనాథార్యస్య స్వాచార్యస్య, (అఙ్ఘ్రిపఙ్కజయోః) - పద్మసదృశచరణయోః, (ద్వన్ద్వస్య) యుగళస్య; ద్వన్ద్వేతి-సాహిత్యసౌన్దర్యం ఛాయావైపుల్యఞ్చ లభ్యతే, (ఛాయాయాః) అనాతపస్య, (మధ్యే) అన్తరాళదేశే. నివసతీతి - నివాసీ, సుప్యజాతావితి తాచ్ఛీల్యే ణినిః, తథావిధమ్, ఇదఞ్చ తథాభావనాభిప్రాయేణోక్తమ్, ఆలేఖ్యరూపేణ సన్నిహితస్య స్వాచార్యస్య శ్రీశైలనాథార్యస్య అఙ్ఘ్రిపఙ్కజద్వన్ద్వస్యాఽధస్తాన్నివాసాభిప్రాయేణ వేదముక్తమ్.

అత్ర చ, ఆచార్యపారతన్త్ర్యస్య పరాకాష్ఠా ప్రకాశితా భవతి, ఉక్తఞ్చ భారద్వాజపరిశిష్టే "నచక్రాద్యఙ్కనం నేజ్యానజ్ఞానంనవిరాగతా । నమన్త్రఃపారమైకాన్త్యం తైర్యుక్తాగురువశ్యతా ॥" ఇతి. శ్రీశైలనాథార్యనామ్నీత్యత్రచ "కుర్యాత్ చేతనానాఞ్చ వైష్ణవం నామలక్ష్మ చ । కరిష్యే వైష్ణవంనామ వైష్ణవాశ్రయమేవవా ।" ఇత్యాదికంవచనమభిప్రేతమ్ శ్రీమతీత్యత్ర - "వైష్ణవస్యాఙ్కశయ్యాయాం వైష్ణవస్యగృహేఽపి వా । దేశేవాతద్విచరితే సంస్థితా యాన్తిసద్గతిమ్" ఇత్యాదిక మనుసన్ధేయమ్, అత్రసంస్థితా ఇతి వాసోవివక్షితః, సంస్థావివక్షణేపి తుల్యన్యాయేన వాస విషయేపీదం వచనంప్రమాణంభవతి । అత్రముఖ్యాలాభాన్మృత్సాన్నిలిప్తస్య ప్రతినిధేరుపాదానం కృతమితిబోధ్యమ్.

"తదఙ్ఘ్రిపఙ్కజద్వన్ద్వచ్ఛాయా మధ్యనివాసినామ్" ఇతి షష్ఠీబహువచనాన్తం కేచిత్పఠన్తి; అస్యచ వ్యాచక్షాణా మిత్యనేనాన్వయః, తత్పదఞ్చ - భగవద్వరవరమునిపరమ్, పరన్త్వత్రపాఠే, తత్పదేన భగవద్వరవరమునిపరామర్శే "నిజంప్రభుమ్" "స్వాంనికేతనమ్" "స్వచరణామ్బుజ" ఇతి పూర్వోత్తరశైలీభఙ్గోభవతి.

అథవాపష్ఠీబహువచనపాఠేపి, తత్పదం శ్రీశైలనాథార్యపరమేవ, శిష్యాణాంస్వాచార్య శిష్యత్వభావనాభిప్రాయేణత్వేదముక్తమితిద్రష్టవ్యమ్. (౨౬)

మూ;—తత్వందివ్యప్రబన్ధానాం సారంసంసారవైరిణామ్ ।
సరసంసరహస్యానాం వ్యాచక్షాణంనమామితమ్ ॥ (౨౭)

పదవృత్తే.

సంసారవైరిణామ్-ప్రకృతిసమ్బన్ధత్తై నివర్తిప్పిక్కుమతాయ్, సరహస్యానామ్ - మూలమన్త్రాది రహస్యత్రయార్థ ప్రతిపాదకజ్గళాన, దివ్యప్రబన్ధానామ్ - భగవన్నిర్హేతుకప్రసాదలబ్ధజ్ఞానికళరుళిచ్చెయ్త దివ్యప్రబన్ధజ్గళుడైయ, సారమ్ - సంసారత్తై జయిప్పతిల్ బలవత్తరమాన, తత్వమ్-స్వరూపాదియాథాత్మ్యరూపమాన అర్థవిశేషజ్గళై, సరసమ్ - మాధుర్యయుక్తమాక, వ్యాచక్షాణమ్ - సంశయ విపర్యయమఱ అరుళిచ్చెయ్యానిఱ్కిఱ, తమ్-అన్ద మణవాళమాముసికళై, నమామి - దెణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్. (౨౭)

వ్యా;—(తత్వమిత్యాది) (సంసారః) - ప్రకృతి సమ్బన్ధః, తస్మిన్, (వైరిణామ్)-విద్వేషవతామ్, భూమ్ని మత్వర్థీయః, "వైరం విరోధేవిద్వేషే" ఇతికోశః, యద్యపిచేతనవిషయవిద్వేషఏవ వైరపదప్రయోగప్రౌఢిరస్తి; తథాపిసంసారస్యచేతనత్వసమాధినా వైరపదంప్రయుక్తమ్; సంసారప్రతిహాసోక్తి వదితిబోధ్యమ్, (సారమ్) ప్రయోజనభూతమ్, సంసారజయోపయుక్తబలభూతంవా॥ "సారో బలేస్థిరాంశేర్థే పుమాన్న్యాయ్యేవరేత్రిషు" ఇతిరత్నమాలా, ముముక్షూణాముపాదేయప్రయోజనభూతం స్వవైరవిషయ సంసారనిరాసౌపయికబలభూతమితి వేతిభావః.

(సరహస్యానామ్) మూలమన్త్రమన్త్రరత్న చరమశ్లోకాత్మక రహస్యత్రయనియతానామ్, (సరసమ్) మధురరసయుక్తమ్, మూలమన్త్రాదిప్రతిపాద్య తదీయపర్యన్త శేషత్వాది స్వరూపయాథాత్మ్యాది ప్రమేయ విశేషాత్మకత్వాద్రహస్య త్రయనిష్ఠానామధికారివిశేషాణాం విశేషతోభోగ్యమితిభావః, (దివ్యప్రబన్ధానామ్) భగవన్నిర్హేతుకప్రసాదలబ్ధజ్ఞానాత్మక దివ్యజ్ఞానమూలకత్వాద్దివ్యానామ్, దిగాదిత్వాద్యదన్తాత్ యత్ప్రత్యయః, ప్రబన్ధానామ్ - ద్రమిడోపనిషద్రూపాణామ్.

(తత్త్వమ్) తత్ప్రతిపాద్యం స్వరూపాదియాథాత్మ్యంకర్మ, "తత్త్వంవిలమ్బమానే స్యాత్స్వరూపేపరమాత్మని" ఇతి రత్నమాలా; తత్త్వమితిద్వితీయాన్తం వ్యాచక్షాణమిత్యుక్తవ్యాఖ్యానక్రియాయామన్వేతి.

యద్వా, తత్త్వందివ్యప్రబన్ధానాం సారంకర్మ, సంసారవైరిణాం సరహస్యానాం సరసంయథాభవతి తథావ్యాచక్షాణమిత్యన్వయః. (తత్త్వమ్) వస్తుభూతమ్. (దివ్యప్రబన్ధానామ్) ద్రమిడోపనిషదామ్, (సారమ్) తత్ప్రతిపాద్యంప్రయోజనంచరమపర్వాత్మకం పురుషార్థంకర్మ (సంసారవైరిణామ్) ప్రకృతిసమ్బన్ధం జిహాసతామ్, (సరహస్యానామ్) రహస్యత్రయనిష్ఠాధికారిణామ్, తేభ్య ఇత్యర్థః; సరసంయథాభవతితథా, సుఖబుద్ధ్యారూఢం ప్రాప్తితుల్య ప్రీతిప్రకర్షానహాణ్యయథాభవతితథా, (వ్యాచక్షాణమ్) పదచ్ఛేద పదార్థోక్త్యాదిభిర్విశదంబోధయన్తం (తమ్) వరవరమునిమ్. (నమామి) వ్యాఖ్యానవైదగ్ధ్యేన జితస్సన్నిర్మమోనుభవామి.

సంసారవైరిణస్సరహస్యాశ్చ - వాధూలవరద నారాయణ గురుప్రభృతయః, తేచస్వప్నముఖేన భగవన్నిదేశేన వరవరముని మశిశ్రయన్.

తదుక్తం కావ్యే-"పునస్స్వప్నపదేశేన దేశే దేశే నిరఙ్కుశః। అయమర్చావతారత్వసమాధిమవధీరయన్। అత్యమర్త్యతయా తస్య తత్త్వమాత్మ న్నికంహితమ్। అసఙ్కుచితమాచఖ్యౌ భుజఙ్గశయనః పుమాన్। దేశే దేశే విశేషజ్ఞై రజ్ఞైరప్యవిశేషతః। ఆశ్రిత్య తత్పదద్వన్ద్వమశ్రూయత పరం హితమ్। రామానుజపదద్వన్ద్వ సౌగన్ధ్యశిథరోపి యే। అసాధారణమాహాత్మ్య మవధూయ నిజం ధియా। ఉత్తేజయన్త స్స్వాత్మానం తత్తేజస్సమ్ప్రదాతదా॥ శ్రుత్త్యైవ వైభవం తస్య తత్త్వేన శరణం గతాః। సిన్ధుస్సద్గుణరత్నానాం సీమా శేషత్వసమ్పదామ్। వాధూలవరదాచార్యో మౌళిరత్నం మనీషిణామ్। అభూదనుపమ స్తస్య విభూషణమనుత్తమమ్। రామానుజమునీన్ద్రస్య శ్రీమాన్ దాశరథి ర్యథా" ఇతి.

ఉత్తేజనం శరవత్తన్మయో భవే దిత్యుక్తశరదృష్టాన్తాభిప్రాయేణ; యద్వా, ఉత్తేజనం కుర్వత ఇత్యర్థేన కౌస్తుభత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్; ఏతేన పూర్వమనవాప్తాతిశయలాభాయ భగవత్సాత్త్విక ప్రభావయుక్తవ్యక్తివిశేషాశ్రయణం యుక్తమిత్యుక్తం భవతి; "యదర్థస్తు కృతం పూర్వ్యా తదర్థం న పునః క్రియా" ఇతిన్యాయాత్; ఉక్తఞ్చ శాణ్డిల్యేన, "ఆచార్యచిత్తానుగుణం సిద్ధాన్తానుగుణం త్వపి। అన్యత్ర శృణుయాత్ జ్ఞేయమనుజ్ఞాప్యైవ జీవతి। యస్మిన్ పరమవిద్యాయాం న సంసిద్ధిరబోధతః। గురో ర్వాప్యన్యతో గ్రాహ్యా పరావిద్యా గుణాన్వితాత్॥ ఇతి.

వ్యాచక్షాణమిత్యత్ర తాచ్ఛీలికశ్శానచ్ప్రత్యయః, తేనతత్ర వైదగ్ధ్యం వ్యఞ్జితమ్, వ్యాఖ్యానవైదగ్ధ్యం కావ్యే విస్తరేణోక్తమ్, "ఆశఙ్కామవిధేయానాం వాక్యానామవతారణే। అవిస్తరేణనిర్ణ

తమర్థానాం ప్రతిపాదనే । పూర్వోత్తరానుసన్ధాన మభిప్రాయప్రకాశనే । అసన్దిగ్ధసమాధాన మాక్షేపేష్వనిరుత్తరమ్ । వీక్షమాణాశ్చిరం తత్ర వ్యాఖ్యాయన్తవిచక్షణాః । సఏవభగవాన్దేవా సహస్రవదనస్స్వయమ్ । అహోతరదితీవ్యక్త మిత్యవోచన్పరస్పరమ్ ॥ శ్రుత్యన్తస్సూత్రసూత్రార్థ ప్రకాశనవస్తుః పురా । పరసైర్భోగిభిస్స్పష్టాన్ ప్రబన్ధానభ్యధాత్పరమ్ । ప్రస్తుతానన్వభూత్తత్ర భగవద్గుణవిగ్రహాన్ । ప్రపేదే పరమం హర్షం ప్రత్యక్షానుభవాదపి । శబ్దశక్తిరియం నిత్యా శృణ్వతాం గృహ్ణతామపి । సర్వాత్మనాహ్యాదిస్వార్థాన్ సన్నిధాపయతీతి యత్ । అతశ్చాస్త్రీష్వభివ్యఙ్గం కుర్వన్ సర్వోపకారకః । సత్వశుద్ధికరం ధ్యేయసన్నికర్షేణచేతసః । గుణానుభవసంపత్త్యుర్భ్రీత్యక్కృత్యమపి ప్రియమ్ । వాచికం వాచికేనైవ సర్వదావిదధే సుధీః । తత్తత్ప్రబన్ధకారాణాం గురూణాం తత్ర సన్నిధిమ్ । తానేవ తత్తదర్థానాం వ్యాఖ్యాతౄనప్యమన్యత । శ్రోతౄన్ ప్రథమతస్తుచిన్తయన్నాత్మనస్స్వయమ్ । అనువక్తృత్వమాస్థాయ పరేభ్యః ప్రత్యపాదయత్ అజ్ఞానామగ్రగణ్యాం మామధిష్ఠాయ యతీశ్వరః । అజ్ఞాత జ్ఞాపనే ప్రాజ్ఞ మకార్షీదిత్యబుధ్యత । ప్రత్యక్షలక్షితస్వాత్మ తత్త్వయాథాత్మ్యసమ్పదామ్ । ఆచార్యాధీనవృత్తీనాం ప్రాచామేవ ప్రచేతసామ్ । చరిత్రాణి పవిత్రాణి చిత్రాణి వచనానిచ । మధ్యే మధ్యే మునిర్ధ్యాత్వా భృత్యానాం ప్రతిపాదయన్ । స్వైర్గాథాపైస్సుమధురై స్స్వస్వరూపవినిశ్చయమ్ । శ్రోతౄణా మతిగూఢోప్య సువ్యక్తం ప్రత్యబోధయత్ । ” ఇతి,

భగవద్దివ్యాలయాత్స్వనికేతనాగమానన్తరం వ్యాఖ్యానం భరద్వాజేనోక్తమ్, “ప్రభుం భక్తపరాధీనం నిత్యమాలోకయేద్ధరిమ్ । విమానమథవాతస్య దూరాద్గోపురమేవవా । స్వరూపరూప విభవ

గుణకర్మాదిశార్ఙ్గిణః। వ్యాచక్షీతనిబధ్నీయాచ్ఛృణుయాద్వాలిఖేత్పఠేత్ । చతుర్భుజముదారాఙ్గం శ్యామంపద్మనిభేక్షణమ్ । శ్రీభూమినీళాసహితం చిన్తయేచ్ఛసదాహృది" ఇతి, "సద్భిః ప్రణిహితాంశ్చాన్యాన్ప్రబన్ధాన్ పరిశీలయేత్" ఇతిచ.

"వ్యాచక్షీతనిబధ్నీయాత్" ఇతి వచనప్రత్యభిజ్ఞానార్థమేవ వ్యాచక్షాణమితినిర్దిష్టమ్, అనేన "కృపయాశ్రమిణస్సర్వే ధర్మంబ్రూయుస్త్వలిఙ్గినే।పరివ్రాడ్యపివా బ్రూయాత్" ఇతి విశేషశాస్త్రబలాత్ "నవ్యాఖ్యానపరోభవేత్" "నవ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీత" ఇతి సామాన్యనిషేధస్త్రైవర్గికశిష్యేభ్యః ఖ్యాత్యాద్యర్థేనమోక్షానుపయుక్తగ్రన్థవ్యాఖ్యానవిషయ ఇతిధ్వనితమ్. (౨౭)

మూ:—తతస్స్వచరణామ్భోజ స్పర్శసమ్పన్నసౌరభైః ।
పావనైరర్థినస్తీర్థై ర్భావయన్తంభజామితమ్ ॥ ౨౮॥

పదవురై.

తతః - దివ్యప్రబన్ధార్థ విశేషఙ్గళై అరుళిచ్చెయ్‌తపిఱకు, స్వచరణామ్భోజ స్పర్శసమ్పన్నసౌరభైః - స్వాచార్య కరణభూతరాన తమ్ముడైయ పద్మతుల్యమాన తిరువడిసమ్బన్ధత్తినాల్ మికున్ద పరిమళత్తైయుడైయతాయ్, పావనైః - పరమపావనఙ్గళాన, తీర్థైః - శ్రీపాదతీర్థ (ప్రదాన) త్తినాల్, అర్థినః - శ్రీపాదతీర్థప్రతీక్షకాళాన శిష్యర్కళై, భావయన్తమ్ - ఉజ్జీవిప్పియానిఱ్క-ఱ, తమ్-అన్ద మణవాళమామునికళై, భజామి - దెణ్డన్‌సమర్పిక్కిఱేన్ (౨౮)

వ్యా:—(తతః) దివ్యప్రబన్ధవ్యాఖ్యానానన్తరమ్, (స్వస్య) స్వాచార్యకరణత్వేన స్వాత్మానంభావయతఃస్వస్య, (చరణామ్భోజ

యోః పద్మతుల్యశ్రీపాదయోః. సౌరభ్యపావనత్వాభ్యాం సాదృశ్యం వివక్షితమ్, (స్పర్శేన) సమ్బన్ధేన, (సమ్పన్నసౌరభైః) సముద్గత సౌగన్ధ్యభరితైః, (పావనైః) పవిత్రైః, ఇదం విశేషణద్వయం పద్మసాదృశ్యవర్ణనఫలితమ్, (తీర్థైః) విశిష్టసలిలైః. "తీర్థం శాస్త్రాధ్వర క్షేత్రోపాయోపాధ్యాయమన్త్రిషు। అవతారర్షిజుష్టామ్బుః" ఇతి కోశః; తరన్త్యనేన తీర్థమితి వ్యుత్పత్తిశ్చాత్ర ద్రష్టవ్యా, (అర్థినః) యాచమానాన్, పూర్వోక్తసంసారవైరిణః కర్మ, (భావయన్తమ్) ఉజ్జీవయన్తమ్, భవనమ్-సత్తా, (తమ్) వరవరమునిమ్, (భజామి) శ్రీపాదతీర్థప్రదానప్రయుక్తౌదార్యానుసన్ధానేన విద్ధస్సన్నిర్మమో ఽనుభవామి.

అత్ర పావనైరిత్యత్ర "స్నాతస్య గురుణా యత్ర తీర్థం నాన్యత్ తతోఽధికమ్," ఇతి భరద్వాజవచనమభిసంహితమ్; అర్థిన ఇత్యత్ర చ "ప్రక్షాళ్య చరణౌ పాత్రే ప్రణిపత్యోపయుజ్య చ" ఇతి తద్వచనమభిప్రేతమ్; ఋషిజుష్టామ్బువాచినా తీర్థశబ్దేన చ ఋషయో ఽప్యేతచ్ఛ్రీపాదామ్బు జుషన్త ఇతి లభ్యతే; "అనువ్రజామ్యహం నిత్యం పూయేయేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిః" ఇతి న్యాయాత్.

తీర్థైరితి బహుత్వం ప్రదానార్థావదానోపాధికం సత్, కపిఞ్జలాధికరణన్యాయాత్ త్రిత్వే పర్యవస్యతి, స్మర్యతే చ- "త్రిః పిబేద్విన్దువర్జితమ్" ఇతి; కైశ్చిత్తు-ద్వివారమేవ దీయతే, తేషామయమాశయః; ఉశనస్స్మృతౌ, "యత్ర భాగవతానాన్తు పాదోదకనిషేవణమ్। పావనం సర్వభూతానాం సోమపానసమం స్మృతమ్," ఇతి భాగవత పాదోదకనిషేవణస్య సోమపానసామ్యముక్తమ్; తత్ర చాసజ్యోచ్చాత్ఫలతః ప్రకారతశ్చ తత్సామ్యం వివక్షితమ్, ప్రకారశ్చ - సఙ్ఖ్యావిశేషః; ద్వివారం హి సోమపానం క్వచిదనుష్ఠీయతే, తథా చ సోమప్రయో

గే మాధ్యన్దినసవనసమధికృత్యోక్తమ్, "హోతృకాస్స్వం స్వంచ మసం ద్విర్భక్షయన్తి" ఇతి; తథాచద్విత్వసఙ్ఖ్యయాపి సోమపాన సామ్యాత్ పాదోదకనిషేవణం ద్వివారంకార్యమ్," ఇతి తదపి యథాసమ్ప్రదాయ మనుష్ఠేయమ్.

భావయన్తమిత్యనేన - ప్రాయశ్చిత్తార్థత్వమత్ర వ్యుదస్యతే, సమ్పన్నసౌరభత్వఞ్చ-స్వసమ్బన్ధాదన్యేషామపి తత్సమ్పాదకత్వమ్; తేనతదీయానామపి తత్సమ్బన్ధాత్తీర్థ పాదత్వమిత్యుక్తంభవతి; భరద్వాజసంహితాయాఞ్చ - "దణ్డవత్ప్రణమేద్భూమావుపేత్య గురుమన్వహమ్ । దిశేవాపినమస్కుర్యాద్యత్రాసౌవసతిస్వయమ్," ఇత్యుపక్రమ్య, ఆచార్యవిషయే శిష్యస్య వృత్తివిశేషానుక్త్వా, మధ్యే "ప్రక్షాళ్యచరణౌపాత్రే ప్రణిపత్యోపయుజ్యచ" ఇత్యుక్త్వా తదనన్తరమపి కాంశ్చనవృత్తి విశేషానుక్త్వా, "ఆచార్యోపితథా శిష్యం స్నిగ్ధోహితపరస్సదా । ప్రబోధ్యబోధనీయాని వృత్తిమాచారయేత్స్వయమ్॥" ఇత్యుక్తేరాచార్యాద్ధితశ్రవణస్యాచార్యపాదతీర్థోపయోగోఙ్గమితి సన్నిధిప్రకరణాభ్యామవగమ్యత ఇత్యభిప్రాయేణ, తతస్స్వచరణామ్భోజేత్యుక్తమితిద్రష్టవ్యమ్. (౨౮)

మూ:—ఆరాధ్య శ్రీనిధింపశ్చాదనుయాగం విధాయచ ।
ప్రసాదపాత్రం మాంకృత్వా పశ్యన్తంభావయామితమ్ ॥

పదవుర్రై.

పశ్చాత్ - మాధ్యాహ్నికకృత్యమ్ ముడిత్తపిఱకు, శ్రీనిధిమ్- శ్రియః శ్రీయాన అరఙ్గనకరప్పనై, ఆరాధ్య - పరమభక్తిభరిత

రాయ్ ఆరాధిత్తు, అనుయాగమ్ - భగవత్ప్రసాద ప్రతిపత్తిరూప ప్రసాదస్వీకారత్తై, విధాయ - శెయ్తు, మామ్ - పూర్వమ్ తత్ప్రసాదవిముఖనాన ఎన్నై, ప్రసాదపాత్రం - అవ గముతు శెయ్త ప్రసాదత్తుక్కు పాత్రభూతనాక. కృత్వా - పణ్ణి, పశ్యన్తమ్-ఎన్నై కట్టాక్షిత్తరుళియ, తమ్-అన్దమణవాళమామునిక్కళై, భావయామి - పరమభక్తిభరితనాయ్ మనస్సిల్ సదా ధ్యానమ్ శెయ్కిఱేన్. (౨౯)

వ్యా:—(ఆరాధ్యేతి) (పశ్చాత్) మాధ్యన్దినకృత్యానుష్ఠానానన్తరమ్; తదుక్తం కార్వ్యే:—“ అథమాధ్యన్దినంకృత్యం కృత్వా సతోత్తరోమునిః । ఆరాధ్యవిధివద్దేవ మన్వభూద్రఙ్గభూషణమ్ ” ఇతి, (శ్రీనిధిమ్) శ్రియోలక్ష్మ్యానిధిమ్-నిధివత్సమ్పద్భూతమ్, శ్రియశ్శ్రియంరఙ్గనిధిమ్, (ఆరాధ్య) అర్చయిత్వా, “ యథాయువానంరాజానం యథాచమదహస్తినమ్ । యథాప్రియాతిథింయోగ్యం భగవన్తంతథార్చయేత్ ॥ సతీవప్రియభర్తారం జననీవ స్తనన్ధయమ్ । ఆచార్యం శిష్యవన్మన్త్రిం మన్త్రివల్లాలయేద్ధరిమ్ ” ఇతి శాణ్డిల్యోక్తరీత్యా భగవన్తం పరమభక్త్యా ఆరాధ్యేత్యర్థః.

(అనుయాగమ్) అనుయాగ సంజ్ఞితం పరమాత్మసమారాధనసమాప్తిప్రసాదప్రతిపత్తిసంస్కారరూపమ్, (విధాయ) యథోక్తంభరద్వాజేన - “ జుహుయాదాహుతీఃపఞ్చ విష్టౌప్రాణాదినంజ్ఞికే, ” ఇత్యుపక్రమ్య - “ కృత్వానుయాగమ్ ” ఇతి, శాణ్డిల్యేనాప్యుక్తమ్ “ ధాతారంహృదయాన్తస్థం ధ్యాత్వా పాదామ్బుపూర్వకమ్ । తథాన్యేజుహుయాదన్నం తత్తన్మన్త్రైస్సమాహితః । ధాయన్నేవ పరంబ్రహ్మ భోక్తారంహృదయస్థితమ్ । అశ్నీయాదత్వరో మన్త్రీ భోజ్యంసర్వమకుత్సయన్ ॥ ఇతి, “ పథ్యం మితఞ్చశుద్ధఞ్చ

రన్యంహృదయనన్దనమ్ । స్నిగ్ధందృష్టిప్రియంకోష్ణ మన్నంభోజ్యం మనీషిభిః " ఇతిచ.

అత్రచ, ఏకాన్యాభ్యనుజ్ఞాతు గురువచనాదినా నమామ్యతీతి పూర్వమేవోక్తమ్, చకారేణతదీయారాధనముచ్యతే, యథోక్తం శాణ్డిల్యేన:—" తతస్తన్ముఖసంసర్గ సరసేనసుగన్ధినా। శుచినా సుకుమారేణ సత్త్వసంశుద్ధిహేతునా । భక్తిపూతంప్రక్లృప్తేనభోజ్యేనభగవత్ప్రియాన్ । తత్పరస్తర్పయామాస తత్ప్రీతిప్రేమవృద్ధయే। ఆత్మానమాత్మనఃపశ్యేత్ భోక్తారంపురుషంపరమ్ । అనుయాగం యథాయోగం నిస్సఙ్గోనిరవర్తయత్ " ఇతి.

తదీయారాధనఞ్చవిశేషశాస్త్రసిద్ధమ్, తదుక్తంభరద్వాజపరిశిష్టే:—" మునయస్సత్త్వనిష్ఠానాం లక్షణానినిబోధత । విష్ణోర్హ్యాస్యైకఫలతాతదేకోపాయతాస్థితిః । తదాజ్ఞాకరణేప్రీతి స్తత్కర్మగుణకీర్తనమ్। తచ్చిహ్నాఙ్కితదేహత్వం తదీయారాధనేరతిః । తదన్యస్పర్శనైరాగ్య మిన్ద్రియార్థేష్వలోలతా । ఆచార్యాధీనవృత్తిత్వమాచార్యార్థాత్మదేహతా । క్రోధలోభమదాలస్య మానమోహావిహీనతా । సత్యశౌచదయాధైర్య క్షమానన్తోషయుక్తతా । ఇత్యేతైర్లక్షణైర్యుక్తావైష్ణవాః " ఇతి.

అనేన " అపిచాస్యకులోద్దానం దత్వాచాస్యకులతఃఫలమ్ । దాతాప్రతిగృహీతాచ ప్రేత్యైవనరకంవ్రజేత్ " ఇత్యాదికమవైష్ణవయతివిషయ మిత్యుక్తంభవతి.

(మామ్) పూర్వంప్రసాదప్రస్తావే " యత్యన్నంయతిపాత్రస్థమ్ " ఇత్యాది సామాన్యవచనోదాహరణముఖరతయా దుర్బుద్ధివశా ద్విముఖంమామ్, (ప్రసాదపాత్రంకృత్వా) ప్రసాదస్య-భుక్తో

ష్టితస్య భోజనపాత్రస్థస్యభోజ్య శేషస్య, పాత్రమ్-యోగ్యం భాజనం వాకృత్వా, " యోగ్యభాజనయోఃపాత్రమ్ " ఇతికోశః.

(పశ్యన్తమ్) తథాభూతస్యాస్య కేయం వృష్టిరితిసవిస్మయహర్షకరుణం ప్రేక్షమాణమ్ (తమ్) వరవరమునిమ్, (భావయామి) ధ్యాయామి; ప్రసాదపాత్రమితి-ఉచ్ఛిష్టాశనాత్మికావృత్తిరుక్తా;తదుక్తంభరద్వాజేన;—"యోసౌమన్త్రవరం ప్రాదాత్సంసారోచ్ఛేదసాధనమ్ । ప్రతీచ్ఛేద్గురువర్యస్య తస్యోచ్ఛిష్టంసుపావనమ్ " ఇతి, అత్ర ఆచార్యవిషయే శిష్యస్యవృత్తివిశేషవిధానప్రకరణాత్తన్మధ్యగతమిదం నైమిత్తికాద్గురోరుచ్ఛిష్టభోజనాదన్యదేవేతిస్ఫుటమ్; అత్రచ " యత్యన్నంయతిపాత్రస్థమ్ " ఇత్యాదికమవైష్ణవవిషయం గురువ్యతిరిక్తయతివిషయఞ్చేతి ద్రష్టవ్యమ్. (౨౯)

మూ;-తతశ్చేతస్సమాధాయ పురుషే పుష్కరేక్షణే ।
ఉత్తంసితకరద్వన్ద్వ ముపవిష్ట ముపహ్వరే॥ (౩౦)

పదవుర్రై.

తతః - అముతు శెయ్తరుళియపిఱకు, పుష్కరేక్షణే - పుణ్డరీకాక్షనాయ్, పురుషే - పురుషశబ్దవాచ్యనాన సర్వేశ్వరనిడత్తిల్, చేతః - మనస్సై, సమాధాయ - ఏకాగ్రమాక వైత్తు, ఉత్తంసితకరద్వన్ద్వంయథాతథా - తిరుముడిమేల్ వైక్కప్పట్ట ఇరణ్డుతిరుక్కైకళై యుడైయరాయ్, (సాంజలిబద్ధరాయ్) ఉపహ్వరే - నిర్జనప్రదేశత్తిల్, ఉపవిష్టమ్ - పద్మాసనమాక యోగాభ్యాసత్తిల్ ఎళున్దరుళియిరున్దవరై. (మణవాళమామునికళై సేవిక్కిఱేన్) (౩౦)

వ్యా;—(తతఇతి) (తతః) అనుయాగానన్తరమ్, (పుష్కరేక్షణే) పుణ్డరీకాక్షే, (పురుషే) పురుషశబ్దవాచ్యేభగవతి (చేతః) హృదయమ్, (సమాధాయ) సమాధిమత్కృత్వా. సమాధిః - యోగః, ఉత్తంసితమ్-శిరోభూషణీకృతం కరద్వన్ద్వమ్ - పాణిద్వన్ద్వంయథాభవతి, తథా; అత్రద్వన్ద్వశబ్దః - అఞ్జలిత్వాభిప్రాయకః, ఉత్తంసితత్వసామర్థ్యాత్; (ఉపహ్వరే) రహసి, "రహోనీకముపహ్వరే" (ఉపవిష్టమ్) ఆసీనమ్; అనేన "ఉపవిశ్యాసనేయుఞ్జ్యాత్" అస్యచ "నిత్యంమునిం వరవరంనిభృతోభజామి" ఇత్యత్రాన్వయః, ఇతివచనంస్ఫోరితమ్;

అనుయాగానన్తరం యోగశ్శాణ్డిల్యేనోక్తః "అష్టాఙ్గయోగప్రీతశ్చ కృత్వాధ్యానపరోవశీ" ఇతి, భరద్వాజశ్చాహ;-'కృత్వానుయాగంకుర్వీత స్వాధ్యాయం వైష్ణవంపరమ్ । తతోయుఞ్జీతచాత్మానం పురుషేపుష్కరేక్షణే" ఇతి; తతశ్చయుఞ్జీతేత్యన్వయః, చకారేణస్వాధ్యాయాత్పూర్వమపీతిలభ్యతే; తేనానుయాగానన్తర్యంసిద్ధమ్, యోగశ్చారాధనవత్ కాలత్రయేప్యనుష్ఠేయ ఇత్యుత్తరత్రవక్ష్యతే.

పుష్కరేక్షణత్వలిఙ్గాత్, యోగిహృదయే సవిగ్రహావస్థానముచ్యతే; పరాశరశ్చాహ; - "దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిచేతనేష్వపిసంస్థితః । తదన్తర్యామ్యవస్థాహి విష్ణోస్సర్వగతస్యవై । సఏవయోగిహృదయపఙ్కజేతుసవిగ్రహః" ఇతి, అత్రచ, "సయశ్చాయంపురుషే, యశ్చాసావాదిత్యే;" ఇత్యాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తినః పురుషాన్తర్వర్తినశ్చైక్యోక్తేః, "తస్యయథాకప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ" ఇత్యాదిత్యమణ్డలస్థస్యచ పుణ్డరీకాక్షత్వోపదేశాత్తదభిన్నస్య పురుషాన్తర్వర్తినోపిపుణ్డరీకాక్షత్వ మిత్యభిప్రాయేణ "పురుషే

పుష్కరేక్షణే " ఇతి భరద్వాజేనోక్తమ్; పురుషపదఞ్చ -"పూస్సం జ్ఞైవైశరీరేస్మిన్ శయనాత్పురుషోమతః । " ఇతి నిర్వచనాత్పురుషా న్తర్వర్తినంభగవన్తమభిధత్తే.

అతఏవకావ్యేప్యేతద్యోగప్రకరణే " విమలాయతలోచనే । అపరాధసహేనిత్యందహరాకాశగోచరే । " ఇత్యుక్తమ్. అత్రత్య దహరాకాశశబ్దః, " బ్రహ్మపురేదహరం పుణ్డరీకం వేశ్మ " ఇత్యుక్త హృదయపుణ్డరీకవివరమాహ; అపరాధసహ ఇత్యేతత్ "అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోమధ్య ఆత్మనితిష్ఠతి। ఈశానోభూతభవ్యస్య నతతోవిజుగుప్సతే" ఇతి శ్రుత్యుక్తార్థకథనమ్, ఆభ్యాందహరప్రమితాధికరణార్థౌస్మారితౌ.

" తతశ్చేతస్సమాధాయ పురుషేపుష్కరేక్షణే" ఇత్యేతచ్చ " తతోయుఞ్జీతచాత్మానం పురుషేపుష్కరేక్షణే " ఇత్యస్యశబ్దతోర్థతశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞాపకమ్; తత్రతతశ్చేతస్సమాధాయేత్యేతత్ "తతోయుఞ్జీతచాత్మానమ్ " ఇత్యస్యార్థతఃప్రత్యభిజ్ఞాపకమ్; చేత ఇత్యాత్మానమిత్యస్యవ్యాఖ్యానమ్; " ఆత్మాయత్నధృతిస్వాన్తస్వభావపరమాత్మసు " ఇతిహీరత్నమాలా, సమాధాయేతిచ యుఞ్జీతేత్యస్య వ్యాఖ్యానమ్; యుజి - సమాధావితిహ్యర్థనిర్దేశః, తత ఇత్యేతత్తు వచనస్థచశబ్దవ్యాఖ్యానమితి ద్రష్టవ్యమ్ " పురుషేపుష్కరేక్షణే" ఇత్యేతత్ శబ్దతస్తత్ప్రత్యభిజ్ఞాపనమ్; ప్రత్యభిజ్ఞాపనప్రయోజనస్తూక్తమేవ. (౩౦)

మూ:—అబ్జాసనస్థమవదాత సుజాతమూర్తి
మామీలితాక్షమనుసంహిత మన్త్రరత్నమ్ ।

ఆనమ్రమహాళిభిరుపాసిత మన్తరజ్ఞై
ర్నిత్యంమునింవరవరం నిభృతోభజామి ॥ 3౧॥

పదవురై.

అబ్జాసనస్థమ్ - యోగార్థమాక పద్మాసనత్తిలెళ్లున్దరుళియిరుప్పారాయ్, అవదాతసుజాతమూర్తిమ్ - వెళుత్తుమ్ అళ్గియతుమాన తిరుమేనియైయుడైయరాయ్, ఆమీలితాక్షమ్ - శుభాశ్రయవస్తుధ్యానత్తినాల్ కొఞ్చమ్ మూడికొళ్ళప్పట్ట తిరుక్కణ్గళైయుడైయరాయ్, అనుసంహితమన్త్రరత్నమ్ - రహస్యమాక అనుసన్ధిక్కప్పట్ట మన్త్రశ్రేష్ఠమాన ద్వయత్తై యుడైయరాయ్, ఆనమ్రమహాళిభిః - నన్రాకవణజ్గియిరుక్కుమ్ తిరుముడికళై యుడైయరాల్, అన్తరజ్ఞైః - కోయిలణ్ణన్ముతలాన అన్తరజ్గశిష్యరాల్, ఉపాసితమ్-సదానుభవమ్ శెయ్తుకొణ్డు శుశ్రూషిక్కప్పట్టవరాన, పరవరంమునిమ్ - మణవాళమామునికళై, నిభృతస్సన్ - జాగరూకనాయ్, నిత్యంభజామి - సదానుభవమ్ శెయ్యానిఱ్పేన్, (3౧)

వ్యా:—(అబ్జేతి) (అబ్జాసనస్థమ్) పద్మాసనస్థితమ్, యోగే పద్మాసనం విశ్వామిత్రేణోక్తమ్, "తతోఽనివాతకేరమ్యే నిమ్నోన్నతవివర్జితే । కుశాజినసుచేలాని ఉపర్యుపరివిన్యసేత్ । పద్మాసనస్తతస్తైవ కృత్వాజ్గాసనముంనయేత్" ఇతి, (అవదాతా) క్షీరసఙ్ఘాతిగౌరీ, (సుజాతా) కమనీయా, (మూర్తిః) విగ్రహోయస్యసః), తథోక్తస్తమ్, (ఆమీలితాక్షమ్) ఈషన్మీలితలోచనమ్, స్మర్యతేహి "నాసాగ్రన్యస్తలోచనః" ఇతి,(అనుసంహితమన్త్రరత్నమ్) ఉపాంశూచ్చార్యమాణద్వయమ్, "అనేనమన్త్రరత్నేన మత్ప్రియేణభజేత్సదా" ఇతిహ్యుక్తమ్, (ఆనమ్రమహాళిభిః) సమ్యగవనతశిరస్కైః,

(అన్తరఙ్గైః) వాధూలవరదాచార్యోభయవేదాన్తాచార్యప్రభృతిభిః (ఉపాసితమ్) నిరన్తరం సాక్షాత్క్రియమాణమ్, "సదాపరగుణావిష్టో ద్రష్టవ్యస్సర్వదేహిభిః" ఇతివత్ప్యుక్తమ్, (వరవరమునిమ్) (నిభృతస్సన్) అవహితస్సన్, అహమ్, (నిత్యంభజామి) సర్వకాలంసేవే, "విగ్రహాలోకనపరః" ఇతిహ్యుక్తమ్. (౩౦)

మూ;—తతశ్శుభాశ్రయేతస్మిన్నిమగ్నం నిభృతంమనః ।
యతీన్ద్రప్రవణంకర్తుం యతమానంనమామితమ్ ॥ (౩౧)

శ్రీదేవరాజగురువిరచితా పూర్వదినచర్యా సమాప్తా.

పదవురై.

తతః - యోగాభ్యాసానన్తరమ్, తస్మిన్ - "తతశ్చైతః" ఎన్గిఱశ్లోకత్తిల్ శొల్లియ, శుభాశ్రయే - యోగిధ్యేయమాన సర్వేశ్వరనిడత్తిల్, నిమగ్నమ్ - లయిత్తుమ్, నిభృతమ్ - నిశ్చలమాయుమిరుక్కిఱ, మనః - మనస్సై, యతీన్ద్రప్రవణమ్ - యతిసార్వభౌమరాన ఎమ్బెరుమానారిడత్తిల్ ప్రవణమాకుమ్పడియాక, కర్తుమ్ - శెయ్కైక్కు, యతమానమ్ - ఆరమ్భమ్ శెయ్యానిఱ్కిఱ, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, నమామి - దణ్డన్సమర్పిక్కిఱేన్.

వ్యా;—(తతఇతి) (తతః) యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వప్రవణేనైవ చేతసా తదుద్దేశ్యభగవద్యోగానన్తరమ్, (తస్మిన్) పూర్వోక్తే, (శుభాశ్రయే) పుష్కరేక్షణేపురుషే, "హేయప్రత్యనీకత్వేసతి, చిత్తాకర్షకత్వం శుభాశ్రయత్వమ్" ఇత్యుక్తంపూర్వైః, (నిమగ్నమ్) అవగాఢమ్, (నిభృతమ్) నిష్పన్దమ్, మనః - కర్మ, (యతీ

న్ద్రప్రవణాఽకర్తుమ్) యతీన్ద్రప్రవణమేవకర్తుమ్, పూర్వత్రహి "యతీన్ద్రచరణద్వన్ద్వప్రవణేనైవచేతసా" ఇత్యేతత్ కర్తవ్యభాగేషు స్వాధికారానురూపావగమనాయా న్యవిశేషణతయానిర్దిష్టమ్, అత్రతుతస్యానన్యార్థత్వముచ్యతే, (యతమానమ్) ఆరభమాణమ్, (తమ్) యతీన్ద్రప్రవణత్వేనప్రసిద్ధం వరవరమునిమ్, (నమామి) చరమపర్వనిష్ఠావిశేష గరిష్ఠతానుసన్ధానేన నిర్భరోఽహం తత్సమ్బన్ధమాత్మనోఽనుసన్ధధామి, నిష్ఠావత్సమ్బన్ధోఽహి నిష్ఠాప్రాపక ఇతిభావః.(౩౨)

ఇతి దినచర్యా వ్యాఖ్యాయాం

సదాచారదీపికా సమాఖ్యాయాం

పూర్వదినచర్యా విభాగః,

వాధూల శ్రీవీరరాఘవసూరి విరచితా

పూర్వదినచర్యా వ్యాఖ్యాసమాప్తా.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీ దేవరాజగురువిరచితా

ఉత్తరదినచర్యా.

మూ;— ఇతియతికులధుర్య మేధమానై
శ్శ్రుతిమధురైరుదితైః ప్రహర్షయన్తమ్ ।
వరవరమునిమేవ చిన్తయన్తీ
మతిరియమేతి నిరత్యయంప్రసాదమ్ ॥ (౧)

పదవురై.

ఇతి - యతీన్ద్రప్రవణరాన మణవాళమామునికళ్ ఎమ్బెరుమానార్ విషయమాక అనుసన్ధిత్త యతిరాజవింశతి రూపమాయ్, ఏధమానైః - ఎమ్బెరుమానార్ తిరువుళ్ళత్తినాల్ ఒన్ఱుపత్తాక అభివృద్ధమాయ్, శ్రుతిమధురైః - శెవిక్కినితాయిరుక్కిఱ, ఉదితైః - స్తోత్రఙ్గళినాల్, యతికులధుర్యమ్ - యతిసార్వభౌమరాన ఎమ్బెరుమానారై, ప్రహర్షయన్తమ్ - మికవుమ్ తిరువుళ్ళముకక్కుమ్పడి పణ్ణిన, వరవరమునిమేవ - మణవాళమామునికళైయే, చిన్తయన్తీ - ధ్యానమ్ శెయ్యానిఱ్కిఱ, ఇయంమతిః - ఇతువరైయిల్ అప్రాప్త విషయానుసన్ధానత్తినాల్ దుష్టమాన ఎన్నుడైయబుద్ధియానతు, నిరత్యయమ్ - అన్తమిల్లామల్ నిత్యమాన. ప్రసాదమ్ - ప్రసన్నతైయై, ఏతి - అడైన్దతు, (౧)

ఉత్తరదినచర్యావ్యాఖ్యా.

అవ;— ఏవంయతిరాజవింశతిరనూదితా, అథతామ్, ఇతి శబ్దేన పరామృశ్య, తయా యతిరాజంప్రహర్షయతో వరవరమునేశ్చిన్తనేన సఞ్జాతం స్వమతిప్రసాదవిశేషమనుసన్ధత్తే.

వ్యా;— (ఇతీతి) (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ (ఏధమానైః) "భూయిష్ఠాంతేనమ ఉక్తింవిధేమ" ఇతిన్యాయేన ఏకైకశఏవశ్లోకసహస్రాయమాణైః; భూయిష్ఠామితి - భూయిష్ఠత్వంహి నన్తవ్యహృదయాభిప్రాయేణేత్యుక్తంపూర్వైః; తద్వదత్ర యతిరాజహృదయాభిప్రాయేణ వింశతేరేధమానత్వంవివక్షితమ్, అర్థతోఽగమ్భీరత్వాదప్యేధమానత్వంయుక్తమ్, (శ్రుతిమధురైః) శ్రోత్రసుఖకరైః (ఉదితైః) వచనైః.

(యతికులధుర్యమ్) యతికులశ్రేష్ఠమ్; యతికులస్యరక్షాభరనిర్వోఢారంవా, (ప్రహర్షయన్తమ్) ప్రకర్షేణప్రీణయన్తమ్, ప్రశబ్దేన-ప్రీతేరనన్యార్థత్వముచ్యతే, స్వయమ్ప్రయోజనస్య ప్రకృష్టత్వమ్, ఆత్మనేపదనిర్దేశవిరహేణ ప్రహర్షస్యకేవలపరార్థత్వంవ్యజ్యతే; ప్రహర్షయన్తమితిచ ప్రహర్షయిష్యామీతి పరమాచార్యసూక్తింస్మారయతి, (వరవరమునిమేవ చిన్తయన్తీ) ఏవకారేణచ ప్రహర్షణకర్మణోయతిరాజస్య స్వాతన్త్ర్యతశ్చిన్తనంవ్యుదస్యతే,(ఇయంమతిః) ఏతావన్తంకాలమప్రాప్తవిషయ సమ్బన్ధాత్కలుషితా మమబుద్ధిః, కర్త్రీ, (నిరత్యయమ్) నిత్యమ్, (ప్రసాదమ్) ప్రసన్నతామ్, (ఏతి) ప్రాప్నోతి, "ఇణ్-గతౌ"

చిన్తయన్తీత్యత్ర "లక్షణహేత్వోః" ఇతిహేత్వర్థశ్శత్రాదేశః; చిన్తయన్తీమతిరితితు - అనుభూయమానానుభవవన్నిర్దేశ

వరవరమునిమేవ చిన్తయన్తీత్యనేన - ప్రసిద్ధచిన్తయన్తి దీర్ఘచిన్తయన్తీభ్యాం విలక్షణేయం కాచిచ్చిన్తయన్తీతిస్ఫోర్యతే; ప్రహర్షయన్తం చిన్తయన్తి ప్రసాదమేతీత్యత్రచ "తాపార్త్తోజలశాయినమ్" ఇతిన్యాయోనుసన్ధేయః; శ్రుతిమధురై రుదితైరిత్యత్ర రుదితైరితి ప్రతీత్యా విరుద్ధ మతికృద్దోషఇతి కేచిదాహుః, తన్న, "శ్రుతిమధురైః" ఇతివిశేషణస్వారస్యవిఘాతిత్వాత్.

యద్వా నాత్రవిరుద్ధమతికృద్దోషః, హాహన్తహన్తేత్యాదినా దుఃఖాతిశయస్యప్రస్తుతత్వా త్పరమార్తిప్రయుక్తరుదితస్య స్వరూపౌజ్వల్యహేతుత్వాత్, "కిమర్థంతవనేత్రాభ్యాం వారిస్రవతిశోకజమ్" ఇత్యాది న్యాయేన శేషిప్రియత్వాచ్చ; "నచైవదేవీవిరరామకూజితాత్" ఇతిన్యాయేన శ్రుతిమధురత్వస్యాప్యుపపత్తేశ్చ; "సుఖంవాదుఃఖంవా నిబిడయతుయన్నోస్సహృదయేత్వ మద్వానన్దాత్మాకరిణమతిపూర్ణోరసభరః" ఇతిన్యాయేన చిన్తయన్తీనిరత్యయంప్రసాదమేతీత్యస్యా ప్యుపపత్తేశ్చ, "క్రుధ్యేద్విపీ దేద్వేష్యేచ్చ" ఇతి భరద్వాజోక్తరీత్యా విషాదత త్కార్యయోరదోషత్వాచ్చ. (౧)

ఇత్థంగ్రన్థనిర్మాణకర్మణేత్యుక్తస్వాధ్యాయవిశేష మనుసన్ధాయ "వ్యాఖ్యానైర్లేఖనైర్వాపి" "వ్యాచక్షీతనిబధ్నీయాత్" ఇత్యాదివిశేషశాస్త్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానరూప స్వాధ్యాయ విశేషమనుసన్ధత్తే, (అథేతి)

మూ;—అథగోష్ఠీంగరిష్ఠానా మధిష్ఠాయసుమేధసామ్ ।
వాక్యాలఙ్కృతివాక్యాని వ్యాఖ్యాతారం నమామితమ్ ॥

పదవురై.

అథ-యతిరాజవింశతి యరుళిచ్చెయ్‌తపిఱకు, గరిష్ఠానామ్ - ప్రత్యేకమ్ గ్రన్థనిర్మాణశాలికళాయ్ మహనీయాళాన, సుమేధసామ్-జ్ఞానవృద్ధాళానకోయిలణ్ణాన్ ముతలానారుడైయ, గోష్ఠీమ్ - సదస్సుక్కు, అధిష్ఠాయ - (ఏకాన్తమాక యోగాభ్యాసమ్ శెయ్‌తిరున్ద స్థలత్తినిన్ఱుమ్) ఎழுన్దరుళి, వాక్యాలఙ్కృతివాక్యాని - పూర్వాచార్య వచనప్రచురమాన శ్రీవచనభూషణత్తిన్ వాక్యఙ్గళుక్కు, వ్యాఖ్యాతారమ్ - పదచ్ఛేదపదార్థోక్త్యాదికళాల్ వ్యాఖ్యానమ్ శెయ్‌తరుళి క్కొణ్డిరుక్కుమ్, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, నమామి - దణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్.

వ్యా:—(అథ) గ్రన్థనిర్మాణానన్తరమ్; యతిరాజవింశత్యా యతిరాజప్రీణనానన్తరమిత్యర్థః; (గరిష్ఠానామ్) గురుతమానామ్; ప్రత్యేకంవ్యాసపదనిర్వోఢౄణామ్, (సుమేధసామ్) సమీచీనమేధాయుక్తానామ్, "మేధాశుగ్రహణే" ఇతిధాతు పాఠాదాశుగ్రహణంమేధా; "ధీర్ధారణావతీమేధా" ఇత్యుక్తరీత్యాధారణావతీధీర్వామేధా, తస్త్రీణోభయీవామేధాత్రవివక్షితా: "నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః" ఇత్యసిచ్ప్రత్యయః, (గోష్ఠీమ్) పరిషదమ్, (అధిష్ఠాయ) అధ్యాస్య, ఉపవిశ్య రాదితి శేషః.

(వాక్యాలఙ్కృతేః) శ్రీవచనభూషణస్య, రత్నప్రచురం భూషణంరత్నభూషణమితివత్, వచనప్రచురత్వాదనుసన్ధాతౄణా మౌజ్జ్వల్యకరత్వాచ్చవచనభూషణత్వమ్, శబ్దప్రాచుర్యంహ్యర్థప్రాచుర్యగమకమ్, ప్రాచుర్యస్య స్వాశ్రయంప్రతివిశేష్యత్వే స్వాశ్రయ సమానాధికరణ తద్విజాతీయాల్పత్వనిష్ఠ ప్రతియోగిత్వ భాననియ

మాదిత్యతో వచనపదం పూర్వాచార్యవచనపరమ్; తథాచ, తద్వి జాతీయస్య స్వవచనస్యాల్పత్వమా ప్త్యతిశయ సమ్పాదక మిత్యభి ప్రాయేణ పూర్వాచార్యవచన ప్రచురత్వం పూర్వై ర్వ్యాఖ్యాతమ్; అయంన్యాయో వాక్యాలఙ్కృతిపదేప్యనుసన్ధేయః. (వాక్యాని) "కృతిగమ్భీరసన్దర్భం శ్రీమద్వచనభూషణమ్" ఇతి ప్రసిద్ధానికార్థకక్రియారూపాణి; "వివిచ్యమానంనాకాఙ్క్షం పరానాకాఙ్క్షశబ్దకమ్। కర్మప్రధానంగుణవదేకార్థం వాక్యముచ్యతే," ఇత్యుక్తలక్షణలక్షితాని.

(వ్యాఖ్యాతారమ్) పదచ్ఛేదాదిభిర్వివరణశీలమ్, తాచ్ఛీలిక తృన్ప్రత్యయః, అతోనషష్ఠీ, నలోకేతినిషేధాత్, అనేన శ్రీవచనభూషణస్య "పరిచితమివాధాపిగహనమ్" ఇత్యుక్తస్వభావవిశేషోవ్యఞ్జితః. అతఏవకాలక్షేపశ్చానేన సిధ్యతీత్యుక్తంభవతి, (తంవరవరమునిం నమామి).

అథవా, గరిష్ఠానాం గోష్ఠీమధిష్ఠాయ వాక్యాలఙ్కృతివాక్యానిసుమేధసాం వ్యాఖ్యాతారమిత్యన్వయః; సుమేధసామిత్యనేనచ ఉపదేశపాత్రతోపయుక్తమహాబుద్ధిత్వంవివక్షితమ్; యథోక్తం శాణ్డిల్యేన, "ప్రియవాక్యం మహాబుద్ధిమ్" ఇతి, అనేన "శిష్యాణాంశిక్షయావాపి స్వాధ్యాయార్థోయముచ్యతే," ఇతి స్వాధ్యాయవిశేషోనుష్ఠిత ఇత్యుక్తంభవతి,

అత్రచ, "సాఙ్గాఖిలద్రవిడసంస్కృతరూప వేదసారార్థసఙ్గ్రహ మహారసవాక్యజాతమ్" ఇతి ప్రసిద్ధస్య శ్రీవచనభూషణస్యవ్యాఖ్యానాదినా సర్వోపిస్వాధ్యాయోనుష్ఠితోభవతి; యథోక్తంభరద్వాజేన, "పురాణాన్యవగాహేత నేతిహాసానియత్రచ। కేశవస్య

జగత్సర్గ స్థితిభఙ్గాదికీర్త్యతే । స్తోత్రాణికల్యాన్ నామాని కథాశ్చ వివిధాహరేః । సద్భిఃప్రణిహితాంశ్చాన్యాన్ ప్రబన్ధాన్ పరిశీలయేత్ మూలస్య న్గమయోవేదః పఞ్చరాత్రఞ్చతత్పరమ్ । అన్యచ్చతత్పరం గ్రాహ్యం శాస్త్రంనాన్యాదృశంపునః, " ఇతి; " దివసస్యాష్టధాభాగో దక్షాదిభిరుదాహృతః " ఇత్యుక్తప్రక్రియయాతు, " వేదాభ్యాసాద్వితీయేతు " ఇత్యుక్త వేదాభ్యాసః " తత్వందివ్యప్రబన్ధానామ్ " ఇత్యాదినోక్తః; " ఇతిహాసపురాణాది పాఠస్సప్తమష్టయోః" "ఇతిహాసపురాణాభ్యాం షష్ఠంసప్తమమభ్యసేత్ " ఇత్యుక్త మితిహాస పురాణప్రవచనన్తు శ్రీవచనభూషణవ్యాఖ్యానేనానుష్ఠిత మిత్యుక్తం భవతి, "వేదార్థనిర్ణయః స్మృతీతిహాసపురాణైః" ఇతి ఖలుతత్రోద్ధక్రమః;

వ్యాఖ్యానప్రకారశ్చశావ్యే విశదముక్తః, " సతత్రనిశ్చలం చేత శ్చిరేణవినివర్తయన్ । రహస్యగ్రన్థతత్త్వేషు రమయామాసతత్ప్రియాన్ । వాక్యసఙ్గతివాక్యార్థ తాత్పర్యాణి యథాశ్రుతమ్ । వ్యాకుర్వన్నేవపూర్వేషాం వర్తమానంపదేపదే । స్వమనీషికయా నైవ కల్పయన్ కిఞ్చిదప్యయమ్। గుప్తాన్ పూర్వైర్గురుత్వేన గూఢానర్థానదీదృశత్ । శ్రుతిస్మృతీతిహాసేన శ్రుత్యన్తైః పఞ్చరాత్రతః । దేశికానాం నిబన్ధ్రాణాం దర్శయన్నేకకణ్ఠతామ్ । వాక్యాలఙ్కారవాక్యాని వ్యాచక్షాణోవిచక్షణాన్ । సుధియస్స్వదయామాస స్వస్వరూపం సుదుర్గ్రహమ్ " ఇతి. (౭)

మూ; —సాయన్తనం తతఃకృత్వా సమ్యగారాధనంహరేః ।

స్వైరాలాపైశ్శుభైశ్శ్రోత్రాన్ నన్దయన్తంనమామితమ్॥

పదవురై.

తతః - సాయంసన్ధ్యావన్దనమ్ శెయ్తపిఱకు, సాయన్తనమ్- సాయంసన్ధ్యాకాలత్తిల్ శెయ్యక్కడవతాన, హరేః - ప్రాప్తివిరోధి నిరాసకనాన అరఙ్గనకరప్పనుక్కు, ఆరాధనమ్ - తిరువారాధనత్తై, సమ్యక్ - నన్రాక, కృత్వా - పరమభక్తియుడన్ శెయ్తు, శుభైః- మఙ్గళకరమాన, స్వైరాలాపైః - స్వచ్ఛన్దమాన వార్త్తైకళాలే, (దుర్గ్రహమాన శాస్త్రార్థఙ్గళై అరుళిచ్చెయ్తు) శ్రోతౄన్-శ్రోతాక్కళాన కోయిలణ్ణన్ ముతలాన జ్ఞానాధికర్కళై, నన్దయన్తమ్-సన్తోష యుక్తాళాక ప్పణ్ణానిఱ్కుమ్, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, నమామి - దెణ్డన్ సమర్పిక్కిఱేన్.

వ్యా;—(తతః) బుద్ధిస్థాత్సాన్ధ్యవిధి సాధనాదనన్తరమ్, ఉక్తఞ్చ కావ్యే; - "తతస్సాన్ధ్యంవిధింకృత్వాస్తుత్వాచమధుసూదనమ్" ఇతి; తతఇత్యస్య పూర్వపరామర్శిత్వేపి గుణోపసంహారన్యాయేన కావ్యోక్తసాన్ధ్యవిధివిధానమానేతవ్యమ్, (సాయన్తనమ్) సాయంసన్ధ్యాభవమ్; సాయంచిరమిత్యాదినా ట్యుట్ప్రత్యయ తుడాగమావనాదేశశ్చ,

(హరేః) విరోధినిరసనశీలస్య రఙ్గనిధేః, అథవా, "బ్రహ్మాణాంశితికణ్ఠఞ్చ యమంవరుణమేవచ । ప్రసహ్యాహరతేయస్మాత్తస్మాద్ధరిరితీర్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వదేవతానియమనశీలస్య, అత్రరఙ్గనిధిమితి సౌలభ్యముక్తమ్, శ్రీసధిమితి సౌన్దర్యముక్తమ్. హరిమితి పరత్వముక్తమ్, తథాచ, పరత్వసౌన్దర్యసౌలభ్యానాం మేళనమాశ్రయణీయత్వప్రయోజకమిత్యుక్తంభవతి. (ఆరాధనమ్) అర్చనమ్. (సమ్యక్కృత్వా) పరభక్త్యాకృత్వా, (శుభైః) మఙ్గళకరైః, (స్వై

రమేవకృత్తైరాభాషణైః, (శ్రోతౄన్) పూర్వోక్తాన్ సుమేధసః, (నన్దయన్తమ్) సుఖయన్తమ్; సమృద్ధాన్ కుర్వన్తం వా, (తమ్) వరవరమునిమ్; నమామి టునదిసమృద్ధావితిధాతుపాఠః.

స్వైరాలాపప్రకారశ్చశతకేషుసంహితః, "ఆమ్నాయేషుస్తుతిభిరమితైస్సేతిహాసైః పురాణైర్దూశ్ర్యం యత్త్వృష్యదిహవిదుషాం దేశికానాంప్రసాదాత్ । స్వైరాలాపైస్సులభయసితత్త్వంహిమోపాయతత్త్వం దర్శందర్శంవరవరమునే దైన్యమస్మద్విధానామ్ " ఇతి,

" శోధయిత్వా " " ఆరాధ్య " " ఆరాధనంకృత్వా " ఇతి కాలత్రయార్చనముక్తమ్, తదిదం శాణ్డిల్యేనోక్తమ్; "అముహూర్తాత్తువైబ్రాహ్మాదన్యూనంప్రహరాత్సుధీః । స్నానార్చన జపస్తోత్రపాఠైః కాలంవినోదయేత్ । భోగానుపార్జ్యయాగార్థమ్, " ఇత్యారభ్య, " ప్రసన్నే యోగమారభేత్, అభిగమ్యయథాపూర్వ మర్చయిత్వా యథావిధి " ఇతి, త్రికాలద్రవ్యయోగేనేతిచ, తథా పరాశరేణాప్యుక్తమ్, " త్రికాలమర్చయేద్దేవం ప్రతిమాసువిశేషతః, " ఇతి, " ఏవంత్రికాలమర్చాయాం పూజయేద్విధివత్పరమ్ " ఇతిచ, " కాలత్రయార్చనాన్తేతు " ఇతిచ; యతిధర్మసముచ్చయేచ, "ప్రాతస్స్నానంజపోహోమానాం నిత్యమేకాన్తశీలతా। నమస్కారోపవాసౌచ భక్తిర్విష్ణౌతథాగురౌ । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మసంస్పర్శః ప్రాణాయామరతిస్తథా। త్రైకాల్యమర్చనంవిష్ణోః పరమం ముక్తిసాధనమ్ " ఇతి, అత్రిశ్చ-" త్రైకాల్యమర్చనంవిష్ణోః " ఇతిచ, ఇదఞ్చారాధనంపాఞ్చకాల్యస్థానాభిషిక్తమ్, తదుక్తంభరద్వాజపరిశిష్టే, " ప్రాప్త్యాభిగమనందృష్ట్యోపాదానం నమసార్చనమ్। స్వాధ్యాయఃకీర్తనాద్యోగ స్సార్వర్ణాదపి కేవలమ్ । ఏవంవిద్వానేకదాపి కుర్వన్ స్యాత్పాఞ్చకాలికః। కృతంభవతివాసర్వ మిజ్యయైవహి కేవలమ్, " ఇతి,

ఏవంయోగోపి త్రైకాలికః; తదుక్తం శాణ్డిల్యేన, "వక్ష్యామి యోగాదూర్ధ్వం యత్కర్తవ్యం స్నానపూర్వకమ్।ఉచ్చైస్స్వరేణ యోగాన్తే స్తుత్వాస్తోత్రైరనన్యధీః," ఇత్యాది, తథా "అష్టాఙ్గ యోగప్రీతిఞ్చ కృత్వాధ్యానపరోవశీ" ఇతి

"యామిన్యాంయోగకాలేతు యత్కార్యంయోగిభిర్నరైః। వక్ష్యామిపస్సమాసేన శృణుధ్వంమునిపుఙ్గవాః," ఇత్యుపక్రమ్య, "కుర్యాద్యోగమతన్ద్రితః" ఇత్యాదిచ, యతిధర్మసముచ్చయేచ, శఙ్ఖః; - శూన్యేగృహేదేవగృహే గుహాయాం గిరిగహ్వరే। యత్ర వారమతేబుద్ధి స్తత్రాసీతప్రసన్నధీః। యోగశాస్త్రోక్తమార్గేణ కృతాసనపరిగ్రహః। యోగంయుఞ్జీతసతతం సన్ధ్యాస్వపివిశేషతః," ఇతి, అయఞ్చయోగః పాఞ్చకాల్యస్థానాభిషిక్తః, తదుక్తం భరద్వాజపరిశిష్టఏవ; - "సర్వంయోగేనవాకృతమ్" ఇతి తదిదంకాలత్రయేపి యోగానుష్ఠానం "ప్రకారాన్ప్రణిధాయచ" "తతశ్చేతస్సమాధాయ" "కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయే" ఇత్యుక్తమ్;

కిఞ్చ "శ్రీమన్యతీన్ద్రతవదివ్యపదాబ్జసేవామ్" ఇత్యుక్తత్వాచార్యార్చనమపి పాఞ్చకాల్యకార్యకరమ్, తదుక్తం భరద్వాజపరిశిష్టే, "పూజనేనగురోర్వాపి సతాంవాపరిషేవణాత్," ఇతి, ఏవం స్వాధ్యాయోపి త్రైకాలికః; తదుక్తంశాణ్డిల్యేన, "వాసుదేవాదిమూర్తీనాం నామ్నాంసఙ్కీర్తనంచరేత్," ఇతి, ప్రాతఃకాలికంప్రకృత్య "అతన్ద్రితస్స్వాధ్యాయే యోగయుక్తాత్మనస్సదా। సద్భక్త్యాస్విన్నదేహస్య నావశ్యం నామకీర్తనమ్" ఇతి. "వేదాభ్యాసోద్వితీయేతు" ఇతి, "ఇతిహాసపురాణాభ్యాం షష్ఠంసప్తమమభ్యసేత్" ఇతిచ, స్థలాన్తరేషూక్తమ్, సోపి త్రైకాలికస్వాధ్యాయోత్ర "ధ్యాత్వారహస్యత్రితయమ్" "తత్త్వందివ్యప్రబన్ధానామ్" "వా

క్యాలఙ్కృతివాక్యాని వ్యాఖ్యాతారమ్ " ఇత్యుక్తః, అయమపిపా ఇచ్ఛకాల్యకార్యకరః, తదుక్తంభరద్వాజపరిశిష్టే, " స్వాధ్యాయేనా పివిదుష స్సర్వంయోగేనవాకృతమ్ " ఇతి, (3)

తతఃకనకపర్యఙ్కే తరుణద్యుమణిద్యుతౌ।
విశాలవిమలశ్లక్ష్ణ తుఙ్గతూలాసనోజ్జ్వలే ॥ ౪॥
సమగ్రసౌరభోద్గార నిరన్తరదిగన్తరే।
సోపధానేసుఖాసీనం సుకుమారేవరాసనే ॥ ౫॥

పదవురై.

తతః - స్వస్వరూపాది ప్రకాశక స్సూక్తివిశేషఙ్గళాలే శిష్య జనఙ్గళై రక్షిప్పిత్తపిఱకు, తరుణద్యుమణిద్యుతౌ - బాలసూర్యనోళ్ కాన్తియైయుడైయతాయ్, విశాలవిమలశ్లక్ష్ణతుఙ్గతూలాసనోజ్జ్వలే - విస్తారముడైయతాయుమ్, దోషరహితమాయుమ్, స్నిగ్ధమాయుమ్, ఉన్నతమాయుముళ్ళ పఞ్జణైయినా లలఙ్కృతమాయ్, సమగ్ర సౌరభోద్గార నిరన్తరదిగన్తరే - నిరవధికమాన భగవత్ప్రసాదగన్ధ మాల్యాది పరిమళప్రవాహత్తినాల్ వ్యాప్తమాన నాలుపక్కత్తై యుడైయతాయ్, సోపధానే - శ్రమపరిహారార్థమాక శాయ్కై క్కుత్తక్క తలైయణైకళై యుడైయతాన, కనకపర్యఙ్కే - భృత్యర్ కళినాల్ సజ్జీకృతమాన స్వర్ణమయమఞ్చత్తిల్, సుకుమారే - అతిమృదుళమాయ్, వరాసనే - యోగయోగ్యమాన దర్భాజినాది కళాల్ శెయ్యప్పట్ట ఉత్తమాసనత్తిల్, సుఖాసీనమ్ - మనోనుకూల మాక వెళ్ళున్దరుళియిరుక్కిఱ; ఇతఱ్కు, మేలే "చిన్తయామితమ్" ఎన్గిఱవిడత్తిల్ " తమ్ " ఎన్ఱతోడు అన్వయమ్. (౫)

వ్యా:—(తతఇతి) తతః - పఞ్చమోపాయతత్త్వ విష్టార పరస్వైరాలాపైః శ్రోతృజనోజ్జీవనానన్తరం (తరణిద్యుమణిద్యుతౌ) బాలార్కసమప్రభే, విశాలేన - విస్తారవతా, విపులేన-నిర్దోషేణ, శ్లక్ష్ణేన - మసృణేన, తుఙ్గేన - ఉచ్ఛ్రితేన, తూలాసనేన. ఉజ్జ్వలే-ప్రకాశమానే, సమగ్రేణ - సమ్పూర్ణేన, సౌరభస్య - భగవత్ప్రిపాదపద్మాల్యాది సౌగన్ధ్యస్య, ఉద్గారేణ - అతిశయితప్రవాహేన, నిరన్తరాణి - నిరన్ధ్రాణి దిగన్తరాణి - దిఙ్మధ్యానియస్యతథోక్తే. (సోపధానే) పశ్చాత్కాయవహనక్లేశ పరిహారాయోపాశ్రయభూతోపధానసహితే, (కనకపర్యఙ్కే) హేమమఞ్చే, "మఞ్చపర్యఙ్కపల్యఙ్కాః ఖట్వయాసమాః" ఇతిహికోశః, (సుకుమారే) అతిమృదులే, (వరాసనే) "చేలాజినకుశోత్తరమ్" ఇత్యుక్త యోగయోగ్యాసనే, సుఖేనాసీనమ్, అస్యచ చిన్తయామిత మిత్యుత్తరత్రాన్వయః.

అత్రసుఖాసీనమిత్యనేన "ఆసీనస్సమ్భవాత్" ఇతిసూత్రార్థోనుసంహితః; సమగ్రసౌరభేత్యాదినాచ, "మనోనుకూలే" "తథో నివాతకేరమ్యే యత్రవారమతేమనః" ఇత్యాదిస్మృతివచన విషయకస్య, "యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్" ఇతిసూత్రార్థోనుసంహితః.

అత్ర "కనకపర్యఙ్కే" ఇత్యస్య భృత్యైస్సజ్జీకృతఇత్యాదిః. కావ్యేసమానప్రకరణే, "తతస్సజ్జీకృతం భృత్యైశ్శయనీయం విభూషయన్," ఇత్యుక్తేః, "భృత్యైస్స్నిగ్ధైః ప్రియహితపరైరఞ్చితే భద్రపీఠే తుఙ్గంతూలాసనవరమలఙ్కుర్వతస్సోపధానమ్" ఇతి శతకోక్తైశ్చ; ఏవఞ్చ భక్తాభ్యర్థనయా పర్యఙ్కాభ్యనుజ్ఞానదుష్యతి;

తథాచ భాగవతే పారమహంస్య ధర్మమధికృత్య ప్రహ్లాదప్రత్యజగరేణోక్తమ్. "క్వచిచ్ఛయేధరోపస్థే తృణపర్ణాశ్మవేశ్మసు। క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కే-కశిపౌ వా పరేచ్ఛయా," ఇతి; ఏతేన "రాత్ర్యాన్యానఞ్చయానఞ్చ స్త్రీకథాంలౌల్యమేవచ। మఞ్చకం శుక్లవస్త్రఞ్చ యతీనాంపతితానిషట్" ఇత్యాదికంలౌల్యసమభివ్యాహారాత్స్వయంరాగతో గృహీతమఞ్చనిషేధపరమితి స్ఫోరితమ్; ఏతేనకావ్యాద్యుక్తం యానాభ్యనుజ్ఞానాదికమపివ్యాఖ్యాతమ్; "రథేభాశ్వైశ్చరేత్క్వాపి" ఇతి భాగవతోక్తేః, విశిష్యైవచపరాశరసంహితావచనాన్యత్రానుసన్ధేయాని; కనకపర్యఙ్క-ఇత్యుక్తసౌవర్ణసమ్బన్ధోపిపరప్రార్థనయా; అతోనదుష్యతి; యతో మేధాతిథి స్సౌవర్ణపరిగ్రహస్యైవదోషంమన్యతే, నతూపయోగస్య; తథాచ తేనోక్తమ్, "సౌవర్ణరౌప్యకాంస్యేషు తామ్రాబ్జాశ్మమయేషుచ। భుఞ్జన్భిక్షుర్నలిప్యేత దూష్యతేతుపరిగ్రహాత్" ఇతి; ఇదఞ్చవచనంన్యాయసామ్యాదన్యస్యాపి సౌవర్ణస్యోపయోగమనుమన్యతే; అతఏవ "దూష్యతేతుపరిగ్రహాత్" ఇతివాక్యశేషస్స్వరసః, (౮) (౯)

తన్నామగుణహార్ష్టిత ఇత్యాద్యుక్త భక్తజనప్రస్తుతాం స్వాచార్యస్తుతి మనుభవతి (ఉన్మీలదితి)

మూ:-ఉన్మీలత్పద్మగర్భ ద్యుతితలముపరి క్షీరసఙ్ఘాతగౌరం।
రాకాచన్ద్రప్రకాశప్రచురనఖమణి ద్యోతవిద్యోతమానమ్ ॥
అఙ్గుళ్యగ్రేషుకిఞ్చిన్నతమతిమృదుళం రమ్యజామాతృయోగీ
దివ్యంతత్పాదయుగ్మం దిశతుశిరసి మే దేశికేన్ద్రోదయాళుః ॥

పదవురై.

దయాళుః - పరమకృపాళువాయ్, దేశికేన్ద్రః - ఆచార్య శ్రేష్ఠరాన, రమ్యజామాతృయోగీ - మణవాళమామునికళ్, ఉన్మీలత్పద్మగర్భద్యుతితలమ్ - వికసియానిన్ఱుళ్ళ శెన్దామరైప్పూ మధ్యప్రదేశత్తిన్ కాన్తిపోన్ఱ కాన్తియైయుడైయ అడిప్రదేశత్తైయుడైయత్తాయ్, ఉపరి - మేల్ భాగత్తిల్, క్షీరసఙ్ఘాతగౌరమ్ - క్షీరరాశిపోల వెళుత్తుమ్, రాకాచన్ద్రప్రకాశ ప్రచుర నఖమణిద్యోతవిద్యోతమానమ్ - పూర్ణచన్ద్రసదృశ కాన్తిభూయిష్ఠమాయ్ స్పృహణీయమాన నఖకాన్తియినాల్ విళఙ్గానిన్ఱుమ్, అఙ్గుళ్యగ్రేషు - విరల్ కళిన్ నునిగళిల్, కిఞ్చిత్ నతమ్ - కొఞ్చమ్ వణఙ్గియుమ్, అతిమృదుళమ్ - అత్యన్త సుకుమారమాయ్, దివ్యమ్ - అప్రాకృతమాయ్, తత్ - అతివిలక్షణమాన, పాదయుగ్మమ్ - తిరువడిత్తామరైకళై, మే - అతిలాశైయుడైయ వడియేనుడైయ, శిరసిదిశతు - శిరస్సుక్కు అలఙ్కారమాక ప్రసాదిక్క వేణుమ్. (౬)

వ్యా;—(దయాళుః) కరుణాశీలః (దేశికేన్ద్రః) దేశికానామ్ - ఆచార్యాణామ్, ఇన్ద్రః - శ్రేష్ఠః, ఇది - పరమైశ్వర్యే, ఆచార్యత్వోపయుక్త ధర్మపుష్కలఇత్యర్థః, అనేనచస్వానువృత్తిప్రసన్నాచార్యాత్ కృపామాత్రప్రసన్నాచార్యస్య అభ్యర్హితత్వం వ్యఞ్జితమ్; (రమ్యజామాతృయోగీ) (ఉన్మీలతః) వికసతః, నతువికసితస్యేత్యర్థః, (పద్మగర్భస్యేవ) వాతాతపాద్యనుపహతాభ్యన్తరప్రదేశస్యేవ (ద్యుతిః) కాన్తిః, యస్యతత్తథోక్తమ్; తథావిధం (తలమ్) యస్యతత్తథోక్తమ్, పద్మద్యుతిత్వఞ్చారక్తత్వమ్; యథోక్తం శతకే, "పద్మపత్రాభితామ్రమ్" ఇతి; పాదతలస్యారక్తత్వంహిమహాపురుషలక్షణమ్, తదుక్తమ్ "నేత్రాన్తనఖపాణ్యఙ్ఘ్రితలైస్తా

మైస్త్రిభిర్భగీ" ఇతి, తథా, "ముఖనేత్రాస్యజిహ్వోష్ఠ తాలు స్తన నఖాః కరా । పాదౌ చ దశపద్మాని పద్మాకారాణి యస్య చ" ఇత్యే తదపి పద్మగర్భద్యుతీత్యత్రానుసన్ధేయమ్;

(ఉపరి క్షీరసజ్ఘాతగౌరమ్) ఊర్ధ్వభాగే క్షీరరాశివద్ధవళమ్, అనేన దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య పాణ్డురవర్ణత్వం వ్యఞ్జితమ్; అత్ర చ హేతు శ్శేషాంశత్వమ్, యథా బలభద్రస్య, తదుక్తం కావ్యే, "మఙ్గళం పన్నగేన్ద్రాయ మర్త్యరూపాయ మఙ్గళమ్" ఇతి; అత్ర క్షీరసఙ్ఘాతేతి సఙ్ఘాతదృష్టాన్త మహిమ్నా పాదయోర్మహత్త్వం వ్యజ్యతే; తదప్యుక్తం బ్రహ్మణా, "శిరోలలాటశ్రవణే గ్రీవావక్షశ్చదృక్తథా। ఉదరం పాణిపాదౌ చ పృష్ఠం దశబృహన్తి చ" ఇతి.

(రాకాచన్ద్రప్రకాశేన) పూర్ణిమాచన్ద్రసదృశశోభయా, (ప్రచురాణామ్) భూయిష్ఠానామ్, (నఖమణీనామ్) రత్నవత్స్పృహణీయానాం నఖానామ్ (ద్యోతేన) ప్రకాశేన, (విద్యోతమానమ్) క్షీరార్ణవమివ అనేకచన్ద్రైర్విశేషతో దీప్యమానమ్. అత్ర చన్ద్రప్రకాశ ప్రచురేతి ప్రాచుర్యస్య స్వాశ్రయం ప్రతి విశేషస్య సతి సమ్భవే ప్రాయశస్స్వాశ్రయ సమానాధికరణ స్వాశ్రయ విజాతీయనిష్ఠాల్పత్వప్రతియోగికత్వ భాననియమేన పద్మద్యుతిత్వ ముపస్థితత్వాల్లభ్యతే; చన్ద్రవర్ణానాం పద్మద్యుతిత్వ మగ్రభాగేష్వతిరిక్తాగ్రత్వం నఖానాం లభ్యతే; అత్ర చ వచనమున్నిలత్పద్మగర్భద్యుతితలమిత్యత్ర లిఖితం ద్రష్టవ్యమ్.

(అఙ్గుళ్యగ్రేషు కిఞ్చిన్నతమితి) కుటిలాఙ్గుళిత్వమనేనోచ్యతే, తదుక్తం హి "పాదావరాళాఙ్గుళీ" ఇతి; (అతిమృదుళమ్) పూర్వోక్తామ్లాన కుసుమాదపి కోమళమ్, (దివ్యమ్) అప్రాకృతమ్, (తత్)

విలక్షణమ్ (పాదయుగ్మమ్) (మేశిరసి) అత్యన్తతృషితస్యమమమూర్ధని, (దిశతు) దదాతు, అవతంసీకరోత్విత్యర్థః, అత్ర "తత్పాదౌ గృహ్యమూర్ధ్ని స్వే నిధాయవినయాన్వితః" ఇత్యుక్తస్య పాదధారణస్య ఆచార్యకర్తృకనిధాన పూర్వకత్వమత్యన్త పారతన్త్ర్యానుగుణం ప్రార్థ్యతే. (౬)

మూ:—త్వం మే బన్ధు స్త్వమసిజనక స్త్వం సఖా దేశిక స్త్వం ।
విద్యావృ త్తంసుకృతమతులం వి త్తమప్యు త్తమంత్వమ్ ॥
ఆత్మా శేషీభవసిభగవ న్నా న్తరశ్శాసితాత్వం ।
యద్వాసర్వం వరవరమునే యద్యదాత్మానురూపమ్ ॥

పదవురై.

వరవరమునే - మణవాళమామునికళే! త్వమ్ - దేవరీర్, మే - అడియేనుక్కు, బన్ధుః-అవర్జనీయ సమ్బన్ధముడైయ బన్ధువాక, అసి - ఆకిఱీర్, త్వమ్ .. దేవరీర్, జనకః - (విద్యాప్రదానాదికళాలే) పితావాక, అసి - ఆకిఱీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, సఖాఅసి - భగవదనుభవాదికళిల్ వృత్తకీర్తనాదికళుక్కు సహాయభూతరాక వాకిఱీర్. త్వమ్ - దేశికః - అజ్ఞాతజ్ఞాపనాదికళాల్ ఉపకరిక్కుమ ఆచార్యరాకవాకిఱీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, విద్యా - మాతేవరఱుతీత్యుక్తరీత్యారక్షణోపయోగియాన విద్యైయాకవాకిఱీర్, త్వం - వృత్తమసి - పూర్వోక్తవిద్యాఫలమాన అనుష్ఠానమ్బోల్ హితభూతరాకిఱీర్, అతులంసుకృతమపి-ఱుయిష్ణువన్దిక్కేన్ఱసమ్బన్ని దానమాన పుణ్యమాకవాకిఱీర్, త్వమ్ - దేవరీర్, ఉత్తమమ్ - అనాయాసలభ్యమాయ్ ఱుయిష్ణువన్దిక్కేయిరుక్కుమ విత్తమసి - ధన

మాకఆకిఱీర్ త్వమ్ - దేవరీర్, ఆత్మాభవసి - పూర్వోక్తధనాది సర్వత్తైయుమ్ స్వార్థమాక ఉపాదానమ్ శెయ్కిఱ ప్రధానభూత ఆత్మావాకిఱీర్, శేషీభవసి - అడియేనై కైక్కొత్కారమ్కొళ్ళుకిఱ శేషియాకవాకిఱీర్, భగవన్ - షాడ్గుణ్య పరిపూర్ణరే, త్వమ్-దేవరీర్, ఆన్తరః శాసితాఽసి-ఉళ్ళేనిన్ఱు నియమిత్తుప్పోరుమవరాకవుమాకిఱీర్, యద్వా-తనిత్తనియాయ్ బహువాకచ్చొల్లియెన్, యత్ యత్-యాతొన్ఱు యాతొన్ఱు, ఆత్మానురూపంభవతి - ఆత్మస్వరూపత్తుక్కుఉచితమో, తత్సర్వమ్ - అవైయావైయుమాకవుమ్, భవసి-ఆకిఱీర్.

వ్యా;—(త్వమితి) పరవరమునే! (త్వంమేబన్ధురసి) బధ్నాతీతిబన్ధుః;-అవర్జనీయబన్ధవానసి, "అసి" ఇతివర్తమానేన - కాదాచిత్కబన్ధుభ్యోవ్యావృత్తిః, బన్ధవ్యోవ్యాపాయోపేయభూతాః;తద్భూతస్త్వమసీత్యుచ్యతే; (త్వంజనకోసి) పితాసి, "సహివిద్యాతస్తంజనయతి" ఇతిహ్యుక్తమ్; అత్రాప్యసీత్యనేన హిరణ్యాదిభ్యోవ్యావృత్తిర్ద్యోత్యతే.

(త్వంసఖాసి) మిత్రమసి; మిత్రమాపదిజానీయాదితిహ్యుక్తమ్. భగవదనుభవాదిషు వృత్తకీర్తనసాహాయ్యాదిక మత్రాభిప్రేతమ్; అత్రాప్యసీత్యనేన ఉపకారోపాధిక సఖిత్వవిశేషోవ్యుదస్యతే; (దేశికోసి) అజ్ఞాతజ్ఞాపకత్వేనతదాతదోపకరోషి; "నగురోరపరస్త్రాతా" ఇతి హ్యుక్తమ్, (త్వంవిద్యాసి) పూర్వోక్తగురూపదిష్టవిద్యాసి, మాతేవరక్షతీత్యాద్యుక్త విద్యాధర్మవానసి.

(త్వంవృత్తమసి) పూర్వోక్తవిద్యాఫలభూత సద్వృత్తపద్ధతభూతోసి, (అతులంసుకృతమసి) పూర్వాపరాణాం సర్వేషాంనిదాన

భూతపుణ్యమసి, అతులమిత్యనేన అచేతనభూతం ఊయిఫలప్రదం ఫలప్రదానేనచఊయిష్షు ప్రసిద్ధసుకృతం వ్యుదస్యతే; (త్వముత్తమం విత్తమసి) అస్తిత్వజ్ఞానమాత్రేణ ప్రాణధారకం స్వవతాంసర్వోపసేవ్యతాపాదకంధనమసి; ఉత్తమశబ్దేన- "అర్థానామార్జనేదుఃఖమ్" ఇత్యుక్తంప్రసిద్ధధనంవ్యుదస్యతే.

(త్వమాత్మాభవసి) పూర్వోక్తస్య సర్వస్యాపి ఉపాదాతృతయాప్రధానభూతఆత్మాభవసి, (శేషీభవసి) ఆత్మనోప్యుపాదాతృతయాప్రధానతమోసి, (భగవన్) జ్ఞానశక్త్యాదిగుణాశ్రయ, (ఆన్తరశ్శాసితాత్వంభవసి) అన్తరేభవః ఆన్తరః, తథావిధోయశ్శాసితా - నియన్తా, సోసి; "జనకః" "దేశికః" ఇతి బాహ్యశాసితృత్వముక్తమ్, అత్రత్వాన్తరంతదుచ్యతే; యద్వా, "య ఆత్మానమన్తరోయమయతి" ఇత్యుక్తోభగవాన్ ఆన్తరశ్శాసితా; తస్యాపిత్వంశాసితేత్యర్థః; అన్తరస్యాయమాన్తర ఇతివిగ్రహః, జ్ఞానీత్వాత్మేత్యుక్తేః.

(యద్వా) కింబహునా, (యద్యదాత్మానురూపంభవతి) విరోధినివర్తనం ప్రథమమధ్యమ చరమపర్వప్రభేదభిన్నప్రాప్యసిద్ధ్యేత్యాదికంయద్యదాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యోచితంభవతి, (తత్సర్వంభవసి) ఉత్తరయచ్ఛబ్దస్య తచ్ఛబ్దప్రయోగోనపేక్షితః; యద్వేతిపూర్వోక్తాక్షేపేవర్తతే

అత్రచ, "ఆచార్యవద్దేవతావన్మాతృవత్పితృవత్స్వయమ్|సుహృద్వత్స్వామివత్సన్తో ద్రష్టవ్యా రాజవత్తథా" ఇత్యాదికమ్, "ఐహికాముష్మికంసర్వమ్" ఇత్యాదికఞ్చద్రష్టవ్యమ్. (3)

మూ:—అగ్రేపశ్చాదుపరిపరితో భూతలంపార్శ్వతో మే ।
మౌళౌవక్త్రేవపుషిసకలే మానసామ్భోరుహేచ ।
పశ్యన్ పశ్యన్ వరవరమునే దివ్యమంఘ్రిద్వయంతే ।
నిత్యంమజ్జన్నమృతజలధౌ నిస్తరేయంభవాబ్ధిమ్ ॥ (౮)

పదవురై.

హేవరవరమునే! మణవాళమామునికళే! దివ్యమ్ - అతి విలక్షణమాన, తే - దేవరీరుడైయ, అఙ్ఘ్రిద్వయమ్ - తిరువడికళై, అగ్రే-మున్నిలుమ్, పశ్చాత్ - పిన్బక్కత్తిలుమ్, ఉపరి- మేలేయుమ్, భూతలంపరితః భూప్రదేశత్తిన్ నాలుపక్కత్తిలుమ్, మేపార్శ్వతః- ఎన్నుడైయపక్కఙ్గళిలుమ్, మౌళౌ - శిరస్సిలుమ్, వక్త్రే - ముఖత్తిలుమ్, సకలేవపుషి-ఎల్లాఅవయవఙ్గళిలుమ్, మానసామ్భోరుహేచ- హృదయపుణ్డరీకత్తిలుమ్, పశ్యన్ పశ్యన్-భావనాప్రకర్షత్తినాల్ ప్రత్యక్షసమానాకారమాక స్మృతివిషయమాక్కి, అమృతజలధౌ - అమృతసాగరత్తిల్, నిత్యంమజ్జన్ - నన్రాక అవగాహిత్తవనాయ్ కొణ్డు, భవాబ్ధిమ్ - సంసారసాగరత్తై, నిస్తరేయమ్ - కడక్కక్కడవేన్. (౮)

వ్యా:—(అగ్రఇతి) వరవరమునే! (దివ్యమ్) అద్భుతమ్, (తే అఙ్ఘ్రిద్వయమ్) తవపాదయుగ్మమ్, కర్మ, (అగ్రే) పురతః, (పశ్చాత్) పృష్ఠతః; (భూతలంపరితః) భూతలస్యసమన్తాత్; అభితః పరితఇత్యాదినాపరితశ్శబ్దయోగేద్వితీయా; (మేపార్శ్వతః) పార్శ్వయోః; సప్తమ్యాస్తసిః, (మౌళౌ) శిరసి; (వక్త్రే) ముఖే; (సకలేవపుషి) అవయవకార్త్స్న్యవాచీ అయంసకలశబ్దః; సర్వావయవావచ్ఛిన్నే శరీర ఇత్యర్థః.

(మానసామ్భోరుహే) హృదయపుణ్డరీకే; చకారేణ చక్షురాదీన్ద్రియంసముచ్చీయతే; ఏతేషుస్థానేషు; (పశ్యన్) భావనాప్రకర్షవశాద్విశదస్మృతివిషయంకుర్వన్; ఏతచ్చ - "పశ్యామి తామిత ఇతః పురతశ్చపశ్చాత్" ఇత్యాదినాప్రాకృతవిషయేపి ప్రసిద్ధమ్.

(అమృతజలధౌ) మృతసఞ్జీవనామృతసాగరే; (మజ్జన్) అవగాహమానస్సన్; (భవాబ్ధింనిస్తరేయమ్) అతీవ తర్తుమాశాసే; ఆశిషిలిఙ్; చిత్రమిదమేకస్మిన్ జలధౌ నిమజ్జనేన అన్యజలధినిస్తరణమితి; ఇదన్తు దివ్యాంఘ్రియుగ్మదర్శన మహిమేతిభావః.

"సమర్థనీయస్యార్థస్య కావ్యలిఙ్గంసమర్థనమ్" ఇత్యుక్తలక్షణలక్షితం కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః; సచ- అమృతజలధావితి రూపకాతిశయోక్త్యా భవాబ్ధిమితిరూపకేణచ అనుప్రాణిత ఇత్యఙ్గాఙ్గిభావసఙ్కరః

అమృతజలధౌ మజ్జన్నిత్యత్రచ "పాదారవిన్దయుగళం శిరసి కృతంధ్యాత్వా అమృతసాగరాన్తర్నిమగ్న సర్వావయవ స్సుఖమాసీత" ఇత్యాదికమనుసన్ధేయమ్, ప్రాకృతేపిహివిషయే - "ఆనన్దసాన్ద్రమమృతప్లవనాదివాభూత్" ఇత్యుక్తమ్, "ఆశంసాపరికల్పితాస్వపిభవత్యానన్దసాన్ద్రోలయః" ఇతిచోక్తమ్; అత్రచ "గురుపాదామ్బుజంధ్యాయేద్గురోరన్యంనభావయేత్" ఇత్యాదిక మనుసన్ధేయమ్. (౮)

మూ;—కర్మాధీనేవపుషికుమతిః కల్పయన్నాత్మభావం
దుఃఖెమగ్నఃకిమితిసుచిరం దూయతేజన్తురేషః ।
సర్వంత్యక్త్వా వరవరమునే సమ్ప్రతిత్వత్ప్రసాదా
ద్దివ్యంప్రాప్తుం తవపదయుగం దేహిమేసుప్రభాతమ్॥ (౯)

పదవుర్రై.

హేవరవరమునే - యతీన్ద్రప్రవణరే! ఏషజన్తుః - ఇన్దచే తనానవన్, కర్మాధీనే - పూర్వార్జితకర్మాయత్తమాన, వపుషి-శరీరత్తిల్, ఆత్మభావమ్ - ఆత్మప్రతిపత్తియై, కల్పయన్ - ఆరోపిత్తవనాయ్, కుమతిః - అన్యథాజ్ఞానత్తై యడైన్దవనాయ్, దుఃఖమగ్నః- ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయజనిత దుఃఖత్తిల్ మూழ்కినవనాయ్ క్కొణ్డు, కిమితి - ఏన్, సుచిరమ్ - బహుకాలమాయ్, దూయతే - పరితపిక్కిఱాన్; ఇతిమత్వా-ఎన్ఱు తిరువుళ్ళమ్బఱ్ఱి, సర్వమ్ - పూర్వోక్తమాన దుఃఖాదికళై యెల్లామ్, త్యక్త్వా - విట్టు, సమ్ప్రతి - ఇప్పోతే, మే - ఇప్పడిపరితపిత్తుక్కొణ్డిరుక్కిఱవెనక్కు, దివ్యమ్ - అద్భుతమాన, తవ - దేవరీరుడైయ, పదయుగమ్ - తిరువడికళై, ప్రాప్తుమ్ - అడైకైక్కు, సుప్రభాతమ్ - భవదనుభవదివసత్తుక్కారమ్భభూతమాన నల్ విడివై, త్వత్ప్రసాదాత్ - దేవరీరనుగ్రహత్తినాల్, దేహి - ప్రసాదిత్తరుళవేణుమ్.

వ్యా—హేవరవరమునే! (ఏషజన్తుః) (కర్మాధీనే) కర్మోపాధికే; ఆగన్తుక ఇత్యర్థః; అనేన, ఆరోప్యాకారస్యాసత్త్వముక్తమ్; (వపుషి) (ఆత్మభావమ్) ఆత్మత్వమ్, ఆత్మరూపంపదార్థంవా, (కల్పయన్) ఆరోపయన్; ద్వితీయపక్షేతాదాత్మ్యేనారోపయన్నిత్యర్థః; అనేనవిపరీత జ్ఞానముక్తమ్.

(కుమతిః) అన్యథాజ్ఞానవాన్, అతఏవ (దుఃఖమగ్నస్సన్) (కిమ్) కిమర్థమ్; (దూయతే) తప్యతే, ఇతి; అత్రమత్వేతి శేషః; (ఇతి) ఇతిమత్వా, అస్యచదేహీత్యత్రాన్వయః; (సర్వమ్) పూర్వోక్తమన్యథాజ్ఞానం విపరీతజ్ఞానం తన్మూలకదుఃఖమ్, అజ్ఞానంతత్ప్రియు

క్తంపరితపసంచేత్యేతత్సర్వమ్; (త్యక్త్వా) విసృజ్య, (సమ్ప్రీతి) అద్యైవ,

[దివ్యం తవపదయుగం ప్రాప్తం సుప్రభాతం మే త్వత్ప్రసాదాద్దేహి] పూర్వోక్తదుఃఖాదిత్యాగపూర్వకమత్కర్తృక త్వత్పదయుగప్రాప్తిఫలకం కృపామాత్ర ప్రసన్నత్వత్ప్రసాదైక హేతుకం మత్సమ్ప్రదానకం మహాఫలానుభవదివసారమ్భభూత సమీచీన ప్రభాత ప్రదానం కురుష్వేత్యర్థః; భిన్నకర్తృకాదపి తుమునస్సాధుత్వం పూర్వమేవనిర్వ్యూఢమ్.

యద్వా, ఏషజన్తురిత్యారభ్య దుఃఖేమగ్నస్య కిమితిదూయత ఇత్యన్వయః; స్వయమాచార్యదేశీయస్య స్వాత్మానమేవ అన్యసమాధినా ఏషజన్తురితినిర్దిశన్, కిమితిదూయతే - కుతోహేతోస్తప్యత ఇతి స్వాచార్యంప్రతినివేదయతఇతి సఙ్గమనీయమ్.

యతఏవం తతఃసర్వంత్యక్త్వా - సర్వమపిదోషం నిగ్రహానావహత్వేన సఙ్కల్ప్యః త్వత్ప్రసాదాత్ - త్వదీయాత్కాలుష్య విరహాదనుగ్రహాద్వా; దివ్యమ్ - అప్రాకృతమ్, ప్రాప్తమ్ - స్వరూపానురూపమ్, అద్యప్రాప్తమితితాన్తపాఠః; సుప్రభాతమ్ - "సకృద్ధి వాహైవాస్యభవతి" ఇత్యుక్తమహాదివాప్రారమ్భాయమాణం తవ పదయుగం మే - మదర్థందేహి; పూర్వమేషజన్తురిత్యుక్తాయేతి శేషః; మహ్యామిత్యేవ పర్యవసితమ్; "కిన్తుత్వదగ్రేశరణాగతానాం పరాభవోనాథనతేనురూపః" ఇతివదియంశైలీతిద్రష్టవ్యమ్.

అత్ర "దివ్యంత్వత్పాదయుగ్మమ్" "దివ్యమఙ్ఘ్రిద్వయమ్" "దివ్యంప్రాప్తం తవపదయుగమ్" ఇత్యాదినా దివ్యత్వాభ్యాసో గురావమానుషత్వాభిసన్ధికృత ఇతిబోధ్యమ్; గురౌహిమానుషత్వ

ప్రతిపత్తిః ప్రతిషిద్ధా, "యోగురౌమానుషంభావమ్" ఇత్యాదినా; భాగవతేచోక్తమ్, "యస్యసాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదేగురౌ। మర్త్యబుద్ధిఃశ్రుతంతస్య సర్వంకుఞ్జరశౌచవత్" ఇతి, (౯)

మూ;—యాయావృత్తిర్మనసిమమసా జాయతాంసంస్మృతిస్తే
యోయోజల్పస్సభవతువిభో నామసఙ్కీర్తనంతే।
యాయాచేష్టావపుషిభగవన్ సాభవేద్వన్దనన్తే
సర్వంభూయాద్వరవరమునే సమ్యగారాధనంతే॥ (౧౦)

పదవురై.

హేవరవరమునే! మమ-కర్మవశ్యనాన వెన్నుడైయ, మనసి-అతిచఞ్చలమాన మనస్సిల్, యాయావృత్తిః - స్వసామగ్రికు అనుగుణమాక యాతొరు యాతొరు జ్ఞానమానతు, జాయతామ్-ఉణ్డాకైక్కు-యోగ్యమో? సా - స్వకారణవశాదవర్జనీయమాకవుణ్డాకిఱ అన్యజ్ఞానమానతు, తే-స్మరణమాత్రత్తినాల్ నిరతిశయసుఖజనకరాన దేవరీరుడైయ, సంస్మృతిఃజాయతామ్-నల్లస్మరణరూపజ్ఞానమాక ఉణ్డాకవేణుమ్; హేవిభో-ఎనక్కు-స్వామియే! మమ యోయోజల్పః - స్వకారణవశత్తినాల్ యాతొరుయాతొరు అసఙ్గతభాషణమానతు - ఎనక్కు ఉణ్డాకైక్కు-యోగ్యమో?; సః - అన్యవార్త్తైయానతు, తే - కీర్తనీయరాన దేవరీరుడైయ, నామసఙ్కీర్తనంభవతు-తిరునామసఙ్కీర్తనరూపమాక ఉణ్డాకవేణుమ్; హేభగవన్ - పూజ్యతమరాన వరవరమునియే! మమ - కర్మపరతన్త్రనాన వెన్నుడైయ, వపుషి - దుర్వ్రణరూపమాన శరీరత్తిల్, యాయాచేష్టా -స్వకారణాధీనమాక యాతొరు యాతొరు చలనాత్మకవ్యాపారమానతు ఉణ్డాకైక్కు-యోగ్యమో? సా - అన్యవ్యాపార

మానతు, తే - సర్వోత్కృష్టరాన దేవరీర్ విషయత్తిల్, వన్దనంభ వేత్ - ప్రణామరూపమాక ఉణ్డాకవేణుమ్; సర్వమ్ - ఉక్తానుక్తజ్గళాన ఎన్నుడైయ కర్మానుగుణమాక వృణ్డాకైకు యోగ్యమాన ఎల్లా వ్యాపారజ్గళుమ్, తేసమ్యగారాధనంభూయాత్ - త్వద్విషయ ప్రీణనాత్మకవ్యాపారజ్గళాక ఉణ్డాకవేణుమ్. (౧౦)

వ్యా:—(యాయావృత్తిరితి) హేవరవరముసే! (మమ) కర్మపరవశస్యమే! (మనసి) చఞ్చలత్వాది ధర్మభూయిష్ఠతయాప్రసిద్ధేచేతసి, (యాయావృత్తిర్జాయతామ్) స్వస్వసామగ్ర్యనుగుణం యద్యత్ జ్ఞానంజననార్హమ్, అర్హేలోట్; (సా)స్వకారణవశాదవర్జనీయోత్పత్తికం తద్జ్ఞానం (తే సంస్మృతిర్జాయతామ్) స్మృతిసుఖకరస్యతవ సమీచీనస్మృతిరూపా ఉత్పద్యతామ్; అద్యప్రార్థనాయాంలోట్. జాయతామిత్యత్ర "యద్యత్పాపంప్రతిజహి జగన్నాథ నమ్రస్యతన్మే" ఇత్యత్రేవ ద్విర్వచనాభావఇతిద్రష్టవ్యమ్.

(విభో) స్వామిన్, (మమయోయోజల్పోభవతు) స్వస్వకారణవశాద్యద్యదసజ్గతభాషణముత్పత్త్యర్హమ్. అర్హేలోట్, అత్ర జల్పఇతి నవ్యాపర్తనమ్, కిన్త్వర్థకథనమ్, (సః) జల్పః, (తేనామ సజ్కీర్తనంభవతు) కీర్తనీయస్యతవనామ్నాం సమీచీనతయోచ్చారణరూపముత్పద్యతామ్; అద్యప్రార్థనాయాంలోట్; జల్పఇత్యనుసారాత్సఇతిపుల్లిజ్గమ్ "పర్యాయేణతత్తల్లిజ్గముపాదదతఇతి శామచారః" ఇత్యుక్తేః.

(భగవన్) పరమపూజ్య! ప్రార్థితార్థనిర్వహణౌపయికమాహాత్మ్యనిధేవా! (మమవపుషి) "నహికశ్చిత్క్షణమపి జాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్" ఇతికుర్వద్రూపేమచ్ఛరీరే, (యాయాచేష్టా) స్వస్వకా

రణాధీనా హితాహితప్రాప్తిపరిహారార్థ స్పన్దరూపా (భవేత్) ఉత త్త్వర్థా; అన్త్యేలిజ్, (సా తేవన్దనంభవేత్) సాచేష్టా, సర్వోత్కృష్ట స్యతవ ప్రణామరూపా ఉత్పద్యతామ్, ప్రార్థనాయాంలిజ్.

(సర్వమ్) ఉక్తమనుక్తఞ్చ, కర్తృ, (తేసమ్యగారాధనంభూయాత్) త్వద్విషయసమీచీన ప్రీణనంభూయాత్, ఆశిషిలిజ్, ఆరాధనంహి స్మృతికీర్తనప్రణామాదిసమవాయః.

అత్రచ - మమస్వైరచారస్త్వదారాధనవత్ప్రకరస్స్యాదిత్యర్థఇతివ్యాఖ్యానం - సంస్మృత్యాదిశబ్దేషు లక్షణాప్రసఙ్గాత్, స్వాధికారవిరోధాత్. సమ్ప్రదాయవిరోధాత్, లోకక్షోభప్రసఙ్గాచ్చోపేక్ష్యమ్; తత్స్మృత్యాది ప్రార్థనకరణేతు అన్యస్మృతివిరహాణోపి పృథక్ప్రార్థనీయఇతిగౌరవమితి మత్వాచోత్పద్యమాన సర్వవిధవ్యాపారస్యాపి ప్రాప్తవిషయకత్వా వచ్ఛిన్నోత్పత్తిప్రార్థనంకృతమితిధ్యేయమ్.

అత్ర, " దాస్యాభిమానోనువ్రజ్యా శ్రవణంకీర్తనంస్మృతిః " ఇతివచనం " ఆత్మనోహ్యతినీచస్య యోగిధ్యేయపదార్హతామ్। కృపయైవోపకర్తార మాచార్యం సంస్మరేత్సదా " " యచ్చకర్మతదర్థం తద్విష్ణోరారాధనాత్పరమ్ " ఇత్యాదికఞ్చవచన మనుసన్ధేయమ్.

యద్వా, మమమనసియాయావృత్తిః-యద్యత్ జ్ఞానమ్ సా తే సంస్మృతిర్జాయతామ్ - తత్ జ్ఞానం త్వత్స్మృతిరూపంసదుత్పద్యతామిత్యాదిరర్థః, నతుజాయతామిత్యాదేరావృత్తి రభిధానవైరూప్యఞ్చాశ్రయణీయమ్, వాక్యత్వసమ్పత్తయే పరమవివక్షితకాలవిశేషస్యభవతీత్యస్యాధ్యాహారేపినదోషః, ఏవం యోయోజల్ప ఇత్యాదిష్వపిద్రష్టవ్యమ్; తాత్పర్యార్థస్తు పూర్వయోజనాయామివానుసన్ధేయః.

మూ;—అపగతమదమానై రన్తిమోపాయనిష్ఠై
రధిగతపరమార్థై రర్థకామానపేక్షైః ।
నిఖిలజనసుహృద్భిర్నిర్జితక్రోధలోభై
ర్వరవరమునిభృత్యై రస్తుమేనిత్యయోగః ॥ (౧౧)

పదవురై.

వ్యా;—మే - ఇత్తనై నాళ్ అసత్సహవాసమ్ పణ్ణిప్పోన్న వెనక్కు, అపగతమదమానైః - గర్వాహఙ్కారాదిశూన్యాళాయ్, అన్తిమోపాయనిష్ఠైః - భాగవతాభిమానవిషయత్వరూప చరమోపాయనిష్ఠాళాయ్, అధిగతపరమార్థైః-నన్ఱాకపరిశీలిత్తనుష్ఠిక్కప్పట్ట భాగవతకైఙ్కర్యరూప పరమపురుషార్థత్తై యుడైయవర్కళాయ్, అర్థకామానపేక్షైః - ఉపాయాన్తరోపేయాన్తర విషయకాపేక్షై యిల్లాతవర్కళాయ్, నిఖిలజనసుహృద్భిః - అనుకూలప్రతికూల మధ్యస్థర్కళాన ఎల్లాజనఙ్గళుక్కుమ్ నన్మైయైత్తేడుమవర్కళాయ్, నిర్జితక్రోధలోభైః - కోపలోభాద్యాది మనోదోషరహితాళాయ్, వరవరముని భృత్యైః - మణవాళమామునికళుక్కు అన్తరఙ్గశిష్యాళాన కోయిలణ్ణన్ ముతలానవర్కళుడన్, నిత్యయోగః - పాదరేఖాదికళ్ పోల్ అనపాయమాన సంశ్లేషమానతు, అస్తు - ఉణ్డాక వేణుమ్. (౧౧)

వ్యా;—(అపగతేతి) [మే] ఏతావన్తం కాలమసద్భిర్నిత్యయోగవతో మే, (అపగతమదమానైః) అపగతౌ - మదః - స్మయః, మానః - గర్వాపరనామా ఉత్కృష్టజనావమాన హేతురహఙ్కారశ్చ యేషాంతథోక్తైః, (అన్తిమోపాయనిష్ఠైః) అన్తిమోపాయే-తదీయాభిమాన విషయత్వలక్షణచరమోపాయే, నిష్ఠా - నితరాం

స్థితిర్యేషాంతథోక్తైః, ఇయంహినిష్ఠా మదమానాపగమకాష్ఠాదశా భావినీ, (అధిగతపరమార్థైః) అధిగతః - అశేషతఃప్రాప్తః, పరమార్థః - స్వోత్కర్షావధి శూన్యతదీయకైఙ్కర్యరూప పురుషార్థః, యైస్తథోక్తైః; ఇదఞ్చ అన్తిమోపాయేత్యుక్తోపాయ నిష్ఠానురూపోపేయకాష్ఠాలాభకీర్తనమ్,

"యత్రనాన్యత్పశ్యతి" "స్థితేరవిఘ్నే" ఇత్యాదిన్యాయమభిసన్ధాయాహ. (అర్థకామానపేక్షైరితి) ఉపాయోపేయాన్తరవిముఖైరిత్యర్థః, "అహఙ్కారార్థకామేషు" ఇత్యత్రేవ అర్థకామౌ ఉపాయోపేయాన్తరాత్మకౌ గ్రాహ్యౌ, యద్వా, ప్రసిద్ధావేవార్థకామావివక్షితౌ, (నిఖిలజనసుహృద్భిః) నిఖిలజనేషు-అనుకూలప్రతికూల మధ్యస్థేషుప్రాణిషు, సుహృద్భిః - హితైషిభిః, అర్థకామార్థం లౌకికజనానపేక్షిణామపి "సుహృదంసర్వభూతానామ్" ఇత్యుక్తశేషిశైల్యనురోధినాం తేషు హితైషిత్వముచ్యతే, తత్రచానుకూలవివక్షౌదృష్టాన్తార్థా.

(నిర్జితక్రోధలోభైః) నిర్జితౌ - క్రోధః - మనః ప్రజ్వలనమ్, లోభః-స్థితస్యవినియోగనిరోధకేచ్ఛాచ యైస్తథోక్తైః, అనేనావర్జనీయ స్వభావభూతహితైషిత్వ వశాల్లౌకికోపసరణే తత్కృతేనానాదరేణనక్రుధ్యన్తి, స్వీయఞ్చహితానుశాసనం తేభ్యో వినియోక్తుమిచ్ఛన్తీత్యుచ్యతే, (వరవరమునిభృత్యైః) వాధూలవరదనారాయణప్రభృతిభిః, అన్తరఙ్గనిరూపకత్వప్రకర్ష వివక్షయాచ వరవరమునిభృత్యత్వేననిర్దేశః, (నిత్యయోగః) పాదోపధానపాదరేఖాదీనామివాఽనపాయసంశ్లేషః (అస్తు) భూయాత్.

అత్రచ "విశేషాద్విష్ణుభక్తేషుదమ్భం లోభంనృశంసతామ్।
క్రోధమీర్ష్యాంమదంమానం సామ్యఞ్చపరివర్జయేత్ । ప్రపన్నైఽ

శ్చాన్యభజనాద్యుక్తాపాయసమన్వితైః। వైష్ణవో వర్జయేత్సఙ్గం ప్రచ్యుతా స్తేహ్యవైష్ణవాః । అభక్తమచ్యుతస్యాపి నావమన్యేత కఞ్చన । హితంవాబోధయేత్సాధోర్దద్యాద్వాకిఞ్చిదీప్సితమ్। " ఇత్యాదికం "విశిష్టపరమైకాన్తి జ్ఞానవైరాగ్యభక్తితః । తాదృశైరేవకుర్వీత సహాసఙ్కథనాదికమ్, " ఇత్యాదికం "గురౌ తత్ప్రియవత్సలః" ఇత్యాదికఞ్చ భరద్వాజ వచనమనుసన్ధేయమ్.

అత్రచ, ఉన్మీలత్పద్మగర్భేత్యాదిషు నిత్యయోగ ఇత్యన్తేషు షట్సుశ్లోకేషు స్వశిరసి స్వాచార్యకర్తృకతచ్చరణప్రదానప్రార్థనం, తస్మిన్ సర్వవిధబన్ధుత్వాద్యధ్యవసాయః, తస్యసర్వదేశసర్వదేహ సర్వకరణేషు సర్వదాప్రతిభానప్రయోజకభావనా ప్రకర్షపర్యన్తయుక్తధ్యానసన్తతిప్రార్థనం, తత్ప్రసాదాధీన సకలవిరోధినివృత్తిప్రార్థనం తద్విషయక సర్వవిధకైఙ్కర్యప్రార్థనం, తద్వివృద్ధిహేతుతదీయనిత్యయోగప్రార్థనఞ్చేతిషడర్థాః ప్రతిపాదితాః.

ఏతేచ, "మన్త్రరత్నం ప్రయచ్ఛన్తమ్" ఇతి ప్రస్తుతమన్త్రరత్న తాత్పర్యవిషయీభూతార్థా ఇతి తదీయపదసఙ్ఖ్యాప్రత్యభిజ్ఞాపక ప్రకృతశ్లోకసఙ్ఖ్యయా స్ఫోర్యన్తే; తత్రపాదయుగ్మం దిశత్విత్యనేన "చరణౌశరణంప్రపద్యే" ఇత్యస్యార్థస్స్ఫోర్యతే; ప్రార్థనామతిర్హి శరణాగతిః త్వంమేబన్ధురిత్యాదినాచ - నారాయణశబ్దార్థ ఉక్తః, మాతాపితేత్యుపక్రమ్య సర్వంనారాయణఇతిహిశ్రూయతే; అగ్రే పశ్చాదిత్యాదినా చతుర్థీలక్షితా కైఙ్కర్యాక్షిప్త పరమభక్తిరుక్తా; కర్మాధీనఇత్యాదినాచ నమశ్శబ్దవివక్షితా విరోధినివృత్తిరుక్తా; యాయావృత్తిరిత్యాదినాచ చతుర్థీలక్షితంకైఙ్కర్యముక్తమ్; అపగతమదేత్యాదినాతు - అతినిషిద్ధపిశునవిశిష్టస్య కైఙ్కర్య ప్రతిసమ్బన్ధిత్వ తాత్పర్యగర్భనారాయణశబ్దార్థో నమశ్శబ్దార్థోవాస్ఫో

రితః; లోడాద్యన్తపద్యైశ్చ తత్రాఽఽధ్యాహృతస్యాప్యదార్థ ఉక్తఇత్య నుసన్ధేయమ్. (౧౧)

అవ;—ఏవమాచార్యవిషయ స్తుతిబన్ధోనుభూతః; అథతజ్జ నితప్రేమవన్త మాచార్యంవరవరముని మనుభవతి (ఇతీతి)

మూ;—ఇతిస్తుతినిబన్ధేన సూచితస్వమనీషితాన్ ।
భృత్యాన్ ప్రేమార్ద్రయాదృష్ట్యాసిఞ్చన్తంచిన్తయామితమ్।

పదవుర్రై.

ఇతి-పూర్వోక్తషట్శ్లోకార్థరీతియాక, స్తుతినిబన్ధేన, మణవాళ మామునికళ్ విషయమాన స్తోత్రరూపప్రబన్ధత్తినాల్, సూచితస్వ మనీషితాన్ - వెళియిడప్పట్టతఙ్గళ్ తఙ్గళుడైయ పురుషార్థఙ్గళైయు డైయ, భృత్యాన్ - క్రయవిక్రయార్హాళాన కోయిలణ్ణన్ ముతలాన శిష్యర్కళై, ప్రేమార్ద్రయా-ప్రీతియినాల్ కుళిర్న్దిరుక్కిఱ,దృష్ట్యా- కటాక్షవిశేషత్తినాల్,సిఞ్చన్తమ్-ననైత్తుక్కుళిరప్పణ్ణానిన్రుళ్ళ, తమ్- అన్దమణవాళమామునికళై, చిన్తయామి-సదాధ్యానమ్ శెయ్కిఱేన్.

వ్యా;—ఇతిశబ్దోఽయం పూర్వషట్శ్లోక్యర్థపరామర్శీ, నతు శబ్దస్వరూపపరామర్శీ; తత్రహి త్వంమేబన్ధురత్యాదయో యాయా వృత్తిరిత్యాదిశ్లోకాన్తాశ్చత్వారశ్శ్లోకాః శతకేపిపఠితాః; ఆద్యన్త యోరపిహి తత్తత్సాహచర్యాత్ కర్త్రన్తరాస్మృతేశ్చ దేవరాజ గురుకర్తృకత్వం న్యాయ్యమ్; యద్వా, శబ్దస్వరూపపరామర్శ్యేవా యమితిశబ్దః; స్తోత్రాణాంగ్రన్థసౌష్ఠవప్రీత్యా దేవరాజగురుప్రణీత శ్లోకానామేవస్తుత్యర్థ ముపాదానసమ్భవాత్.

(స్తుతినిబన్ధేన) శ్లోకషట్కాత్మనాస్తుతిరూపప్రబన్ధేన (సూచిత స్వమనీషితాన్) సూచితాని - స్వమనీషితాని స్వగతానుసన్ధానాని

మైత్ర్యుక్తా, స్వమనీషితశబ్దోక్త స్వగతానుసన్ధానవాచ; తేస
పట్శ్లోకాభ్యాం పరోక్షాపరోక్షనిర్దేశోపపత్తిః; సూచిత స్వమనీషితా
నిత్యత్రచ పత్యేకంవాక్యపరిసమాప్త్యా సూచిత స్వమనీషితానితి
లభ్యతే; తేసపట్స్వపిశ్లోకేషు అస్మచ్ఛబ్దస్య ఏకవచనాన్తత్వోప
పత్తిః, పాదత్రదేఖాభూతయోర్వరదనారాయణ రామానుజము
న్యోః పాదయుగ్మప్రదానాది ప్రార్థనానపేక్షయా పణ్ణామేవన ప్ర
కృతస్తుతౌ అన్వయఇతి స్ఫోరణాయ శ్లోకానాంషట్సఙ్ఖ్యాశ్రయణ
మితిబోధ్యమ్.

(భృత్యాన్) క్రయవిక్రయార్హత్వం స్వస్మిన్ మన్యమానా
న్, (ప్రేమార్ద్రియా) స్నేహార్ద్రియా; ఏతేన తదనుసంహితేషు
బన్ధుత్వాదిషుసఖత్వమేవ "బోధయన్తఃపరస్పరమ్" ఇత్యుక్తప్రయో
జన శేష ప్రయోజకతయా వరవరమునేః స్వహృదయారూఢ మితి
ధ్వన్యతే.

(దృష్ట్వా) కటాక్షేణ, (సిఞ్చన్తమ్) ఆర్ద్రీకుర్వన్తమ్; దూయతే
జన్తురిత్యేతదపేక్షయా సిఞ్చన్తమిత్యుక్తిః, పరిత పస్యహి సేకాపేక్షా
(తమ్) వరవరమునిమ్ః (చిన్తయామి) స్మరామి, *తాపార్తోజలశాయిన
మితిన్యాయేన సిఞ్చతశ్చిన్తనంహి తాపశాన్తిహేతురితిభావః.

అత్రస్తోత్రృషుప్రేమార్ద్ర దృష్టిసేకోక్త్యాపరంకృత స్తోత్రాహిత
హార్దోప్యుదస్తః; అనేన "స్తూయమానోనహృష్యేత్తు" ఇత్యాది
శాస్త్రార్థోనుష్ఠితోభవతీతిసూచితమ్.   (౧౨)

మూ:—అథభృత్యానసుజ్ఞాప్య కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయే ।
శయనీయంపరిష్కృత్య శయానంసంస్మరామితమ్ ॥

పదవురై.

అథ - మున్ శొల్లియపడి శిష్యాళుక్కు తత్త్వార్థోపదేశాది కళాల్ యామద్వయమ్ కళిత్తపిఱకు, భృత్యాః - పూర్వోక్తరాన శిష్యాళై, అనుజ్ఞాప్య-విడైకొడుత్తనుప్పియరుళి, చేతః-తమ్ తిరువుళ్ళత్తై, శుభాశ్రయే - చిత్తాకర్షకమాన ఎమ్బెరుమాన్ తిరుమేనియిల్, కృత్వా - తదేకాగ్రమాకవైత్తరుళి, శయనీయమ్ - పడుక్కైయై, పరిష్కృత్య - అలఙ్కరిత్తు, శయానమ్ - కణ్వళరానిన్ఱు, తమ్ - అన్దమణవాళమామునికళై, సంస్మరామి - ధ్యానమ్ శెయ్కిఱేన్. (౧౩)

వ్యా:—(అథేతి) (అథ) పూర్వోక్తదిశా రాత్రౌ యామద్వయాతివాహనానన్తరమ్. తదుక్తం కావ్యే:-"సరసమనస స్సర్వాన్ సతోవ్యత్తరానభినన్దయన్ పరిషదిపరంధన్యోనిన్యేమునిః ప్రహరద్వయమ్" ఇతి, (భృత్యాన్) పూర్వోక్తాన్ (అనుజ్ఞాప్య) ణిజర్థస్త్వవివక్షితః, [జ్ఞా-నియోగే] చురాదిషుపఠితమ్, అనుజ్ఞాయేత్యర్థః, యద్వా - శిష్యేష్వపి ప్రేమార్ద్రయేతిసూచిత వఖిత్వాభిసన్ధినా అనుజ్ఞాప్యేతి ణిజన్తం ప్రయుక్తమ్; తేహ్యనుజానన్తి; తాంస్తథాకృత్వేత్యర్థః.

అథవా, శుభాశ్రయే పూర్వోక్తే చేతఃకృత్వా భృత్యాననుజ్ఞాప్యేతియోజనీయమ్; శుభాశ్రయభూతేన భగవతా భృత్యాననుజ్ఞాప్యేత్యర్థః; కృత్వాచేతశ్శుభాశ్రయఇత్యేతచ్చ పూర్వోత్తరాన్వయి, స్వస్థానేచతిష్ఠతి; తత్రపూర్వాన్వయోదర్శితః, స్వస్థానేస్థితస్యచ "యామిన్యాం యోగకాలేతు" ఇత్యాద్యుక్తయోగంకృత్వేత్యర్థః; యామిన్యాంయోగశ్చ శాణ్డిల్యేనోక్తః, "ఈదృశఃపరమాత్మాయం ప్రత్యగాత్మాతథేదృశః । తత్సమ్బన్ధానుసన్ధానమితియో

గః ప్రకీర్తితః । యోగోనామేన్ద్రియైర్వశ్యై ర్బుద్ధేశ్చిహ్నాణి సంస్థితిః " ఇతి.

అత్ర పుష్కరేక్షణాదికం శుభాశ్రయవిశేషణ ముపసంహార్యమ్; శుభాశ్రయే చేతః కృత్వా శయనీయం పరిష్కృత్య శయానం తం సంస్మరామీత్యుత్తరత్రాన్వయః, (శయనీయమ్) శయనమ్ (పరిష్కృత్య) అలఙ్కృత్య, ఆసనాత్పర్యఙ్కాచ్ఛయనీయ మర్థాన్తరమ్; తథాచ పూర్వోక్తాద్యోగ యోగ్యాసనాదుత్థాయ శయనం ప్రాప్యేత్యర్థః, "తతస్సజ్జీకృతం భృత్యైశ్శయనీయం విభూషయన్" ఇతి చ కావ్యే; తథాచ భృత్యప్రయాససాఫల్యచికీర్షయైవ శయనీయాభ్యుపగమః, నతు తత్ర తాత్పర్య మిత్యయమర్థో లభ్యతే.

శయనీయం పరిష్వజ్యేతి కేచిత్పఠన్తి, స తు పాఠోర్థస్వారస్యవిరహాత్, కావ్యగతిసమాన ప్రకరణస్థనిర్దేశవైఘట్యాచ్చోపేక్ష్యః, శుభాశ్రయే చేతసః కరణం శయానత్వఞ్చ సమకాలమవేతి లబ్ధమ్, తథాచ, యతిధర్మసముచ్చయే శౌనకః;-"శరణం న కుర్యాత్, న కారయేత్, కృతం ప్రవిశేత్, అథ బ్రహ్మోపాసీత, తచ్చిత్తఏవశయీత" ఇతి.

(సంస్మరామి) అనుజ్ఞాప్యేతి బహిర్గమనసూచితేన దర్శనానవసరేణ స్మరణమేవ ప్రాప్తకాలమితి "శ్రీమాన్ సుఖసుప్తః" ఇత్యుక్తదిశా తాత్కాలికశోభాతిశయ విశిష్టతయా స్మరామీత్యర్థః.

మూ;—దినచర్యామిమాం దివ్యాం రమ్యజామాతృయోగినః ।
భక్త్యా నిత్యమనుధ్యాయన్ ప్రాప్నోతి పరమం పదమ్॥ ౧౪

ఇతి శ్రీ దేవరాజగురువిరచితా ఉత్తరదినచర్యా సమాప్తా.

పదవురై.

ఇమామ్-"పరేద్యుః పశ్చిమేయామే" ఎన్రుతుడఙ్గి, " శయానంసంస్మరామితమ్ " ఎన్ను మళవాకప్రతిపాదిక్కప్పట్ట, దివ్యామ్ అప్రాకృతమాయ్, రమ్యజామాతృయోగినః - నిష్కృష్టసత్వనిషరాన మణవాళమామునికళుడైయ, దినచర్యామ్- అహోరాత్రాద్యనుష్ఠాన ప్రతిపాదకమాన ఇన్దగ్రన్థత్తై. నిత్యమ్-ప్రతిదినమ్, భక్త్యా- నిరతిశయ ప్రీతియుడన్, అనుధ్యాయన్ - అనవరత మనుసన్ధిక్కుమ్ పురుషన్. పరమంపదమ్ - సర్వోత్కృష్టత్వేన ప్రసిద్ధమాన పరమపదత్తై, ప్రాప్నోతి - అడైకిఱాన్. (౧౪)

వ్యా:—నిగమే దినచర్యానుసన్ధానఫలమాహ; (దినచర్యేతి) (ఇమామ్) "పరేద్యుః పశ్చిమేయామే" ఇత్యారభ్య " శయానం సంస్మరామితమ్ " ఇత్యన్తసన్దర్భరూపాం, తాదృశసన్దర్భ ప్రతిపాదితాంవా, (దివ్యామ్) దివిభవామ్, అస్పృష్టసంసారదోషగన్ధాయాం నిత్యవిభూతావేవ సమ్భావితామ్, అత్రప్రాయేణదుర్లభామ్.

అస్యాశ్చదౌర్లభ్యం భరద్వాజపరిశిష్టే అభిహితమ్, "సుసూక్ష్మత్వాద్దురాపత్వాన్మహత్వాద్గౌరవాదపి। మయాయంపరమోధర్మః ప్రోక్తస్సిద్ధ్యై పునఃపునః" ఇతి, "పరమైకాన్తినాంధర్మః కృతేపూర్ణఃప్రవర్తతే। క్షీయమాణః క్రమేణాయం కలౌస్థాస్యతివానవా॥ నానాకామాన్వితజ్ఞానా నానాదైవతయాజినః। నరాభగవదైకాన్త్యం నాస్థాస్యన్తికలౌయుగే। పరంభాగవతంవర్త్మ దృష్ట్వాపి కలిమోహితాః। ప్రభవన్తినవిద్వాంసస్త్యక్తుంపూర్వానువర్తినీమ్। భవిష్యన్తికలౌకేచిత్ క్వచిదేకాన్తినోహరౌ। మోహయిష్యన్తిచ పరేకుతర్కైస్తార్కికదృష్టయః" ఇతిచ.

యద్వా, (దివ్యామ్) "దివ్యశాస్త్రగణేషుచ" "దివ్యాగమమథాపివా" ఇత్యుక్తదివ్యశాస్త్రసిద్ధత్వాద్దివ్యత్వం వివక్షితమ్ । దిగాదిత్వాద్యత్ప్రత్యయః. (రమ్యజామాతృయోగినః) నిష్కృష్టసత్త్వైకనిష్ఠస్య. భగవతో వరవరమునేః, (దినచర్యామ్) అహోరాత్రక్రియా ప్రతిపాదకకృతిమ్, నానవదత్తాది శబ్దవదుపచారాత్ దినచర్యాశబ్దః - తత్ప్రతిపాదకగ్రన్థేవర్తతే. అహోరాత్రక్రియాయాం వా.

దినాదిశబ్దానాం హి రాత్ర్యాదిశబ్దానమభివ్యాహృతానామహోరాత్ర పరత్వమ్, రాత్ర్యాదిశబ్దానాఞ్చ దినాదిశబ్దానమభివ్యాహృతానా మహోరాత్రపరత్వం "షడహైర్మాసాభవన్తి" "తిస్రోరాత్రిర్నదుహన్తి" ఇత్యాదిషుదృష్టమ్; యద్వా, అహోరాత్ర కర్తవ్యేషు అభిగమనాదిషు పఞ్చసు అహఃకర్తవ్యానాంభూయస్త్వాద్దినచర్యేతిభూయసా వ్యపదేశో మల్లగ్రామాదివదితి ద్రష్టవ్యమ్; ఆహ్నికాదిశబ్దేష్వయం న్యాయోనుసన్ధేయః.

(నిత్యమ్) ప్రతిదినమ్, (భక్త్యా) ఆరాధ్యేభగవతి ఆరాధకే వరవరమునౌ ఆరాధనరూపే పాఞ్చకాలికకర్మణిచ గౌరవప్రతిపత్తి సహకృత నిరతిశయప్రేమ్ణా, (అనుధ్యాయన్) అనవరతమనుసన్దధానః పురుషః. యావజ్జీవంహోతవ్యస్యాగ్నిహోత్రస్య సాయం ప్రాతర్వ్యవస్థానవత్, వ్యవస్థానిరాసాయ అనుధ్యాయన్నిత్యుక్తమ్, అత్రలక్షణహేత్వోరితిశత్రాదేశః.

ఈదృశదినచర్యానుధ్యానంహి "యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠః" ఇత్యాదిన్యాయేన శక్తానాం పాఞ్చకాలికానుష్ఠాన నిష్ఠాపర్యవసానముఖేన సిద్ధోపాయాధికారంపూరయత్ ఫలసిద్ధిప్రయోజకంభవతి, అశక్తానాన్తు అనుష్ఠానకార్యకరంభవతి.

యద్యపి, పాఞ్చకాలికకర్మణః స్వతన్త్రోపాయత్వమవగమ్యతే, యథా, "అచ్ఛిద్రపఞ్చకాలజ్ఞాః పఞ్చయజ్ఞవిచక్షణాః। పూర్ణే వర్షశతే ధీరాః ప్రాప్నువన్తి యథాఞ్జసా" ఇతి లక్ష్మీతన్త్రేఽభిహితమ్, తథా శాణ్డిల్యోఽప్యాహ, "సర్వధర్మాన్ సముత్సృజ్య పాఞ్చకాల్యమనువ్రతాః। వ్యామిశ్రయోగనిర్ముక్తా గచ్ఛన్తి పురుషోత్తమమ్" ఇతి.

తథాపి, భరద్వాజాదిభిస్సిద్ధోపాయనిష్ఠేన ఫలరూపతయైవ తేషాం కర్తవ్యత్వముక్తమ్, "అథస్వధర్మనిరతః ప్రాజ్ఞోభక్తస్సులక్షణః। సత్సేవాభిరతో హ్యేవ ప్రపన్నస్సిద్ధిమాప్నుయాత్" ఇత్యుపక్రమ్య ప్రపన్నధర్మానుక్త్వా, "కృత్వాభిగమనంపూర్వముపాదాయచసమ్పదః। ఇష్ట్వాధీత్యచయుఞ్జానోభోగైః కాలంవినోదయేత్" ఇత్యాదినా; అత్రహివినోదనోక్తిః ఫలరూపత్వాభిప్రాయేణ.

పరాశరశ్చాహ "ఉపాయభావాత్సన్త్యజ్యస్వకర్మాదిచతుష్టయమ్। కర్మకుర్యాదసక్తస్సన్ సన్తుష్ట్యై పరమాత్మనః।"

అత్ర తచ్చకుర్యాదిత్యనుక్త్వా కర్మకుర్యాదిత్యుక్తిః - క్రియమాణకర్మణస్త్యక్తేభ్యః కర్మాన్తరత్వాభిప్రాయేణ; తదుక్తంభరద్వాజపరిశిష్టే "బాహ్యాన్సదసతాంనాస్తిభేదః ప్రాయేణకర్మసు। సఙ్కల్పాదేవభిన్నాని సహేతుర్బన్ధమోక్షయోః" ఇతి, అతో నోపాయాన్తరాన్వయప్రసఙ్గః, వినియోగపృథక్త్వన్యాయేనాపి నోపాయాన్తరాన్వయ ప్రసఙ్గ ఇతిధ్యేయమ్.

(పరమంపదంప్రాప్నోతి) "సర్వతఃపృష్ఠే ష్వనుత్తమేషూత్తమేషు" ఇత్యాదినాసర్వోత్కృష్టత్వేన ప్రతిపాదితం తద్విష్ణోః పరమంపదమిత్యుక్తమ్, పర్వత్రయాత్మకప్రాప్యసిద్ధేర్నిర్విఘ్న దేశభూతస్థానమ్, (ప్రాప్నోతి) సాధ్యవృద్ధిలక్షణప్రకర్షేణాప్నోతి.

అత్రచ ప్రాప్నోతిపరమంపదమిత్యనేన " అథవృత్తిమిమాం శశ్వత్కుర్వాణోవిగతవ్యథః । విసృజ్యదేహంప్రాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదమ్ " ఇతి భరద్వాజవచనం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే; భక్త్యాదినచర్యామనుధ్యాయన్నిత్యత్రచ-" యశ్చేమాంసంహితాం పుణ్యాం శృణుయాచ్ఛ్రావయేతవా । సముక్తస్సర్వపాపేభ్య స్సర్వాన్ కామాన్ సమశ్నుతే" ఇతి, భరద్వాజవచనం " వృత్తింసన్తోనుభూయేమాం మనురూపాంమహాత్మనః । పరత్రచానుమోదన్తే పరమేణ విపశ్చితా " ఇతి భరద్వాజపరిశిష్టవచనఞ్చానుసన్ధేయమ్.

వచనేషుచ, తద్విష్ణోఃపరమంపదమిత్యనేన - పరమేవ్యోమన్నిత్యస్య, సర్వాన్ కామాన్ సమశ్నుతే " ఇత్యనేన - " సోశ్నుతే సర్వాన్ కామానిత్యస్య, పరమేణవిపశ్చితేత్యనేన - సహబ్రహ్మణా విపశ్చితేత్యస్యార్థశ్చోపబృంహితఇతి రమణీయమ్.

స్వయంప్రమాణేప్యాచార్యే రమ్యజామాతృయోగిని ।
స్మృతిప్రపఞ్చనంతద్జ్ఞా స్తుష్యన్త్వితిమయాకృతమ్ ॥

ఇతి

శ్రీవాధూల వీరరాఘవసూరి విరచితాయాం
దినచర్యా వ్యాఖ్యాయాం సదాచారదీపికాఖ్యాయా
ముత్తరదినచర్యావిభాగః.
సమాప్తాచేయం దినచర్యావ్యాఖ్యా.